

Abdülhak Şinasi Hisar

Boğaziçi Yalıları

BÜTÜN YAPITLARI

ANI

2.
baskı

YKY

BOĞAZIÇI YALILARI

Abdülhak Şinasi Hisar (İstanbul, 14 Mart 1887-3 Mayıs 1963) Çocukluğu Rumelihisarı, Büyükkada ve Çamlıca'da geçti. 1898'de Galatasaray Lisesi'ne girdi; 1905'te Fransa'ya kaçtı. Paris'te École Libre des Sciences Politiques'e devam etti. II. Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra Türkiye'ye döndü. Fransız ve Alman şirketlerinde, Osmanlı Bankası'nda, Reji İdaresi'nde, 1931'den sonra ise Ankara'ya yerleşerek Dışişleri Bakanlığı'nda çalıştı. 1948'de İstanbul'a gelerek Ayaspaşa'da Boğaz'ı gören bir apartmana yerleşti. Bir süre *Türk Yurdu* dergisinin genel yayın müdürlüğünü üstlendi (1954-57). Cihangir'deki evinde, beyin kanamasından hayatını kaybetti.

1921'de *İleri* gazetesinde yazmaya başladı. *Dergâh* ve *Yarın* dergilerindeki eleştiri, deneme ve şiirleriyle kendini kabul ettirdi. Cumhuriyet döneminde *Varlık*, *Ülkü*, *Muhit*, *Ağaç*, *Türk Yurdu* dergileri ile *Milliyet*, *Hâkimiyet-i Milliye* (*Ulus*) ve *Yeni İstanbul* gazetelerinde yazdı. Eleştiri dışındaki asıl hatıra metinlerine 1930'larda yöneldi. Maurice Barrès, Anatole France ve Marcel Proust'tan yola çıkmakla birlikte, bütünüyle kendine özgü üslupla yazdı ve öylece tanındı.

1942 CHP Hikâye ve Roman Mükâfati'nda üçüncülük alan *Fahim Bey ve Biz* Almancaya çevrildi (*Unser guter Fahim Bey*, Çev.: Friedrich von Rummel, 1956). Sermet Sami Uysal (1961) ve Necmettin Turinay'ın (1988) *Abdülhak Şinasi Hisar* adlı birer çalışması bulunmaktadır.

Eserleri:

Roman: *Fahim Bey ve Biz*, 1941; *Çamlıca'daki Eniştemiz*, 1942; *Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği*, 1952.

Anı/Deneme: *Boğaziçi Mehtapları*, 1942; *Boğaziçi Yalıları*, 1954; *Geçmiş Zaman Köşikleri*, 1956; *Geçmiş Zaman Fıkraları*, 1958.

Anı/Biyografi: *İstanbul ve Pierre Loti*, 1958; *Yahya Kemal'e Vedâ*, 1959; *Ahmet Haşim: Şiiri ve Hayatı*, 1963.

Antoloji: *Aşk imiş her ne vâir âlemde*, 1955.

Yazılar: *Kitaplar ve Muharrirler - I, II* (Hz. N. Turinay) 2008, 2009.

*Abdülhak Şinasi Hisar'ın
YKY'deki kitapları:*

- Çamlıca'daki Eniştemiz (2005)
Fahim Bey ve Biz (2005)
Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği (2005)
İstanbul ve Pierre Loti (2005)
Yahya Kemal'e Vedâ (2006)
Ahmet Haşim: Şiiri ve Hayatı (2006)
Aşk imiş her ne vâr âlemde (2006)
Boğaziçi Yalıları (2006)
Boğaziçi Mehtapları (2006)
Geçmiş Zaman Köşkleri (2006)
Geçmiş Zaman Fıkraları (2006)
Kitaplar ve Muharrirler - I (2008)
Kitaplar ve Muharrirler - II (2009)

ABDÜLHAK ŐINASI HİSAR

Boğaziçi Yalıları

Anı

İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 2358
Edebiyat - 722

Boğaziçi Yalıları / Abdülhak Şinasi Hisar

Kitap editörü: Murat Yalçın
Düzeltili: Mahmure İleri

Kapak tasarımı: Nahide Dikel - Elif Rifat

Baskı: Şefik Matbaası San. ve Tic. Ltd. Şti.
Turgut Özal Cad. No: 137 İkitelli/İstanbul

1. baskı: Varlık Yayınları, 1954
 2. baskı: Varlık Yayınları, 1968
 3. baskı: Ötüken Neşriyat, 1978
 4. baskı: Sebül Yayınları, 1993
 5. baskı: Bağlam Yayınları, 1997
- YKY'de 1. baskı: İstanbul, Haziran 2006
2. baskı: İstanbul, Şubat 2010
ISBN 978-975-08-1109-7

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2005
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

İÇİNDEKİLER

- Eski Yalıların Hatırlattığı Boğaziçi • 7
Boğaziçi Yalıları • 12
Yalıların Etrafı • 16
Boğaziçi Kayıkları • 19
Boğaziçi'nde Mevsimler • 23
Yalılarda Günler ve Saatler • 30
Boğaziçi'nde Akşam Gezintileri • 34
Gezintiden Dönüşler • 38
Boğaziçi Hatıraları • 41
Kanlıca'daki Yalı • 46
Havuzlu Oda • 53
Eski Zaman Eşyaları • 61
Aynalar Karşısında Hanımlar • 66
Boğaziçi'nde Guruplar • 70
Yıkılan Yalı • 75

EK

- Köprülüler Yalısı • 83
Yalıların Sonuncuları • 88
Bir Boğaziçi Yalısı Müzesi • 92

Eski Yaluların Hatırlattığı Boğaziçi

Bütün eski Boğaziçi yalılarının nice hususiyetleriyle henüz ayakta oldukları zamanlarda Boğaziçi de bu yaluların en tabii bir muhitini teşkil ederdi. Bütün Boğaziçi, kendi içine kapalı bir âlem, kendine has, tamamıyla milli ve mahalli bir medeniyetin ifadesiydi. Boğaziçi'nde hayat o kadar milli ve hususi bir nizamdı ki, bu milli medeniyet içinde yaşayanlar, milliyetçiliğin ne olduğunu ve esbabı mucibesinin neler bulunduğunu bilmezler de, bütün bu nizamları ve aneleri, yüzlerce seneden beri, Boğaziçi'nin taşıdığı sular gibi, Boğaziçi'ndeki mutlu günler ve gecelerin tabii nimetleri telakki ederlerdi. Bu son derece müşfik, tatlı ve deryadil cemiyet içindeki son sohbetleri biz de –belki biraz duymaz ve nankör bir ruhla– birer şiir gibi dinlemiştik.

Boğaziçi sanki bir göl ve burada her yalı bir diğerine, bu suların içinden geçen bir manevi rabıtaıyla, büyük ve gizli bir tenasütle bağlı ve birleşik gibiydi. Herkes birbirine hayırhah görünür, hatta yan gözle de birbirinin ahlakına nezaret ederdi.

Bütün Boğaziçi mahalleleri, ihtiyar heyetleri, bekçi baba himmetleriyle, biraz okuyup yazan cami kayyumlarıyla, muvakkithane memurlarıyla bir ahlak safveti ve bir din selametiyle asırlarca o kadar hadisesiz, yani nizasız, tecavüzsüz, cinayetsiz, kasti yangınsız, hırsızlıksız öyle zamanlar geçirmişti ki, bugün istense bile bir daha tanzim edilemeyecek olan bu medeniyeti mucizeli bulmaya meylimiz var.

Her sene inas ve sıbyan mektepleri çocukları derslere başlarken ilahilerle gezdirilir ve bu masum çocukların melekâne

seslerini duyanlardan bazılarının gözleri yaşardı. İhtiyar heyetleri mahalledeki fakir genç kızların, evlenme yaşına giren mahalle delikanlılarıyla evlenmelerini temin ederdi.

Devlet vükelasından Boğaziçi mahallelerinde oturanların yalıları birer küçük saraya benzerdi. Ananeler o kadar kuvvetliydi ki, bayramlar gibi resmi günlerde, o mahalle içinde bir mevkiî bulunanlar, yalı sahiplerini ziyarete gelmeyi lüzumlu telakki ederler, o da bunların hepsini kabul etmeyi bir borç bilirdi.

Mahalle sakinleri, uzaktan olsun tanıdıkları yalı sahiplerine, her ramazanda bir kere, davet olunmadan iftara gelirler ve bunların ağırlanması için ikinci bir sofraya tertip edilirdi. Mahalle çocukları da bayram günleri, mahallelerin yalılarına gelmeyi tabii bulurlar ve bu çocukların memnun olmaları için, kendilerine şeker veya şeker parası verilirdi. Bütün yalı halkının bayramlıkları ve köyün mektep hocaları, Şirket-i Hayriye müstahdemleri, tulumbacılar, su yolcuları, postacılar, nezafet ameleleri, mahalle fakirleri için de bayram bahşişleri verilir, hepsinin memnun kalmalarına itina edilirdi. Bunlar, bir şey istemek adiliğine düşürülmez; bunlara, bir şey vermek adiliği duyurulmaz, zira, bu hemen hemen gizli alışverişi tabiiileştiren bir anne terbiyesi vardı. Yalılarına komşu, dost, ahabap ve Boğaziçi'nin uzak mahallelerinde yaşayan akrabalar arasından bazıları yazın birkaç gün için davet edilir; bazı düğünler, ziyafetler, sazlar olur, hele bu mevsimler, birkaç mehtap gecesi, mutlaka kayıklarlarla gezintiler yapıldı. Boğaziçi, çoktandır ki, haftada tek tatil günü ile iktifa etmez olmuş, asıl eski Müslüman cumalarının yanında bir de Hıristiyanların alafranga pazarları da tatil ve seyran günü kabul olunmuştu.

Aristokrat Boğaziçi'nde herkes kendi eviyle, ahabaplarıyla, dostlarıyla adeta şahsen bir para sarfı ihtiyacını duymazdı. Rumeli kıyısındaki, o da yalnız Bebek bahçesiyle Kalender ve daha ötelere müstesna olmak şartıyla, bütün Boğaziçi mahallelerinde bir tek otel, lokanta, pastahane bilinmez, buralarda ancak küçük köy kahvehanelerine rastlanabilirdi.

Her iki sahilde, bazen deniz kenarında değil de, yalıların arka taraflarından geçen son derece eski bir yol üzerinde, hiç

bozulmadan, yapıldıkları gibi kalmış, sadece fikirle, ruhla de-
ğil, adeta elle tutulacak kadar bu eski zamana ait öyle evler,
köşkler, mescitler, tekkeler ve mezarlıklar vardı ki, bunlar hep
beraber göründükleri zaman en kıymetli bir manzara, hüviyet,
ruh, tarih teşkil ederlerdi. Bunlar, insanın, vitrinler altında sak-
lamak istediği müzelik eşyalar gibi, bir daha bulunmaz birer
bediaydı. Ne yazık ki, bir "muhafaza-i âsâr-ı atîka" müessesesi-
nin yokluğu ve Belediye'nin kıymet bilmezliği, hissizliği yü-
zünden, bu geçmiş zaman yollarının büyük bir kısmı, bir par-
çası olsun muhafaza edilmeden tahrip edildi. Bir tarih hazinesi
kayboldu.

Bu nazik Boğaziçi ikliminde din, müteceviz bir taassup ol-
maktan çıkar, teselli, ümit ve hayal veren şiir cephesinden du-
yulurdu. Her mahallenin camiinden günde beş defa ezan sesle-
riyle merhamet, rahmet, şefkat ve şefaathisleri dağılırdı. Bu ca-
miler bir medeniyet dağıtan müesseselerdi.

Mezarlıklarda dindar ve ulvi serviler vardı. Bunlar, sanki
hiçbir adiliği görmemek için, hep göğe ve yüksekliklere bakar
gibiydiler. Bazen de güya bir manevi teessürle başlarını bir ta-
rafa eğlerlerdi. Mezarların ayakuçlarındaki taşlarda da bu hisli
servilerin başlarının yine aynı teessürle bir tarafa eğilmiş ol-
duklarını görürdük. Eski Boğaziçi mezarlıklarında daha çok
servi vardı. Bu servilerin bir kısmını insanlar kesince bunlar
kendiliklerinden dağılmışlar, ölmüş gitmişler gibi, mezarlıkla-
rın da uhreviyetleri azaldı. Mesela, Rumelihisarı'nda, Anadolu
sahilinde birçok yerlerde, Göksu deresinde, Kanlıca yolunda
öyle eski mezarlıklar vardı ki, bunların ruhları daha hâlâ canlı
gibi, geceleri hâlâ sönmemiş mumları kendi kendilerine yanmış
gibi görünürdü. Ve ben bu mezarlıkların önlerinden geçerken,
Abdülhak Hâmid'in ölümüne ve mezara dair ezbere bildiğim
şirlerini sanki onlar bana söylüyorlarmış gibi duyardım.

Fani olduklarını bildikleri için hasta ve yaralı olan ve en
büyük tesellilerinden mahrum kalan ruhlarımız, sevdiklerine
en acı acı bu mezarlıklarda ağlarlar. Vücut ve ruh bütün hulya
ve rüyalarıyla, bütün aşkları ve hatıralarıyla nihayet tamamıyla
hiçe varacağını düşünür ve tesellisiz kalır. Ömrümüzün tanta-
nalı saatlerine rağmen hayatın, esasında, bir facia olduğunu bi-

liriz. Ve mezarlıklar, biliriz ki, vazih hiçbir teselli veremez. Boğaziçi'nin Müslüman mezarlıkları da bizi fikren tedavi edemez, ancak buralarda yatanların iyi ruhlu olduklarını bildiğimiz için bu ölümler, gönlümüzü sanki bir tevekkülle doldururlardı. Bu Müslüman mezarlıkları, bir nevi "sehl-i mümteni" gibi, mintarafillah, ölüm karşısında mutâvaatla kendileri de toprağa inkişap eder gibiydiler ve böylelikle ancak fiilen bir teselli verebiliyorlardı. Ölümler, bu mezarlıkların topraklarına belki birtakım hulyaları, rüyaları ve muammalarıyla karışmışlar gibi, artık onlara bakmaya bile kıyamıyorduk. Biliyorduk ki, bu mezarların bütün bu kitabeleriyle birer fatiha istenilmektedir. Bu manevi diyar içinde, başkalarından kendi ruhumuz için de bir fatiha istenildiğini anlar gibi olurduk. Rumelihisarı'ndan ayrılıncaya kadar, bu mezarlıkta yatan bütün ölümlere itikat ve itimat bakımından içinde tam bir emniyetin mevcudiyetini duyardım.

Bütün medeniyetler de, mezarlardaki insanlar gibi fanidir. Ve biz, ölmüşlerimizin olduğu kadar, devirlerini tamamlamış medeniyetlerin de geri dönmeyeceklerini biliriz.

Boğaziçi'nde yaşanmış beş yüz sene içinde, mavi suların daima genç, dinç gözlerinin önünde geçen ömürler, mevsimler, yalılar, köşkler, korular, bahçeler, yollar ve mezarlıklarda yükselen, duyulan musikiler, şarkılar, ilahiler, dualar ve hatıralar kalpten kalbe, ruhtan ruha boşala boşala, hayat, manzara ve gönüller birer bütün olmuşlardı. Boğaziçi bunlarla, hususi bir terbiye, bir şive, bir terkip, bir üslup, bir kıvam, bir makam olmuştu. Bu eski güzel Boğaziçi'nin bu sihirli nizamları, mucizeli intizamları daha hüküm sürerken, yani eski yalılar yıkılmadan, büyük korular parçalanmadan, yalı bahçelerinin çiçekleri solmadan ve bahçeler bozulmadan, hanımlar kadife veya atlas feracelerini, beyaz yaşmaklarını çıkarmadan ve kayıklarının arka tarafından sulara sarkan birer tavuskuşu kuyruğu gibi rengârenk şallar kaybolmadan, hamlacılar küreklerini bırakmadan ve kayıklar sulardan silinmeden, Pazar kayıkları kablettarih mahluklar arasına karışmadan, mehtap gecelerinde aşkın destanlarını okuyan hanendelerle sazenderler susmadan ve birbirlerini gözleyen gözler kapanmadan, çeşmelerin akar suları kesilmeden ve yaldızlı kitabeleri okun-

maz hale gelmeden, kız çocuklarının ilahilerini dinleyenlerin gözyaşları kurumadan, mezarlıkların uhrevi servileri devrilmeden, evliya mumları sönmeden, bütün rüyaları tabir olunmadan evvel Boğaziçi tam bir kıvam, bir güzel ve mükemmel âlem demektir. Fakat şimdi denilebilir ki, Boğaziçi hususiyetlerinin hepsi de birer birer, akraba ve sevgililerimiz gibi ölmüşler ve kendilerinden bize ancak aziz birer hatıra kalmıştır. Bunları ancak yâd edebiliriz.

Boğaziçi Yalıları

Eski Boğaziçi'nin yalıları güya hendesi bir hesap neticesi değil de bir kalbin temayülleri, bir hevesin alakaları, bir vücudun hastalıkları, bir ömrün tesadüfleri ve bir nasibin tecellileriyle hâsıl olmuş hissini veren; büyümüş, ihtiyarlamış, pörsümüş, solmuş, rengi uçmuş, kısmen göçmüş, kadit olmuş, su ile şişmiş, bir yanına yatmış veya ilk gençliğin enkazı üstüne yeniden boyanmış, taranmış, süslenmiş halleriyle; hikâye eden, şiir okuyan; genç, orta yaşlı veya ihtiyar; resmi veya laubali; efendi, bey veya paşa; mahalle kadını veya hanımefendi; tanışık, akraba veya yabancı; hep canlı mahluklar gibi görünürler, hep bir ruh, bir hüviyet ve bir hayat ifade ederlerdi.

Yalıların, tabiata aykırı büyümüş, devleri hatırlatan pek büyükleri, gözleri bir intizam hissiyle tatmin eden ortancaları ve oyuncaklarla çocukları hatırlatan küçücükleri vardı.

Bütün bu yalılar eski Boğaziçi hatıralarını sayıklarlar; içlerinden çok ihtiyarlamış bazıları sanki masal veya ninni söylerler; bazıları da, geçmiş bütün bir ömrün destanını anlatır gibi mahzun görünürlerdi.

Yalıların çoğu eski zaman terbiyesi almış, başlarında mahalli, şarklı ve bize meçhul bir ilim yaşayan, gönüllerinde bize eski gelen bir âlem taşıyan ve ömürleri hulyalarına uymamış olan ihtiyar hanımlara benzerlerdi. Kimlere benzediklerini etrafımda kolayca teşhis ederdim.

Yalıların, denize girmiş, direkler üzerinde sulara konmuş olanları vardı. Ne hulyalarını, ne rüyalarını hâlâ bitirmemiş

olanları vardı. Bazı yalılar, suların kenarında, geçecek hulyaları avlamak için kurulmuş dalyanlara benzerler; bazı yalılar, yelkenleri rüzgârla dolmuş, hayal iklimlerine hareket edecek gemilere benzerlerdi. Neye benzerlerse benzesinler, bütün bu yalılar eski Boğaziçi zamanlarının mahsulleri, hepsi de birer Boğaziçi mahluku idiler.

Uzaktan ve dış görünüşlerinden bunların hepsini tanır, hele kaçını ta vücutlarındaki gizli delik deşiklere, ruhlarının içlerine kadar nasıl mahrem bilirdim!

Ailemin en yaşlı azasının Kanlıca burnundaki ihtiyar yalısı, hasır döşeli geniş sofaları, küçük birer evi kaplayacak avizeleri, hulyaların doldurduğu havuzlu odasıyla, eski bir devrin saltanatından bir parça taşıyan bir karaya oturmuş olan kocaman bir eski zaman gemisi gibiydi. Parmaklıkları rıhtımı denize dökülen bir bahçesi vardı ki, sular bunu dilim dilim yiyordu.

Boğaziçililer, nesilden nesle, yalılarında yaşaya yaşaya, o kadar çok hususiyetle ünsiyet peyda etmişlerdi ki, bu yalılarının tatlarının ve Boğaziçi güzelliklerinin tiryakileri olmuşlardı. Bu yalılar, önlerinden kayıkla geçilirken, *Binbir Gece Masalları* sayılarına benzerlerdi. Bu yalılar, eski zaman kadınlarının adeta feracelerinin renklerine, çiçek ve reçel renklerine, gül, çilek renklerine, yavruağzı, kavuniçi, karanfil kırmızısı gibi tatlı renklere bürünürlerdi. Ve hepsi de mahrem bir hayatın mahfazası olurlardı. Bu yalılar, bu sularla öyle hemhal olurlardı ki, nasıl, bir ud görünce o daha sükût ederken bile biz biraz musiki duyar gibi olursak, bu yalıları görünce de biraz Boğaziçi sabahı, Boğaziçi akşamı, gecesi, mehtabı, rüyası ve hulyası duyardık. Onlar öyle şahsiyet sahibi, bir musiki değilse de bir Boğaziçi aleti olmuşlardı.

Boğaz tiryakilerinin daha ziyade severek "leb-i derya" da dedikleri bu eski halis Boğaziçi yalıları klasik mimarisinin hususi vasıfları vardır. Boğaziçi dediğimiz incelik, güzellik, sanat harikasını vücuda getiren yalıyı yapan hassas mimar, ince bir takım hesaplara istinad eder: Yalıyı, önündeki denizin emsalsiz mavisiyle arkasındaki dağların yeşili arasında açar. Öyle ki, sofalar üzerindeki odaların kapıları açılınca, ön taraftaki sular ve arka taraftaki yamaçlar gözler için birleşir.

Ayrı birer binası yoksa, bütün yalıların yarısı harem, yarısı selamlıktır. Alt katın sofalar ve odaları mermerdir. İkinci kata yayvan ve geniş merdivenlerle çıkılır. Yukarı kattaki sofalar ve odalar ahşaptır. İklim çok güneşli olduğundan pencerelerin üstünde, gözleri güneşten korumak için, adeta bir kasketin önu gibi geniş saçaklar vardır. Bütün mimari, yalının denizle devamlı irtibatı üzerine müstenittir. Yalının önünde yol yoktur. Yalı, deniz sathına gömülmüş ve hatta bazen toprak değil, su üstüne yapılmış ve denize bakan odalar su üstüne çıkmıştır. Önlerindeki suları sanki daha ziyade içlerinde duymak için odaların altlarında kayikhaneler vardır. Daha çok ve daha yakından su sesi dinlemek için, su sesine yalı içinde bir ilave olsun diye, bu yalıların sofalarında ve hatta bazen bunlara ilaveten bazı odalarında ayrıca birer havuz bulunur. Eski Türk, âşığı olduğu bu sesleri daimi olarak duymak isterdi. Öyle ki, bu sular mütemadiyen akar, yalıda bu ses gece gündüz eksilmezdi. Hasretini duyduğu suların sevdasını yakından tatmin etmek isteyen eski Türkün bu aşkının ifadesi Boğaziçi yalısı olmuştur.

Bütün yalılar birbirlerine, üst üste bitişik değillerdi. Büyük yalıların her biri bir bahçe içinde olduğundan bu bahçelerin ilavesiyle, suyun yüzünde gördükleri maviliğe ve dağların yeşiline, yan taraflardaki odaların pencerelerinden, çiçeklerin renk âlemini de katmak istemişlerdi. Bu pencerelerden, bahçelerinin renk renk açan çiçeklerini görürler ve sükûtlarını duyarlardı. Böylelikle, yalının genişlik, yükseklik ve sessizlik tatlarını karıştırırlar, birleştirirlerdi. Yalının mimarisinde, yan yana iltihak edebilecek bu odalarda sofalarının âleminden sonra diğer odalar yalının harem veya selamlığına alınmazlar; yani, uşak, kayıkçı, bahçıvan odaları mutfak daireleri hep yalı haricine yapılırdı.

Böylece, Boğaziçi, kayıklarla geçilirken, iki sahil boyunca, sırasıyla görünen gönül açıcı manzaralar, rengârenk evler, hulyalı yollar, beyaz saraylar, saray gibi yalılar, beyaz camiler, beyaz ve ince minareler, bahçeler, parmaklıklar, korular, köşkler, çeşmeler, kameriyeler, ağaçlar, çiçeklerle yirmi beş kilometrelik bir yol tutardı. Fakat bu emsalsiz yolu ifade için buna bir hayaban, bir şehrah demek kâfi gelmez. Onu tarif için, uzun ve ge-

niş bir havuz ve eski zamanın güzel tabiriyle, bahçe kelimelerine karışan, cennet diyarı manzaralarından bahseden hayali bir kelime bulmak, icat etmek lazım gelir. İnsanın bu füsuna kapılıp Nedîm'in mısrasına uyarak:

"Bir perî sûret görünmüş, bir hayâl olmuş sana!" diyeceği gelir.

Fakat yalı boyu denilen sahil kısmında yan yana sıralanan asıl yalıların sahipleri için Boğaziçi bilhassa yaz ve deniz diyardı. Burası sayfiye, hava tebdili, keyif, neşe, inşirah, huzur, muaşaka ve hayal yeri idi. Bu, bir deniz değil, bir nehir değil, Boğaziçi'ydi.

Her sene yaza doğru, Pazar kayıklarına doldurulan ve saraylıların al renkli çuhalara, şehirlilerin beyaz örtülere sardıkları eşya denkleri odalara taksim edilir, haremelerin kafesli, selamlıkların kafesiz pencereleri açılır ve Boğaziçi mevsimi, hamdolsun, bir kere daha başlamış olurdu.

Yalıların Etrafı

Bu eski zaman yalılarının çoğu doğrudan doğruya Boğaziçi sularına açılır ve önlerinden başka bir yol geçmezdi. Muhitlerine girer girmez onları, çiçekleri, ağaçları, limonlukları, serleri, kameryeleri ve bazen de koruları ile, kendilerine has bir âlem içine kapanmış bulurduk. Her yalının bir mizacı, şiiri, iklimi, coğrafyası, bir nevi hayat sahası vardı. Her eski zaman yalısı, etrafıyla birlikte, kuvvetli bir şahsiyet halinde görünürdü. Boğaziçi'nde bir yalı olunca, tabii, çiçekleri de olur ve masrafları arasında bahçıvan maaşlarının da yer alması tabii sayılırdı. Böylece her yalı bütün bir tabiat manzarasıyla hemahenk olarak bir şiir iklimine daldı.

Her yalı sahibinin daha güzel bulup daha çok sevdiği ve bunun için bahçesinde daha çok bulundurduğu çiçekler vardı. Hepsi birden bir şehrayini hatırlatan bütün bu çiçekler, bilirsiniz ki, birer birer, tabiatın yaptığı bir sanat için sanattır. Ayrı ayrı renkleri, biçimleri, kokuları ile hepsi de, yan yana, bir güzellik müsabakasına katılmış güzellere benzerlerdi. Hepsi de birer mucize olan bütün bu çiçeklerden hangisini daha üstün sayabilirsiniz? Bütün bu tercihler, devirlerin modaları, şahsi zevklerin tesirleriyle zaman zaman gelip geçmiştir. Bütün bir tarih devri laleler en zarif, en makbul çiçeklerdi. Rengârenk, büyük ve derin kokulu güller bilhassa kıvamları ve edalarıyla çiçeklerin en mükemmeli sayılır. Kokularının bir damla acısını duyuran karanfiller, hakikaten “*yârin dudağından getirilmiş bir katre aleo*” gibidir. Ve itinalı çiçekler arasında daha tevazulu, daha küçük

mor menekşeleri, bir damlacık beyaz vücutlarıyla yaseminleri, nazlı, hafif mor salkımları, ne güzel bir isimle, hanımellerini, ince, eflatun renkli leylakları ne kadar severiz! Beyaz zambaklar, renk renk sümbüller, biraz frenk halli ve isimli kamelyalar, krizantemler, gösteriş meraklısı orkideler de vardır. Boğaziçi toprağına ve havasına çok uyan ve büyük ağaç haline gelen manolyalar biraz mayhoş fakat tesirli kokularıyla, inhitat zamanındaki, rengi kararmış yalının, her nedense bir akrabası gibi görünürler. Uzaktan, bazı ağaçlar tam birer çiçek gibi gözükür, bütün bir ağaç kocaman bir çiçek olmuştur. Bir erguvan için için canlı bir alevdir.

Bu yalı bahçelerinin civarlarında biraz daha dolaşılınca mutlaka birtakım limonluklar, serler görülürdü. Büyükannele-
rimizin taşıdıkları Hint şalları gibi dallı, yapraklı ve bir çiçek göbeğı kadar yeşil ve ılık, hiç kış tanımamış türlü çiçeklerle dolu, rengârenk camlı limonluklar, serler vardı ki, insana gayri tabii gelen bir hava, garip bir toprak ve dünya kokusu içinde biraz ıslak, biraz yanık ve nebati olmaktan ziyade madeni ve bayıltıcı bir iklimin hüküm sürdüğü bu yerlerde sanki değişmeyen mevsimler, geçmeyen zamanla bütün bu çiçeklerin kokuları da üst üste yığılıp bayılmış kalmışlardı. Çiçeklerin kadifeli bir sıcaklık içinde gelen kokularını elle dokunulacak ve okşanılacak gibi duyardınız. Bu bahar içinde biraz mayhoş bir meyve tadılır gibi, yalnız geçmiş günler ve gecelerin değil, burada bütün mevsimlerin ve yılların karışık, derinleşmiş sıcak nefeslerinin kesildiklerini hissederdiniz. Ve ben bütün bu kokuların bir umman gibi genişleyen şiirinde yüzerken, son kıyılarına bir türlü varamadan geri dönerdim.

Biraz daha ilerleyince, bazen de, eski zamanın saffetini gösteren, beklenmedik bir küçük bina ile karşılaşılırdı. Bu, ya yüksek ağaçlar arasında, yalnız bir kapılı ve üç pencereci küçük bir odadan ibaret, apoletli, kordonlu bir paşa esvabı giymiş, kılıç kuşanmış bir çocuğa benzeyen hoş ve gülünç manzaralı bir yapı olur, yahut ihtiyarlamış akrabalarımızdan birini hatırlatan eski, yarı yıkık bir kameriye olurdu. Ve bu akrabalarımızdan birini bu köşeye, başkalarından daha fazla bir sevgiyle, daha çok bağlanmış görürdük, öyle ki, sonraları bütün Boğaz ve bütün

yalı içinde bu akraba ve bu kameriyeyi hep bir arada ve iç içe hatırlayarak, aralarındaki talih ortaklığını da duymuş düşünmüş birini yâd ettikçe ötekini de anmış olurduk.

Yine bu bahçe veya bu koruların bazılarında, hiç ümit etmediğimiz bir yerde, Boğaziçi'nin mavi ve sihirli sularının yakınlığına rağmen, su sanki bir defa daha görülsün ve sesi bir defa daha işitilsin diye, bir havuz belirir ve bazılarında ise gece gündüz açık bir fıskiye, içindeki sükûtu damla damla taşırarak kendini damla damla dinletirdi.

Ve bazen de, Boğaziçi'nin, adeta konuşmasını bilen şair sesli kuşlarından birinin, bazen bir bülbülün, bazen bir ishakın, bazen ismini bilmediğimiz bir başkasının, gece içinde seslenişi, bir an için, tabiatın bir iç çekişi gibi duyulurdu.

Az daha gidilince, bazı yalıların, ayrı birer cennet, gençlik ve ihtiyarlık dışı ezeli bir lezzet, mantığın almadığı tabii bir saadet diyarı halinde bir korusu bulunurdu. Burası, büyük asil ağaçlarıyla, bir başka tabiatın muhteşem musikîsini dile getirir, bu ağaçlar adeta zikreder veya vecde gelirlerdi. Bu büyük ağaçlar, eski mânâlarına göre, birer üstada, ermişlere veya şairlere benzerlerdi. Burada bir kısas-ı enbiya zamanları yaşanır, vakt-i saadet insanlarına rastlanırdı. En hakir bir bahçıvan veya korucu kulübesi "târik-i dünya" bir filozofun hücresi gibi görünürdü. Bu korularda zaman öyle bir azametle duyulurdu ki, bazılarında ancak birer ikişer saat kalmışken şimdi onları hâlâ kuytuluklarında birer ikişer senem geçmişçesine hatırlıyorum. O geçmiş saatleri şimdi geçmiş senelerle karıştırıyorum.

Yalıların arka taraflarındaki bu bahçeler veya bu korulardan sonra gelen yüksek duvarların ortasındaki, hiç açılmamış gibi duran, büyük bir ihtiyar kapı zahmetle açılır ve o kapı bir kere açılınca, önünden geçen yol büsbütün eski bir zamandan kalma, daha hiç üzerinde yürünmemiş, bozulmamış gibi o kadar eski haliyle görünürdü ki, bizi hemencecik Fatih devrine ulaştırırdı.

Boğaziçi Kayıkları

Hulyalara dalmak için en uygun vasıtalar, sularda sallanan kayıklardır. Biraz hayal, ancak onların beşiklerinde tadılabilir. Sulara girer gibi bindiğimiz bu kayıklar bizi sular hizasına yerleştirerek suların içine, büsbütün batmadan dalmış ve aynı zamanda göğe karşı hemen yatmış bir vaziyette, gönüllerimize suların ve göğün renklerini ve hazlarını göstermeye ve duyurmaya başlarlar. Denilebilir ki, insanlar, suların ve göklerin tadına varmak için bundan daha güzel bir alet bulamazlardı. Ve dünyadaki sular üstünde, Boğaziçi kayıkları kadar güzel bir icat yoktur. Zira, bütün bu kayıklar, dünyanın en ince ve emsalsiz güzelliğini gözler ve ruhtar için yaşanmış bir rüya haline getirmek üzere yapılmışlardır ve sanki ancak rüyalarda binilen birtakım salıncaklardır.

Boğaziçi'nin kendine mahsus bir âlem teşkil ettiği zamanlarda her yalının bir veya birkaç kayığı bulunurdu. Bunlar bir yalı hayatının hususiyetini tamamlarlardı. Bütün bu kayıklar sulardayken bile uzaklardaki kendi yalılarına gizlice bağlıymış hissini verirlerdi. Boğaziçi kayıkları Venedik'in gondollarından çok kere daha ince, daha zarif ve kullanım bakımından da çok daha makuldü. Kayıkçı, gondollarda olduğu gibi, ayakta kürek çekmez, yüzü kayıktakilere dönük ve o sıkı kaçgöç zamanlarında bile, kadınlara karşı oturması tabii bulunurdu.

Kayıklar Venedikli değil, Bizanslı değil, Arap veya Acem değil, Avrupalı da değil, yalnız Türk ve İstanbullu, Boğaziçi zevkinin bir hülasasıydı. Böylelikle, ince ve hususi bir medeni-

yet aleti, yalının bir muavini haline gelmişti. Bakımlı bir ev kayığı, başlı başına bir sanat eseri idi. Çoğu, klasik telakki edilen portakal rengindeki bu kayıkların kenarlarında yıldızla çizilmiş bir çift zihın arasında eflatun, yahut suların renginde, mavi veya havai lacivert bir şerit vardı. Kadife veya çuhadan döşemesiyle yastıkları o zamanlar sevilen renklerden birinde; al, vişne çürüğü, açık mavi yahut kahverengi olurdu. Hamlacılar da, kayık takımlarının kadife veya çuhasıyla bir renkte, hep bir örnek elbiseler, terlememeleri için, boyunları açık hilali gömlekler, beyaz şalvarlar, beyaz çoraplar, ayaklarına arkaları basık yemeniler ve başlarına da hep birbirinin eşi fesler giyerlerdi.

Krem renkli, bol kollu hilali gömlekler üzerine, isterlerse, kayıkların döşemeleri rengindeki cepkenlerini alırlar; bazen de beyaz şalvarları üzerine, hep döşemelerin renklerine uygun atlas birer kuşak sararlardı.

Kayık kadınlara mahsus olacaksa, arka tarafından, suların rengine uyan havai mavi bir ihram, uçları sularda ıslanarak sarkardı.

Bu kayıklara binme ve inme usulleri bile, zamanla bir anane halinde yerleşmişti. Hanımlar kayıklarına binerler veya kayıklarından çıkarlarken, en öndeki kayıkçı, ayakta, ellerini değil, bir destek olması için, ancak bir omuzunu hafifçe uzatır ve hanımların elleri bu kuvvetli omuza bir kuş gibi bir an için konup kalkmış olurdu. Bu sırada, sondaki kayıkçı, elindeki kancayı taşların bir noktasına takarak, kayığın rıhtımdan ayrılmamasını temin ederdi. Bütün bu küçük hareketlerin bir usulü, bir kaidesi, bir nevi üslûbu vardı. Hatta, kayıkçının, uzun saplı parlak kancasını takacağı, taşlar arasındaki oyuk bile, evvelinden kestirilmiş, tecrübe edilmiş hususi bir oyuktu.

Bütün bu kayıkçılar, vazifelerinin yoruculuğuna rağmen, her zaman, kayıklarıyla sularda zevkler ve lezzetler aramaya hazırmışlar gibi, hep hamarat ve memnun yüzlü olurlardı. Uzun bir akşam gezintisinden sonra başlayan, bu kere de mehtapla aydınlanmış gecelerde biz çocuklar ve gençler tekrar denize açılmak isteyecek olsak, onları da hep aynı fikirde bulurduk. Yorulmak bilmez hamlacılar, bu kararımızı da sevinçle karşılardı.

Boğaziçi kayıkları yalnız gezintiye çıkmak için değil, daha nice hizmetler görmek içindi. Onlar, evvela, birçok satıcının seyyar dükkânlarıydı. En faal görünenleri balık kayıklarıydı. Tahminen 1900'den sonra, nispeten daha yeni, belki de oturup kalkılması daha kolay, dümenli sandallar çoğalmaya ve Boğaziçi'nin hemen her vapur iskelesi civarında, daha babayani görünümlü eski piyadelerin yanında yer almaya başlamışlardı. Boğaziçililer, misafirliklere, bayram ziyaretlerine bunlarla giderler, hususi kayıkları olmayanlar, saz âlemlerine bunlarla katılırlardı. En zengin yalılarında ve bilhassa Mısırlı aileler arasında ise, üçüncü bir gezinti vasıtası olarak, yeni, zarif, rahat oldukları kadar da ince kikler rağbetteydi. Daha sonraları, yine Boğaziçi iskelelerinde, yeni boyalı, kadife döşemeli, kayıkçıları temiz giyimli, iki çifte kira sandalları da türemiştii. Bunlar, kira sandalları olmakla beraber, evvelce haber verilen gezinti günleri için –taksisiz kiralanan otomobiller gibi– gündelik olarak kiralalanabilirdi.

Fakat, muhakkak ki, kayıklarla yapılan gezintilerin en unutulmazları, mehtaplı gecelerin saz âlemleri ve o birbirinden güzel gecelerin en emsalsizi, yine muhakkak ki, kısaca “mehtap” denilen, yalnız Boğaziçi'ne mahsus o saz geceleriydi. O gecelerde büyükçe, mesela bir balık kayığına yerleştirilen hanende ve sazendeler, ayın doğduğu sıralarda başlayıp Boğaziçi'nin muayyen noktalarında dura dura ilerleyerek ve sonra yavaş yavaş dönerek, bütün Boğaziçililerin de kendi kayık ve sandallarıyla saz alayına katılmasıyla gittikçe genişleyen bir halka halinde, Boğaz'ın aşâğılarına kadar inerlerdi. Gece, mehtapta bu sazı dinleyenler öyle bir cezbeye tutulurlardı ki, bunun belki biraz izahı lazım gelir: Bu kaçgöç ananesinde kadınların ve erkeklerin beraberce saz dinlemelerine imkân yoktu. Bir konsere gitmek âdeti yoktu. Radyo hayallerde bile yoktu. Bu zamanlarda, böyle iyi bir sazın zevkine dalanlardan birçokları da, yalnız gözleriyle sevdiklerini bu vesileyle gördükçe bu mehtap gecelerinin harikulade kıymetini takdir ederlerdi. Saz onların aşklarını söylerken, hele sazendeler, hele hanendeler birer şiir ve aşk destanı söylemiş olurlar, hele kadın sesleri, hele erkek sesleri lisanın en mahrem kelimelerini duyurmuş olurlardı. Öyle ki, Boğaziçi'ni ev-

velce görmemiş olup ilk defa gelenler, bu mehtap gecelerini **tekin bulmazlar** da bunları hayretle, adeta korkuyla seyrederdilerdi. Bütün o zamanlarda, milletin medeni rüştü, milli terbiyenin ve nezaketin fevkaladeliği, bu gecelerin milli çehresi yüzünden hiçbir sarhoş, sesini duyurtamadığı gibi, ne hanende ve sazandelere, ne de kadınların kayıklarına bir müdahalede bulunurdu. Böylece, bu milli saz konserleri, hiç pürüzsüz olarak, mucizeli bir güzellikle sona ererdi. Bu gecelerin mehtap ve musikî karışan hisleri bütün bir ömrün en sihirli hatıraları olarak kalırdı.

Boğaziçi'nde Mevsimler

Yaşamak için, İstanbul'da, başka her taraftan güzel fakat biraz hüznü bir yer var: Boğaziçi! Hemen bütün mahalleler, her ne sebeple olursa olsun, (bu sebepleri bilir ve sayabiliriz) adileşmiştir, bizi de adileştirir. Lakin Boğaziçi'nde insan sokak ve mahalle ile münasebetini keserek, eğer ruhunu hazırlamış olursa, ancak tabiatın güzelliğine, sulara, dağlara, göğe, mevsimlere dönmüş ve dayanmış yaşar.

Ne doğuşun sebebini, ne de öleceği zamanı bilmeyen insanın hususi talihi ne olursa olsun, İslamiyetin "mukadderat" dediği şeyler, huyu, sıhhati, muhitine uyuşu, tesadüflerin kafilisi kendisini ha saadet ha felaket denecek bir hale sürüklemiş olsun (zaten öyle gafil yaşarız ki biz, çok kere saadetimizi kaybettikten ve felaketimizi geçtikten sonra duyup anlarız); sallanan sularıyla dünyanın pek sağlam olmadığı hissini veren bu mavimtırak geçit bir ömür için muhteşem, emsalsiz bir mekândır.

Boğaziçi'nde doğarak ve büyüyerek onun hususi şivesini ruhuyla duymuş olmayı hayat için bir talih biliyorum. Sevgiliden mahrum kalmış bir adam yalnızlığının sahrasında, en fersiz gözlü, en yoksul çehreyi, Leyla'nın ve Şirin'in güzellikleriyle bezenmiş görerek onların meşhur âşıkları kadar sevebilir. Aşk bize sevgilinin verdiği değil, ruhumuzun yarattığı bir ihtiyaçtır. Bir sahra bile olsa doğduğumuz yerleri mutlaka severiz. Fakat zevkimiz dünyanın güzellik hazinelerinde inceldikten sonra doğuş yerimizi en makbul güzellerle mukayese etmek ve

sevgilinin üstünlüğünü görmek, bu, ne lezzettir! İnsan nerede olsa Boğaziçi'ni hasretle hatırlıyor. Onu Paris'in bin bir cazibesi içinde düşünüyordum. Uzak sevgilinin doyulmamış nazarları gibi ruh için, bir türlü modası geçmiyor!

İhtimal, her tarafta olduğu gibi, ancak bu muhit içinde yaşayanlar da onun hususiyetlerini iyi bilmezler. Zira uzak yerleri de görüp mukayese etmeyi öğrenmemiş mahluklardır. Fakat ben yalnız ömrümün birçok senelerini burada yaşamış değilim. Başka şehirlerde geçirmiş olduğum nice senelerden sonra da bu mutlu yerlerin karşısında onları ve onlarda talihimi temaşa ettim (zira geçen ömrün en mühim duygularını geçmeyen güzellikler karşısında duyarız) ve her defasında kalbimde iki hissin canlandığını fark ettim.

Bu hislerin birine, en eski zamanlarımda içinde yüzmüş olduğum musikîleri tekrar duymak zevki diyebilirim. Çocukluğun geçtiği yerler muhakkak insanın cennetidir. Orada, dünyanın başka bir tarafında rast gelmeyeceğimiz bir mucize buluruz. Sihirli birtakım suların çeşmeleri bizim için hep birden akmaya başlar. Sular, rüzgârlar, dağlar ve bütün manzaralar bizimle konuşur! Yaşanan zamanın, güya bitmemiş bir musikî gibi, maziyi devam ettirışı tatlı ve garip bir hisle duyulur. Geçen saatler ve değişen renkler, kıvrımlarında, hep geçmiş günleri ve geçmiş hisleri saklar, tekrarlar. Boğaziçi'ne ne zaman geldimse –akşamın yaklaştığını duyan kanımda gittikçe koyulaşan bir daüssılayla– bu eski çalgılarımı dinledim.

Öteki hisse de tabiat ve muhitle nadir görülür bir akrabalığı duyarak, bir aile çatısı altında gibi, bunda dinlenmek lezzetidir diyebilirim. Boğaziçi'ne ne zaman döndümse kendi kendime derdim ki, işte burası gönlümün başıboş hulyaları, hayal içinde büyümüş hislerim gibi güzel, yüksek ve hüznünlü bir yer! Ve bunu gittikçe derinleşen bir iman ile duyuyorum.

İlk gençlikte yıldızlı bir göğün şaşaası kalbi adeta rahatsız eder, yakar. Bu ihtişam altında büyüklerin âdetlerini bozmadıklarına şaşan bir çocuk, “Nasıl oluyor da insanlar bu azamet karşısında hislerini yükseltmiyorlar?” diye düşünür. “Ne yapmalı bilmem!” der, “Fakat ruhlarımızı açmalı ve adilikleri bırakmalıyız.” Boğaziçi'nde insan bunlardan kurtulur, yıldızlı

bir göğü gönlünün mağrur hüznüne eş sayar, denk tutar ve onun ahengine uyar.

Göklerinin yıldızları birer birer sönmüş gibi başka yerlerin karanlığına döndüklerini gördüm. Ancak bir Boğaziçi var ki, hayatı güzellik için sayarak, sanat için sanat yapan, ruhun ihtiyacını söyleyen güzel ve hüznünlü bir ses gibi, insana inanılmaz sihirli güzellikler duyurmaktadır.

Ta nisanın başlangıcından kasımın sonuna kadar onun ördüğü, parlattığı, soldurduğu bu hoş veya ulvi güzelliklerin birer tükenmez şiirini bilir misiniz? Esasen Boğaziçi'nin hemen her günü üç mevsimin tatlarını vermeye kâfi gelir. Büsbütün bir esatir âlemine döndüğü gecelerinden hiç bahsetmezsek, bundan olacak ki bize en çok onun sabahlarından ilkbahar, gündüzlerinden yaz ve akşamlarından sonbahar hatıraları kalıyor.

Boğaziçi'nde ilkbahar sabahları öyle genç, ince, mavidir ki insan bu zamanları uykusunun son saniyelerinde ve daha gözlerini açmadan evvel, yanında yattığını bildiği sevgili bir vücut gibi duyar ve gözlerimizi onun hulya ve hatıramızı aşan güzelliğine açınca saadetin tamamına ermiş oluruz. Her şey bir aşkın büyüyle sihirli gibidir. Güneş bu mavi suların neşesini ıltır. İlk kır ve bahçe çiçeklerinin hafif kokuları, ilk kuşların damla damla cıvıltıları, yumuşak ve çocuk gibi gölgeler ve gölgeler gibi geçen serçeler, nahif ve kırılacak şeyler olmak hissini veren bütün bu şeyler geçen zamanı bir vuslat edasıyla besteler. Bu tazeliğin ve suların gönlünüze dolan çiçek kokusu size çıplak ve genç bir ten kokusu gibi gelir. Ve insan bir cennet iklimine ermiş olduğuna kanaat eder. Gönlümüzde gençliğin ve aşkın nefesini duymuş oluruz. Tabiatın ilahi, ebedi ve bizi hiç tanımayan gençliği! Biz artık geçiyorken o hep aynı aşkla gülümser ve parlar! Her şey gençlik gibi kuvvetinden emin ve canlıdır. Bizim faniliğimizi duymayan tabiatın bize üstünlüğü vardır. İlkbahar her zaman güya bir ebediyet için yetişmiş ve hazırlanmış kadar genç bir ihtişam ile başlar.

Bir sandala biner, henüz serin rüzgârların estiği sulara açılırsınız. Bazen bulutlar gökte uçuyor, kayıyor gibi, kolay ve çabuk geçerler. Ve sularda gölgeleri yüzüyor sanılır. Her dalga,

geçen bir an gibi duyulur. Her şey kolay, tatlı ve yeni canlanmışa benzer. Arada sırada çevik, kesik bir rüzgâr, o da sanki kuşlar gibi uçar, havayı yelpazeler ve geçer. Boğaziçi yalnız suların değil, havanın, güneşin, rüzgârların da onlarla beraber kurduğu parlıtlı, tılsımlı, bütün bir âlemdir. Bu nazlı güzellikleri ancak sevgilimizin üstünde, yüzünde –mesela saçlarının alnına döktüğü gölgelerde– bulabildiğimiz rakik şeylere benzetebiliriz. Uzak bir parçasını gördüğümüz sular bize birdenbire sevdiğimiz ve tadına doyamadığımız parlak ve ıslak gözler gibi bakar.

Yazın Boğaziçi, vuslatın hazzı içinde yanar ve güzelliğin, olgunluğun ve dolgunluğun mübalağasıyla taşar. Hiçbir şey ihtiyacını duymayan tok, gururlu günler gelir. İhtişam ile parıldayan sıcak saatlerde yavaş yavaş tüylerini açıp yerleşen, doymuş ve uyuklayan bir kuş gibi güzel ve rahat bir sükût yerleşir. Her şeyin birbirine geçerek ördüğü bu sessizlik içinde her şey geriye ve kendi içine çekilmiş gibidir. Sokaktan geçenler geçmez olur. Denizden sandallar ve dalgalar çekilir. Göklerden bulutlar ve eşyadan gölgeler silinir. (Ve kirpiksiz gözlerdeki eksiklik gibi bunların yokluğu görülür.) Martların cılız ve halsiz seslerinden başka bazen bu sükûtun derinliğini duyuran bir uğultu işitilir. Bu, uzaktan geçen bir posta vapurudur ki Boğaziçi'nin dışından yüklenmiş olduğu bir meçhul his ve fikir yükünü yine Boğaz'ın öbür ucundan dışına çıkaracak uysal ve yabancı bir mahluka benzer. Güya kocaman bir hayvan gibi, bacasındaki işaretin benzediği gözle, size baka baka geçer ve gider.

Rehavetle oturduğunuz yerden bakarsınız. Güneşin sular da kaynaşan parlıtısında bir çöp, bir gölge bile yoktur! Üstlerine güneşten dökülen altınları sular asabi ve eski bir alışkanlıkla, birer birer ve çabuk çabuk sayar gibi, bütün bu ışık parçalarının parladığını ve yer değiştirdiğini görürsünüz. Akan, yakan, bunaltan güneş sanılır ki Boğaziçi'ne dalmıştır ve Boğaziçi baştan başa altından bir harp gibi parlar. Vuslat içinde bir adam sanılır ki tok bir sesle, uzun, memnun bir şarkı söylüyor. Bu belki gizlice güneşten gelen bir ses, güneşin bir şarkısıdır ve insan, en dolgun ve coşkun, derecesi, tesiri, morfini biraz fazla gelen sanatlarda, mesela Wagner'in musikîlerinde, D'Annunzio'nun sa-

hifelerinde yüzer gibi, biraz ağır gelen, başa vuran bir şiir sersemliği duyar.

Bu şiire tahammül edememiş gibi ikindinin mavi saatlerine doğru bu altınlar erir, sular insana sıcaktan yavaş yavaş eriyen mavi elmaslar hissini verir ve Boğaziçi'nin kendine mahsus hafif bir serinlik dağıtan munis rüzgârları eser.

Nihayet yazın bütün sıcakları eriyerek sonbaharın serin, rutubetli ve bir ayrılış acısı duymaya başladığından içli günleri gelir. Bazen yağmurlu bazen yalnız sisli ve sanılır ki daha çok susan günler. Zaten bu sessizlik Boğaziçi'nin tadını veren şeylerden biri değil midir? Güya kıyılar, evler, dağlar, ağaçlar ve bütün manzaralar itikâfa varmış ve için için düşünmeye koyulmuşlardır. Nasıl ki bir gülün önünde vücudundan kopmuş bir parçası bize onun dağıldığını gösterirse, sahilin ve yalıların önlerinde suya akseden gölgeleri de onların bu sulara dökülüşlerine ve dağılışlarına benzer. Belki her şey, sükûtle, ellerden uzak kalmış çalgı aletleri gibi, bize susmuş musikîlerin seslerini hatırlatır. Boğaziçi'ne bir iki mevsim için gelmiş olanlar dönerler. Vapurlar azalır, tenhalaşır, sessizlik koyulaşır, saatlerin ve renklerin birbirlerine dökülüşleri esrarlaşır.

İhtimal ki hiçbir şey eylül sonlarının bu yumuşak ve ancak bazı tecrübeli kadın gözlerine ve yüzlerine benzetilecek munis günlerinin gönlümüze döktüğü şefkat ve şiir tadına erişemez. Ruh ve his dünyaları sanki bize daha iyi görünür. Arzu ve hulyalarla hakikatin bir türlü birleşmeyen arası belki daha çok açılır. Güya her şey maddiyatından ve köklerinden sıyrılarak biraz havalanır, uçar. Dumanlı havada birbirine karışmış ve manevileşmiş görünmeye başlar. Renklerin çoğu birleşerek kurşuni bir kül rengine dökülür. Her şey dalgalar ve bulutlar gibi geçer, silinir ve onlardan biraz sis kalır. Solgun semaya doğru birer teessürden yükselmiş benzeyen dumanlar tüter, eski hislerin bıraktığı küller savrulur, sanki her şey küllere dönecek değil midir? Hayatın orta çağlarında hissimizdeki en büyük değişiklik, sevdiğimiz vücutlardan ve ruhlardan ayrılışların gönlümüzü kırarak bizde fanilik hissini ve yeisini yerleştirmesi olduğu için, ruh daha çok acıdığı bu veda günlerine daha çok bağlanıp onları daha çok seviyor.

Bu mevsim deniz kenarında bir bahçe görsem tabiatın yarın bozup çürüteceği bu güzelliklere bakmaya kıyamıyorum. İnsan bu dağınık ve şefkatli güzellikleri ruhuyla kucaklamak ister; fakat kucaklayamaz. Hiçbir sanatkâr, vev en ilhamlı ve mağrur olanı bile, bu veda mevsiminde dağılan inceliklerin kendi eriştiği nokteleri de aştığını inkâr edemez. Diyemez ki kendisi anlaşılmamış, daha ince ve sihirli bir güzellik örmüştür. İçinden koptuğu bütün bir gönlü söyleyen hiçbir mısra bu kadar içli, güzel ve dolgun değildir.

Akşam bir sandal çağırıp biniyorum. Kayıkçı nereye gideceğimi sormuyor. Bu sahiller ahalisi için suya bakmak ve suda gezinmek tabii bir hal ve bir ihtiyaçtır. Bu alışkanlıkla, güzellik için yaşanmasını bilirmiş gibi, beni sularda gezdiriyor. Ve ben bundan dolayı ona karşı bir dostluk duymakla memnun oluyorum.

Akşam, denizin kokusunu daha çok yayıyor. Bu saatlerde ne zaman Boğaziçi'nde gezinmeye çıksam bu suyun bir çiçek gibi dağıttığı kokuyu duyar ve bu muhitin biraz nebati tevek-külüne dalarım. Burada her şey gevşeyen ve yavaşça geçen bir güzelliştir. Boğaziçi tabiatın, insanların, hayatın hoş bir intizamı içinde meydana getirdiği bir demet ki, nizamı ve musikîsi evvelinden belki bu kadar uygun seçilemezdi. Boğaziçi deniz, yalı, renk, kayık, dalga ve bunların üstlerinde uçuşan rüzgâr ve dolaşan bir koku, bir his, ışıklar, gölgeler ve serinliktir. Ve bütün bunların ruha hitap eden mahrem bir lisanıdır. Muayyen kelimelerden değil, mânâlarını halk eden ve bir an sonra değiştiren kelimelerden örülmüş bu dil, bir musikî gibi, ruhu ne büyük bir şiirle dolduruyor! Bu dili ancak ressamlar avlayabilecekler ve söyletebileceklerdi. Niçin söyletemiyorlar, anlayamıyorum.

Boğaziçi bana bütün bu çiçeklerden, duygulardan ve hatıralardan yapıma demetini uzatıyor. Yavaşça gelen akşam her şeyi ve gönlümü de oyarak gölge ve hisle dolduruyor. Gökte ilk yıldızların elmasları parladı. Bize daima müphem bir ümit ve meçhul bir saadet vaat eden güzellik bir sihir gibi yayıldı. Boğaziçi akşamı ne kadar güzel! Sevdiğimiz ve bize bir aşk vaat eden bir yüz kadar güzel! Uzaktan, sevgilinin doyulmamış

mavi, parlak ve ıslak bakışlarına benziyor. Mevsimler geçti. Fakat bu tatlara doymuş değiliz. Dağlar koyu kadifelerini giydiler. Akşam güya her şeyin üstüne ağır bir ihram örterek bütün şekilleri bize birer büyüklük timsali gibi gösteriyor. Tenha Boğaziçi'nde ölen akşam, aşkın ve güzelliğin inleyen yalnız suları, muhteşem musikîleriyle parlıyor!

Yalılarda Günler ve Saatler

Boğaziçi yalılarında geçen bir devri, bir ömrü, bir mevsimi değil, bir tek günü bile, nasıl anlatmalı ki bu, bir gülü gösterip koklatmadan onu tarif etmeye benzer. Rikkatimize dokunan rengini nasıl söylemeli? Ve gönlümüzü bayıltan kokusunu nasıl duyurmalı?

Storları, tül ve kumaş perdeleri kapamış olduğum halde, güneş, sabahları bunların arasından sızarak suların cümbüşünü elektriklenmiş altın çubukları halinde, tavanda oynatırdı.

Hizmetçi gelir, sabah çayını ve sabah gazetesini getirir, ilk açılan pencereden giren munis rüzgârlarla, güneşli, neşeli, parlak ve genç, yeni bir gün odanın içine dolar, yeniden başlardı.

Denize atlarken nasıl bir an üşüyeceğimizi düşünerek tereddütle durur ve sonra, duyacağımız soğuşun hazzına daha büyük bir acele ile dalarsak, bu günün hazzı içine yatağımızdan öyle atılırdık.

Denize giriş, yalının sofalarında ve bahçenin yollarında koşuşmalar ve oyunlar, bir sal üstünde gibi, kolayca bizi öğlenin âsude ve işgüzar yemek saatlerine götürürdü.

Öğlenin bu olgun ve herkesi kendi ruhuna çeken sıcak ve ağır saatlerinden sonra, bir gül gibi açılan ikindinin asıl güzel, mavimtırak ve şairane saatleri gelirdi.

Bu zamanlarda neden şiir, resim ve musikî ile uğraşmadığıma acırdım. Zira dünya ve hayatın tadını duyduğumuz zamanlar bunu dile getirmek için şair, güzelliğini gördüğümüz zamanlar bunu tasvir için ressam ve ahengini dinlediğimiz zamanlar bunu duyurmak için musikîşinas olmak ister ve bildiği-

miz şairlerin, ressamaların ve musikîşinasların acizlerine ve sü-
kûtlarına şaşarız.

Boğaziçi'nde, ifade edilmek için, şiirin, resmin ve musikî-
nin yardımına ihtiyaç gösterir gibi bir türlü ele geçmez ve ruha
her zaman bir daüssıla verir bir hal vardır.

İşsiz, yavaş, hesapsız gün, altın ışıklarını ikindinin mavim-
tirak saatlerinde usulca eriterek ve sonra ne çabuk bir çiçek gibi
solarak, koyulaşarak, daha içli ve mor saatlere, akşamın tahas-
sürlerine, vedalarına girer ve bir musikî dinletirdi.

Güneş, ikindi üstü, yalının arka tarafına çekilirdi. O zaman
sular bir akşam şivesiyle çağıldamaya koyulurdu. Günün güzel
gözlere benzeyen aydınlığı akşamın tadını duymaya başlayan
bir gönlün hüznünde ezilince, ruha ve gözlere bu göklerden ve
sulardan gelme serin bir mavilik serilirdi.

Bütün bu nazlı, mavi, mırıldanıcı, akıcı sular gönlümde ça-
ğıldıyor, gönlümden geçiyor sanırdım.

Bazı akşamlar, Boğaz'ın her zaman canlı rüzgârları, daha
ziyade serinleşir, bir meltem halinde eserdi. Bazı akşamların
renkleri koyulaşır, bu renkler, bir nevi hafif mehtap gibi daha
tesirli bir halavet alırdı. Bazı akşamlar, sular ve manzaralar yor-
gun bir içlilik alır ve Boğaziçi bir havuza dönerdi.

Hakikat bir hayale benzer, insanlar birer evliyaya benzer,
saatler birer çalgıya benzer, günler gelip geçen nazlı, vefasız ka-
dınlara benzer, mevsimler birer hatıraya benzerdi. Ruhumun
içinde, mavi sularıyla Boğaziçi muttasıl geçer giderdi.

Ezani saat dokuz buçuk sularında, vapurla İstanbul'a mı
ineceğimi, kayıkla Boğaz'a mı çıkacağımı düşünürdüm. Zira
yazık ki her bir zevki intihap daima bir diğerini feda etmek ba-
hasınadır!

Ezani saat on iki sularında karanlık artar, ortalığı kaplar,
sular gittikçe lacivertleşir, her şey, kayık ve sandallar biraz yor-
gunlaşır, pencereler kapanır, evlerin ışıkları birer küçük kandil
açar, faniliğini hatırlayan ve düşünmeye koyulan ruhlarda bir
buhran olur, herkes kendi içine ve kendi odasına çekilir, ruh
için bir inziva demi başlardı.

Ve sonra, bazen mehtap gelir, inanılmaz, tılsımlı bir füsun-
la, -edebiyatımıza, resmimize ve musikîmize daha aksettireme-

miş olduğumuz- parıltılarıyla şiirini ta yalının önündeki son sulara kadar serer, güya yalının içine, ruhuna girmek isterdi. Ve rıhtımın önünde sallanan küçük dalga üstündeki bu mehtap parçası, hafızasız suyun üstünde kendinden habersiz oynayan bu ışık parçası, gafil ve ilahi bir çocuk gibi rikkatime dokunurdu. Onu ne çok severdim!

Yalı, bence, ailemin mevcudiyeti, şefkati, muhabbeti, iklimi olan bir kucaktı. Ve bundan dolayı bir şiir kovanı, bir ruh gibiydi. Ruhumla öyle kaynaşmış bir mevcudiyetle yaşardı ki onun yalnız kendi yerinde ve benim hafızamda değil, kalbimde, asabımda ve kanımda mevcut olduğunu bilirdim.

Kayıkhaneye ile mutfak arasında bulunan ve odunla kömür konulan bir yerinden başka bütün yalıyı öyle bilirdim ki hasırlarının kopmuş, keçelerinin eskimiş olduğu yerlerine kadar, bir bilmediğim azası ve üzüntüsü yoktu. Bir kapısından girer girmez onun vücudum ve ruhumla kucaklaştığını ve beni tamamladığını duyardım. Hâlâ rüyalarımda çok kere ona karışır ve kendi hayatımı onun varlığından ayıramam.

Onun içinde geçen bu günler ömrümün belki en iyi, en tatlı günleriydi. Bu kadar çabuk geçen günler görmedim.

Cennet bile bir daüssıla içindedir. Biz de bu günleri yaşarken meğer hep bekliyormuşuz: İhtiyar akrabalarımız ahretin daha olgun, daha ciddi ve daha munis şefkatlerini, orta yaşlılar hayatın daha tutmamış olduğu vaitlerinin tahakkukunu ve biz gençler hürriyetin daha canlı, daha kahramanca tatlarını, meyvelerini, yeni bir devrin vereceği bir nur ve ziya hazzını bekliyormuşuz!

Ne de olsa, duyulan, inkıraz hisleri ve yaşanan bir inhitat zamanıydı. Bilmeden bir imparatorluğun son günlerini yaşıyor değil miydik? Eskiden bir medeniyet burada belki son afyonlu çiçeklerini açıyordu.

Ancak bunları sonradan duydum, öğrendim ve anladım, diyebilirim.

Fakat derin yaşanmış bir hayat ve bir zamanın öyle bir kuvveti var ki, onu yaşamış ruh için artık hiçbir zaman büsbütün mahvolmuyor. Böyle bir mazinin ziyan olduğuna bir türlü inanmıyorum. Ve gönlümün hatıralarını karıştırsam görüyorum ki o şefkatli, aşklı, şiirli günler içimde hâlâ güller gibi açılıp so-

luyor; bu sabah güneşlerinin, bu gece aylarının ışıkları yine bin hazla parıldıyor; Boğaz'ın mavi suları ve ikindilerin mavimtırak saatleri bin nazla kayıp, akıp geçiyor; arka dağlarda öten bülbüller mehtapta bilenmiş seslerini kalbimin en mahrem noktalarına eriştirerek içimde hâlâ romantik davetler tutuşturuyor; hâlâ inanılmaz ve imkânsız lezzetlere, mahrem hulyalara doğru yanık vaitlerini, bakışlarını, çağırışlarını duyuruyor. Ve tekmil hatıralarım birer birer öyle canlanıyor ki kendimi hâlâ o zamanlarda sanıyor, o zamanların içimde hâlâ yaşadığına inanıyorum!

Boğaziçi, emsalsiz İstanbul'un en güzel, fakat ince ve asil şeyler gibi, mahzun bir güzellikle güzel bir parçasıdır. Bizi en yetişmiş ve olgun bir güzelliğe vardırarak görmüş ve geçirmiş bir varlığın istig'nalarıyla adi güzellikler karşısında müstağni bırakır. Bu sabahlar, bu guruplar, bu mırıldanarak akan mavi ve günlerin sonlarına doğru koyulaşan, lacivertleşen sular, bu ince güzellikler kendilerini temaşa eden ruhlara ihtimal ki en yüksek şairlerin nüktelerini söyler ve bu uzletin günlerini yaşayanların belki artık filozofların tereddütlerini dinlemeye, şairlerin feryatlarını duymaya ihtiyaçları kalmaz. Ruhunu inceltmek içinse bir Boğaziçi gününün güzel hüznüleri ve bir Boğaziçi gurubunun kanlı trajedileri kâfidir. Ümmi fakat öyle büyük çapta ruhtar gördüm ki sırf bu iklimin, bu güzelliğin mektebinde yetişmişlerdi. Ve Mösyö Jourdain'in bilmeden nesir yapması gibi, onlar da sözleri, sükûtları, duruşları, düşünüşleriyle bilmeden ve durmadan şiir yapıyorlardı.

Nasıl içki içilirse burada öyle mehtap içenler gördüm. Ailemin azası, diyebilirim ki, sigara ve mehtap içerlerdi.

Ve o zamanlar bana öyle gelirdi ki hayat onların daha bize söylemedikleri esrar ile doludur!

Şüphe yok, bu nazlı günleri bu kadar derin bir tiryaki keyfiyle tatmak için irki ve irsi bir hazırlanış isterdi.

Eğer mezara girince, ruh en son hamlesi, en son kuvvetleriyle ömrümüzden dağınık ve müphem olsun bir tutam hatıra götürebilse, ben şüphesiz mavi güllere benzeyen ve kalp üstünde o kadar çabuk solan bu Boğaziçi günleri ve tılsımlı Boğaziçi gecelerinden mavi, mırılıtlı, hulyalı ve mehtaplı birtakım hatıralar götürürdüm!

Boğaziçi'nde Akşam Gezintileri

Yazın, her gün ikindi sularında, kadınlar ayrı, erkekler ayrı kayıklarla gezintiye çıkarlardı. Biz çocuklar da kâh onlar, kâh bunlarla beraber olurduk. Gezintiye iki kayıkla çıkılacaksa, bir kayığı olanlar, bir tane de kira ile tutarlar, hiç kayığı olmayanlarsa kira kayık veya sandallarıyla iktifa ederlerdi.

Tiryakileri için ancak Beşiktaş'la Üsküdar'dan sonra başlayıp Rumeli kıyısında Kalender'e ve Anadolu kıyısında Paşabahçe'ye kadar devam eden, daha ötelere adeta taşra sayılan bu asıl mutena Boğaz'ın sandal gezintilerine mahsus yerleri de malumdur: Her gün, İstinye körfezinin önünden, içine girilmeden geçilerek Kalender'e kadar gidilir, oradan karşı sahile dönülerek Körfez'e varılır, Meşruta Yalı'nın önünden geçilip Dere'ye girilir, bir iki kere ta sonuna kadar gidilip tekrar dönülür, nihayet, Göksu Kasrı önünde, bir müddet murakabeye dalar gibi durulurdu.

O zamanlarda, vehham Sultan Hamid'in, bu vehminin yarattığı korkudan, şehzadeler, sultanlar, hatta büyük memurlar, halkla temas imkânları çok sayılan bütün bu Boğaziçi mahallelerinde pek görünemezlerdi. Bunlar, kısmen kapandıkları saraylarının ve konaklarının dışında, ancak bir mesire kalabalığını toplayamayan Çamlıca gibi تنها yerlerde dolaşabilirlerdi. Mısırlı ailelerse, nispeten daha geniş hürriyetlerinden istifade ederek her gezinti akşamına ve her saz gecesine katılırlardı.

Kayıklardaki hanımların çoğu, bu akşam gezintilerinde, bilhassa cuma günleri hâlâ ferace giyerler ve yaşmak takarlar-

dı. Kaçgöç âdetleri şiddetle devam ededursun, erkekler, Boğaziçi'nde, bu kadınları incecik yaşmaklarıyla, bir nevi düğün esvapları içinde görmüş olurlardı. Fakat böyle giyinenler gittikçe azalıyor; birçok hanım da, bu gezintilere çarşafı çıkıp, peçelerini açmakla kalıyorlardı.

Büyükannelerimiz, bu eski akşam gezintilerinin daha da halavetli olduğu Sultan Aziz devrindekilerinden bahsederlerdi. Ve ben de sonraları, benden çok evvel, henüz küçük bir kızken annesiyle birlikte İstanbul'a gelerek, büyükbabası Musurus Paşa'nın Arnavutköyü'ndeki yalısında kaldığı zamanlarda, bu saatlerin mavi sularında bir portakal renkli kayıkla dolaşmış olan Comtesse de Noailles'ın, bütün Fransızca mısralar içinde en çok hatırladıklarımın "Et les soirs turcs avec un caique orangé..." mısrasını dilimden düşürmez oldum.

Her akşam, gezintiye çıkar çıkmaz, bu âlemin bizce de keşfedilmiş duygularına dalar, her akşam aynı şeyleri tekrar yerli yerinde bulmakla bir haz duyardık. Yalılar, kayıklar, kikler, sandallar, hanımlar, her şey, hepsi de yerli yerinde görünürlerdi. Herkes kendi akrabasının, dostlarının gelmiş olduklarını görür, bazılarıyla görüşürdü. Gezinti yerleri, bu buluşmalar için birer has bahçe gibiydi.

Rumelihisarı'nda oturan şair Nigâr Hanım'ın, anneannemle birlikte çıkmadığı akşamlar, kayığında, feracesi, yaşmağı, renkli şemsiyesiyle yanımızdan geçişinde, bizden almak isteyeceği bir haberi, yahut bize söylenecek bir sözü, verilecek bir cevabı olur ve Dere'de karşılaşılınca, mutlaka, kayıkçıların elleleriyle yan yana bitişik tuttıkları kayıklardaki hanımlar arasında, her akşamın değişen tesadüflerine, rastlaşılan mevkilere göre, bazen kısa, bazen de uzun süren bir muhavere başlardı. Kanlıca'daki yengemiz, sandala her binişinde birçok korkular geçirir, fakat ne kadar garip olsa da ancak bu, gözleri artık iyi göremeyen ve elleri titreyen ihtiyar kayıkçısı Osman Ağa'nın ihtiyat ve tecrübesine emniyet ve kendini de emanet edebilirdi. Kandilli'deki muhabbetli dostlarımız Server Paşa'nunkiler bizi görür görmez muhabbetten gülüşürlerdi. Arnavutköyü'ndeki bir akrabamızın hantal sandalı, bir göçebe alayı halinde, kız erkek birçok çocuk taşırdı.

Bu gezintilere katılanların bazılarıyla da ancak selamlaşır ve temennalaşırdık. Yeniköy'de oturan, renkli redingotunun yakasına bir orkide takılı, kısa boylu Sait Halim Paşa, kenarlarına som yaldızlı kakma dallar işlenmiş maun üç çifte kikinin dümenlerini öyle bir tarzda tutardı ki, çirkinliği göze çarpmaz, yalnız bu zarafeti görünürdü. Kanlıca'da oturan, ince kayıklarıyla, yarışlarda birinci gelen hamlacılarıyla, serlerindeki çiçekleriyle meşhur olan Suphi Paşazade Sami Bey, üç çifte kayığında, püskül bulunan tarafı kırılmış fesıyla, memnun görünürdü.

Bazı insanlardaki o başka türlü görünmek arzusuyla olacak, tanıdığımız bir Ermeni kadın, yanında ecnebi bir madam, bazı akşamlar, her ikisi de, Müslüman hanımlar gibi çarşafı çıkarlardı. Nasıl ki, bazı ecnebileri de fesli görürdük. Bir akşam, Pierre Loti, iki çifte bir kayıkta (Bilmem bu, Kıbrıslıların kayığı mıydı?) başında fesle görülmüştü.

Fakat, bu akşamların tamamlanması için daha, gizlice ve için için beklenen bir şey olacaktı ki hanımlar bazen aralarında görüşürlerken, "Valde Paşa bu akşam daha sükün etmedi!" derlerdi. Filhakika, o zamanlarda, kitapta yeri olmamasına rağmen her icapta bir kaide ihdas etmeyi ve herkese hususi bir paye vermeyi iyi bilen geniş teşrifatımız, bir kadın için böyle hatıra gelmez bir tâbir icat etmiş, kadınlara paşa denilmediği halde, önce bir hıdiv kızı, sonra bir hıdiv zevcesi ve şimdi de bir hıdiv valdesi olan ve prenseslerin yaşlısı, en itibarlısı, en şöhretlisi bulunan bu hanıma, kadınlık arasındaki yegâne "paşa"lığı vermiş ve böylece kendisine "Valde Paşa" denilmişti. Valde Paşa'nın her akşam, gezintiye çıkmak için, Bebek'teki yalısından bindiği üç çifte kayığı da, kayıkların en uzununu, en zarifi ve en çok göz kamaştırıcı idi. Kenarlarına, iki sıra yaldız arasında deniz mavisi bir zırh çekilmişti. Uzun, mavi kadife ihramının kenarlarından, saçak yerine sarkan, gümüş ve altın yaldızlı küçük balık şekilleri sular üzerinde pırl pırl parıldar ve bazen de bir dalgayla sulara girer çıkardı. Her akşam, bütün Boğaziçililer ve hatta Boğaziçi balıkçıları, Valde Paşa'nın kayığını bu pırlıtlı ihramıyla görmekten haz duyarlardı.

Bu saatlerde, Boğaziçi'nin, güzellikleriyle şöhret kazanmış kadınları da gezinti yerlerine yavaş yavaş gelmiş olurlardı. Bu-

raları, tabii güzellikleri ve bu alışılmış, belenmiş âdetler yüzünden, birer buluşma, görüşme, tahayyül, istiğrak, muaşaka yerleri oluyordu. Bütün bu maddi ve manevi muhit içinde, Boğaz'ın ince rüzgârları, kayığın sulardaki hafif sallanışları, etrafın sessizliğı ve halaveti, akşam gezinti saatlerinin hazlarını, bu suları, bu havayı aşkla duyanların gönüllerine, bir daha unutulmamak üzere sindirmiş olurdu.

Böyle bir akşamdan ayrılınacağı sırada, karanlığa yakın, ezani saat on ikiye doğru, gün bir gamlı  k nt n n işaretini verince, sular üstündeki bu iki üç saat sürmüş gezintilerden, biraz yorgun bir ruhla, artık yalılarına dönmeye niyetlenenlerin sonuncu kalmış kayak ve sandalları, bir Boğaziçi ananesini yerine getirmek üzere, Göksu Kasrı'nın önünde son bir defa daha toplanırlar ve tam bu noktada, artık kendi yerlerine revan olmak kararıyla, birden kopan bir tespih gibi dağılır, birbirlerinden taneler halinde ayrılarak, her biri bir semte doğru kayar, uzaklaşırlardı.

Gezintiden Dönüşler

Göksu Kasrı'nın önünden ayrılarak yalımıza varıncaya kadar geçen zaman, kayık içinde, tam bir sükût devresi olurdu. Zira, bu zamanın şiirini hiçbir sözle bozmaya kıyamazdık. Hatta, başkalarının da konuşmalarından çekinmemize mahal kalmazdı. Biz susardık, akrabalarımız mutlaka susarlar, demin kürek çekerken bize, kendi hesabına göre birtakım kahve ocağı dedi-koduları dinletmiş olan sert yüzlü kayıkçımız bile, bir şarklı sezişiyle, söz sırasının geçmiş ve susmak sırasının gelmiş olduğunu, bizim değişmiş, uzak bir hayal iklimine göçmüş bulunduğumuzu duyarak şimdi sadece küreklerini çeker ve susardı. Yalnız, inip kalkan küreklerden suların tekrar denize damla damla dökülüşleri duyulurdu.

Bütün bu dönüş zamanlarının hususi şivesini kanımda ve asabımda hâlâ duyuyum. Akşamın solgunluğu ve loşluğu çöküp Boğaz'ın suları daha acele ile, daha çabuk akmaya başladılar. Yanımızdan kayan bu suların artık için için sualli ve şikâyetli mırıldanışları, üstümüzdeki saf ve yüksek semanın sükûtu ve bu nazlı yerlerden geçen zamanın sessiz çağlayışları, ruhumuza geçerek en mahrem şiirimizi taşırır, en galeyanlı hislerimizi coştururdu.

Bu kadar açık ve güzel bir manzara ruhu daima acıtır. Vücudun en hisli noktası olan ruh bir ebediyet için hazırlanmış kadar güzel ve derin görünen bu ihtişamlı varlık karşısında faniliğini o kadar iyi bildiği kendi kendisi için acıaktan kurtulamaz. "Ya? Bana ve bendeki büyük aşka yazık değil miydi?" dü-

şüncesi içimizde en mahrem derinliklerimize kadar sızlayan bütün hislerimizin bir köküdür.

Güzellikler, ruhun ihtiyaçlarını çoğaltarak ve incelterek geçen zamanlar, ruhları genişleterek ölen saatler dünyanın en güzel fakat hüznü bir köşesi olan Boğaziçi'ne pek yaraşır ve, burada, tam yerindedirler.

Bu dönüşlerde güya fazla miktarda şiir yutarak bir şiir sarhoşluğuna tutulurdum. Nasıl ki bindiğimiz sandalı büyük bir dalga kaldırıp indirdiği zaman içimizin oyulduğunu, içimizde güya varlığımızın kazıldığını duyar gibi olursak bu akşam, bu dönüş başladı mı, gönlümde, pek hususi bir lezzetle, bir büyük ezinti ve çöküntü duyar gibi olur, kendimi hep bu hale kapırdım. Güya o zamana kadar manen bir mumya imişim de bütün bağlarım şimdi birer birer çözülüyormuş gibi, bir ferahlık ve bir genişlik içinde dağıldığımı duyardım. Daha ziyade serinleşmiş hava ile Boğaziçi bin lisan, bin mânâ alır ve canlı, küçük, genç, çocuk rüzgârlar yüzüme, başıma, üstümüze üşüşerek sanki mesamatımı, kalbimi, beynimi açar, maneviyatıma dolar, muammalar ve sırlar söylerdi. Güya bize gelen ve bizden geçen bu sular, üstümüzden kayan bu kesik ve canlı rüzgârlar, bu akşam ve bu kâinat ile her defa aynı ve her defa yeni olan bu mucizeli birleşme, bu tılsımlı bütünleşme sanki beni tamamlardı. Akşamla, tabiatle bu musikîli, rüzgârlı temas ve birleşme son derece tesirliydi. Güya vücudumuzun ve maneviyatımızın bütün boysuz hudutları eriyerek muhitimizin vuslatı içine yayılmamıza mâni kalmıyordu. Her şey bir açılış, bir iç içe akış, bir dağılış hissiyle duyulurdu. Bu maddi kâinat o kadar güzeldi ki ruhu metafizik bir güzellikle doldururdu.

Akşamın esmer ve gittikçe koyulaşan renklerine dalan bu suların gizli ve demin hafifken gittikçe derinleşen mırıltıları, güya tabiatın, belki de ademin itiraz ve şikâyet eden bu müphem, hafif şuurlu, belki de şuursuz sesleri ruhumu, öyle doldurmuş ve içimde öyle aksisedalar uyandırmış ki bu sesleri hâlâ duyarım.

Boğaziçi'nin Anadolu ve Rumeli kıyıları arasındaki, bu dünyanın pek sağlam olmadığı hissini veren, çalkantılı, salıntılı noktası bu saatlerde bana kâinatın en cazibeli ve benim tatma-

ya en ziyade hazırlanmış bulunduğum noktası tesirini yapmış ve bende böyle bir hatıra bırakmıştır.

Dünyanın ötesinde berisinde nice günler ve gecelerle hissettim, düşündüm, gezdim, sevdim ve hatırladım. Fakat hiçbir şey, güzellikleri âlemi teshir etmiş en meşhur beldelerde görül-müş hiçbir manzara, duyulmuş hiçbir şiir ve kucaklanmış hiç-bir lezzet bana bu havai sular üstünden yeisli akşam saatlerinin ihtişamını ve tamamlığını duyarken tattığım bu dolgun hissi vermedi. En tesirli musikîler bile hiçbir zaman ruhumda daha derin bir noktaya temas etmedi ve beni hulyalarımın ve hatıra-larımın daha ileri ve mahrem bir noktasına götürmedi.

Sandalda, akşamın şiirini geniş ve vahim bir dram halinde duyardım. Ruhum bu azametli gıda ile dolmuş, vücudum uyuşmuş ve şiirden adeta ezilmiş olurdu. Ve duyardım ki böyle akşamlar sandallardan çıkanların hepsi de, bir musikî tufanın-dan çıkıyorlar gibi, evlerine kahramanlaşmış bir ruhla döner-lerdi. Bu hal, o hafif evlerin içinde barınan o zayıf insan saadet-leri için acaba bir tehlike değil miydi?

Akşamın bu karanlık saatlerinde ve sularındaki bu yorgun argın dönüşlerde son birkaç kürek daha sulara dalınca, sanki daha hiç görülmemiş yerlere gelmiş, daha hiç varılmamış hu-dutlara varmış gibi, şiirin tahammül edilmez mübalağalarına ermiş olurduk. Bu son dakikalarda, yalının önünde gelince, şef-kati hemen duymak, sükûtunu aydınlatan lambalı odalarını ve odasından artık hiç çıkmayan annemin ihtiyar büyükannesini, onun temiz, gafil, safdil ve mütevekkil yüzünü bir an evvel gör-mek, iyiliğine bir an evvel kavuşmak ve artık bir an önce bu ak-şam saatinin sihir ve füsünundan kurtulmak için acele ederdim. Kayık, yalının önündeki ahşap rıhtıma yanaşıp kayıkçı ayağa kalkarak kancasıyla onu rıhtıma yanaşık tuttuğu zaman, ben de büyük bir emekle, bir manevi romatizmanın bütün sızılılarıyla, adeta dağılmış gibi duyduğum benliğimi bulur ve ne yorgunluk-la toplar, birleştirirdim. Nihayet, yalının alt katındaki alçak ta-vanlı avluya açılan deniz kapısının çingırağını bir tehlike işareti gibi çeker, imdada çağırın bir adam gibi çalardım.

Boğaziçi Hatıraları

Boğaziçi'nde, bağdaş kurmuş gibi rahat ve alçak dağlar, çömelmiş gibi tepeler, aralarında halleşen kadınlar kadar sakin görünür. Su kenarındaki bayırlar, ağaçlar ve renkler kalbimizin muhabbetli hisleri kadar yumuşak ve tatlı duyulur. Bu mavi, rüzgârlı sular, beyaz ve geçici bulutlar, bu birleşik güzellikler bize mutlaka annelerimizin şefkatlerini, çocukluk günlerimizin his ve hayal dolu saatlerini, dünyanın bize iyi olduğu zamanları hatırlatır.

Fakat bu çocuksu günlerin yanında mutlaka için için hırslı ve aşk için hazır bir vücuda benzeyen günler de gelir. Bu günler, tabiat, yanınızda bir sevgili gibi mutlaka sizinle meşgul olur, yani sizi kendisiyle meşgul olmaya mecbur eder. Gözleriniz ona hayran kalır, kollarınız onu kucaklamış, ağzınız ona söylüyor gibi, her an onun mevcut olduğunu, değiştiğini, size tesir ettiğini, her zaman başkalığını ve güzelliğini görür, duyarsınız.

Bir sandalla, sabah, akşam ve hatta gece bu sulara dolaşmaya doyamazsınız. Bu yaz günü denize bir konup bir kalkan martılar yüksekte avlarına bakarak haykırırlar. Seslerinin çığ çığ dökülüşü, güneş ışığıyla adeta madeni gibi parlayışı, size güya eski bir mevsimin sesi ve seslenişi gibi gelir. Bu ses sanki geçen zamanın bir kılıfını yırtmış gibi, onun içindeki lezzetli, nazlı sırlar ve daha gelecek günlerin tatları, bir sepetten boşalan çiçekler ve meyveler tarzında dökülüyor zannedersiniz. Kendinizi ta eskiden yaşamış olduğunuz bir günün içinde sa-

nırsınız. O kadar her şeyde değişmemiş ve tadılmış bir hal vardır. İşte ben de, sihirli bir kapıdan eski bir âleme geçmiş gibi, kendimi birdenbire eski zamanımın içinde ve hatıraları arasında buldum.

Şimdi geçmiş Boğaziçi zamanlarımdan huzur, haz ve hayal âleminden en çok lezzetle hatırladığım anlar, eve dönmek için bindiğim akşam vapurlarının köprüden kalkmaya hazırlandıkları, kalktıkları saniyelerdir. Galatasaray'ın haftalık, bayramlık veya senelik tatillerinde bu akşamlar ters, tozlu, üzüntülü bir âlemi geride bırakmış ve bu anda, bir mavilik, serinlik, temizlik, şefkat ve güzellik âlemine girmiş olurum. Hava, ziya ve sular öyle munis ve öyle güzeldi ki bu şirket vapurunun, daimi hizmeti için gündelik kalkışı en hisli, lezzetli bir seyahate atılışa, en şerefli bir zafere doğru gidişe benzerdi. Boğaz'ın hazzına doğru yüzmeye kalktığı sırada vapurun vücudunda adeta bir lezzetin ürperişleri duyulur, o, yarışa iştirak edecek bir at gibi, hisli, sanki kişner; sesler telaş, memurlar acele eder ve bütün vapur ahalisinde bir neşe sezilirdi. Bir düdük hazla ve hızla öter, son gelenler koşuşur, kalacak olanlarla bir müddet ayakta konuşanlar vapura atlar, içerideki satıcılar dışarıya sıçrar, vapur kalkmadan tahta parmaklıklı bir kapı kapanır ve her defa koşarak gelip vapurun daha kalkmamış fakat bu kapının kapanmış olduğunu gören bir adam hiddetlenerek gidenlerin rahatlarına baka baka memurlara karşı bağırır, çağırırdı. Nihayet vapur mavi sulara bembeyaz köpükler bırakarak ve (onu uzaktan, Galatasaray'ın mütalaahanesi yahut bahçesinden duyduğum zamanlar, bana bir feryat kadar tesirli ve aşklı bir davet kadar daüssısalı gelen) neşeli, adeta gururlu bir haykırıyla kalkar, Boğaziçi'ne yollarırdı.

Ey Boğaziçi vapurlarının o kalkışları, eminim ki bu saniyelerimiz kalbimin mahfazasına girmiş en kıymetli zamanlardan olmuştur. Elli sene evvel yorulmuş ve adiliklerden bıkmış çocuğun hulyalarına müsait bir muhite dönerken ruhuna sizin bıraktığınız beyaz izleri bugün de o geçmiş günlerde olduğu kadar tamam olarak ve artık yeni hiçbir şeye duyamayacağım bir heyecan ile duyuyorum. Ve bu eski zevkimi iyi bilmekle beraber şimdi içimden o zamanki kendime seslenerek diyorum ki:

Ey gafil, ey halin neşelerini kendine az bulan ve gönlünün hulyaları içinde yüzen çocuk! Bilmiyorsun ki bütün dünya ve her şeyden kıymetli bildiğin hayatın sana artık hiçbir zaman senin için bu şimdi mümkün olan ve bu kadar muhtelif unsurların birleşmesinden çıkan mucizenin sunduğu lezzeti veremeyecektir ve artık hiçbir şey bu saniyelerin tadına ve hatta günlerin gölgesine değmeyecektir. Sen tattığın bu ânın ne büyük bir ahenk mahsulü olduğunu bilmiyor ve bu saadetin bir rüzgâr gibi geçici olduğunu duymuyorsun! Halbuki sonraki ömründe bir daha saadeti böyle vaat olunmuş sanacak değil ve bir daha bu havayı, rüzgârları, bu sesleri böyle emin dostlar gibi duyacak değilsin! Zira bu zamanlarına dönmen için şimdi gönlünde yaşayan ölülerin –hiç bu mümkün müdür?– dirilmesi ve geçmiş hayatı kurması lazım gelirdi!

O devirde o kadar şarklı bir terbiye ve nezaket sarf edilirdi, Türk teşrifatı o kadar hâkim olurdu ki bu terbiye, bu nezaket ve bu teşrifat ile Şirket-i Hayriye vapurları her akşam bir merasim dairesine dönerdi.

Şüphe yok, biz, Boğaziçi'nin en mamur ve en refahlı ve en neşeli zamanlarına ermiş değildik. Biz harman sonu gelmiştik. Sofranın son kırıntılarına yetiştik. Güzellikleriyle, süsleriyle Boğaziçi'nin son meşhur simalarını, kayıklarında dolaşan yaşmaklı son hanımefendileri ve son Mısırlı prensesleri gördük.

Yalıların çoğu ve rıhtımlar, duvarlar ve bahçelerin de çoğu daha sağlam, muntazam bakımlı bir haldeydi. Bunun için tek mil Boğaziçi bahçeli sahilleriyle uzun bir lak, kilometrelerce süren bir sükûn, refah ve süs diyarı tesirini verir ve ruha harikulade kuvvetli bir şiir duyururdu.

Bu şiir bütün gözlere, yüzlere, sözlere tesir eder, onları ve ruhları birleştirirdi. Boğaziçi hayatına ve onun tatlarına verilen bu ehemmiyeti ve duyulan bu sevgiyi anlamak için hatırlamalıyız ki o zamanlar şimdiki gibi ikide bir tattığımız Avrupa seyahatlerimiz yoktu. Avrupa, Hariciye memurlarından ötesi için kapanmış meçhul bir diyardı. Onun hatta edebiyat ve matbuatıyla de alakamız pek yoktu. Gözlerimize çıplak vücutlar seren plajlar yoktu. Radyolar, açılır açılmaz ses ve musikî akıtan bu çeşmeler yoktu. Çaylar, danslar, halkaları kolayca toplanıve-

ren poker partileri yoktu. O zamanlar bütün eğlence zevk bu sular, bu sandallar, bu seyranlar, bu sazlar ve yaluların bu hulyalı, kapalı, ahenkli ve bazen içkili âlemlerine münhasırdı. Bunun içindir ki burada yaşayanlara Boğaziçi harikulade bir ehemmiyet alıyordu. Hisleri besteleyen, besleyen, coşturan bir yerdi.

Şimdi Boğaziçi'nin o his bakımından dolu günlerini hatırladıkça, bunlarla mukayese ile, şehir hayatının işleri ve zahmetleriyle çabucak solup giden günlerimizin, birer göç arabası gibi her çeşit yüklerle tıklım tıklım dolu geçen günlerimizin duygudan yana fakirliğine acıyorum. Hislerimizin hiçbirini doya doya duymaya, işlemeye vaktimiz kalmıyor. Eski zamanın o işsiz ve tembel günleri ruhun büyük bir küşayişi içinde geçerdi. Her hissin ruh içinde doğup gelişmesi için bol bol zaman vardı. Yaluların hayatında çarşıya hiçbir vakit ayrılmaz, alışverişle ne bey ne hanım meşgul olur, alınacak şeyleri hep uşaklar alıp getirirlerdi.

Şehre ancak beyler gidip gelirler ve onlar da her gün inmezlerdi. Evin dolu olmadığı zamanlar nadirdi. Hanımlar, mütekit, mazûl veya müstafi olanlar ve tatil zamanlarında bizler için ancak bu yalı hayatını yaşamak zevki vardı.

Evlere her gün bir *Sabah* gazetesi gelirdi ama bu da onu biraz okuyan evin beyinin odasında kalır ve okumak bildikleri halde, çok kere hanımlar kendilerini onun verebileceği havadislerden müstağni duyarlardı. Her hafta belki bir *Hanımlara Mahsus Gazete* gelirdi ama bunun içinde Halide Hanım'ın daha çocukluk yazıları hiç dikkat nazarını çekmez, ancak Nigâr Hanım'ın manzumeleri okunur ve bunlar da Recaizade Ekrem Bey'inkiler kadar duygulu ve tesirli görülmezdi. Her hafta bir de *Servetifünun* gelirdi ama bununla da, pek çocukça telakki edilen heyecanlı bir merak ile yalnız evin küçük beyi meşgul olurdu. Yaşlı efendilerse –bizde devirler o kadar çabuk geçiyor ki– daha eski bir âlemde kalmıştı. Onlar odalarında kimsenin okuyamadığı sarı kâğıtlı eski basımlı kitaplar okurlardı.

Bütün gün, sabah bahçeyi ziyaretle odaların muhtelif saksılarına konacak çiçekleri ayırmak, gelen geçen kayıklara bakmak, yemekten sonra dinlenmek ve ikinci saatlerinde çıkarak

sularda gezinmek ve sonra gurubu seyretmek ve daha sonra, eğer varsa mehtabı temaşa etmek, bu füsunlu Boğaziçi'ni bile büsbütün bir sihir âlemine çeviren mehtapta tekrar sandalla dolaşmak, bütün bunlar gözleri yontar, fikri biler, ruhu inceltir, bir zevk tiryakiliği verir ve insana, kitapların gıyabında inanılmayacak kadar ince bir irfan temin ederdi.

Bu günlerin ve gecelerin şiirini yaşayan, bu şiiri tatmayı ekmek yemek ve su içmek gibi tabii ve gündelik bir âdet haline koyan insanlara, hayatın keyfini çıkarmayı iyi bilmiş akrabalarımıza biz nasıl "Cahiller!" diyebiliriz, yahut diyebilirdik! Onların sanata geçmeyen, hayatta kalan ne inceliklerini biliyor, görüyorduk!

Ruhlarda güya bir psikoloji üstadı, mesela bir Marcel Proust kendimizin ve etrafımızdakilerin hislerini teşrih etmeye koyulur, uzun uzun tahlil ederdi. Ve bunun içindir ki hissi dedikoduların o zamanlar pek çok ehemmiyeti olurdu.

İnsan bir çiçek kokusunu bir şefkat gibi duymaya, ışığın bir rengini, bir halini bir dostluk gibi sevmeye ve bir yalının sularında titreyen gölgesini hisli bir kalbin çarpıntıları gibi duymaya başlardı.

Ve bütün kadınlar ve erkekler: hanımlar, dadılar, bacılar ve hizmetçiler; beyler, efendiler, ağalar ve uşaklar güya ruhlarını kuran ve kendilerini dolduran bir lezzeti bozmamak, bu tatlı şiiri kaçırmamak için, yahut bundan korkarak, hep kıymetli ve kırılacak şeyler taşıyan bir eda ile yaşarlar, usulla yürürler, yavaş konuşurlar, yavaş gülerlerdi.

Gözlerimizin karşısında mavimtırak ve akıcı sular, başımızın üstünde beyaz bulutları kayan mavi bir gök ve günümüzde bunları seyretmek için vakit, fikrimizde bunlarla meşgul olmak için takat ve imkân ve ruhumuzda bunları tatmaya, sevmeye lazım gelen sükûnet ve ferahlık vardı.

Her muhit ancak ona uyulunca ve nüfuz edilince hem vazıhlaşır, hem derinleşir, bize seslenir ve mahrem musikîsini dinletir. Boğaziçi kendini duyan ruhlara bu şiirini gece gündüz emsalsiz bir bereketle, bol bol döküyordu.

Kanlıca'daki Yalı

Şehrin izdihamlı yollarından yürüyerek yahut tramvay, otobüs veya otomobille geçerek vardığımız bir apartman, bir ev, bize nasıl manevi bir tesir yapabilir? Buraya girerken üstümüzde hâlâ maddi endişeler, günlük telaşlar vardır. Ayakkabılarımız ve esvaplarımız gibi, ruhumuz da tozlanmış. Ayrı bir maneviyat âlemine varmak için bize ya büyük ağaçların vakarını yayan bir korunun sükûtu, yahut bir denizin, ruhunu duyuran derin mırıltıları ister. Her tasavvuf, her iman ve bunun gibi her şiir ve her ahenk bir hazırlanış devresi ister. Her üstadın verdiği dersin tesirli oluşuna onun o zamana kadar birikmiş şöhreti yardım eder. Seyrettiğim aktörlerin en büyüğü değilse belki en müessiri olan De Max, bir sanatı tatmak için bu hazırlanışın ehemmiyetini bilerek, sahneye birdenbire çıkmaz; rol almış olduğu piyeslerde, müellif ile mutabık kalarak, kendisinin oynadığı kral, kardinal, general, sihirbaz veya ihtilalci sahneye çıkmadan evvel diğer şahıslara onun gelmek üzere olduğundan bahsettirirdi. Nihayet, yine kendisi görünmeden evvel, sahnenin dışından perde perde gelen sıcak ve derin sesi duyulmaya başlardı. O zaman sahneye çıkışı şaşaalı bir şey olur ve biz hayranları onu şiddetle alkışlardık.

Hatırlıyorum: Büyük yengemin Kanlıca burnundaki yalısına da her defa böyle bir hazırlanış devresinden sonra varmış olurduk. Şüphe yok, daha eski zamanlarda bu yalının sahipleri ve misafirleri ona karayolundan atlarla da gidip gelmişlerdir. Lakin benim yâd ettiğim bu zamanda mahallenin erkekleri at-

tan inmişler, yaya kalmışlardı. Otomobiller daha koşmaya başlamamış, arabalar da, o semtte yok denecek kadar azdı. Yalıya zikzak vapuruyla Anadoluhisarı veya Kanlıca iskelelerinden birine çıkıp karadan vardığımız günler, eski bir mezarlık önünden, uhrevi, son derece hüzünlü ve dokunaklı bir yoldan geçerdik. Çok kereyse ona Rumelihisarı'ndan kayıkla gelirdik. Boğaziçi'ne ne kadar alışmış, güzelliğine ne kadar kanıksamış olursak olalım, üç çeyrek saat, yarım saat, bu mavi, ahenkli, romantik suların üstünde gezen ve böylece bir güzellik, şiir ve romantizm banyosu alan, artık ruh kuvvetleri artmış, hususi bir maneviyat âleminin varlığını ve dersini duymaya hazırlanmış olur. Zira bu güzellikten kalplere, ruhlara daima bir sezîş kabiliyeti sirayet eder ve hatta onlarda az çok hüzünlü bir asalet hissi hâkim olur.

Bu yalının, boynunu uzatmış denize bakan ve için için bekleyen bir hali vardı. Vakarlı bir yüze benzeyen cephesinin suya akseden gölgesini ve denize doğru uzayan çıkıntılarının altındaki –büyükannelerimizin sarkan katmerli gerdanlarını andırır– desteklerini görünce, sükût içinde bir şey duymaya, bu simanın mânâsını sezmeye, bu varlığın tadına ermeye koyulurdum.

Zaten o zamanki yalılar buldukları noktalara o kadar uyarlardı ki ruhlarıyla buldukları yerler arasındaki rabitalar adeta gözle sezilirdi. Öyle ki bu yalılar buralara hariçten getirilmiş malzemelerle rastgele yapılmışa değil fakat kendi hususiyetlerine göre buldukları noktada hâsıl olmuşa benzerler; yahut da zevklerine göre yerlerini seçip buralara gelmiş ve konmuş büyük, içli ve ruhlı mahluklara benzerlerdi. Ben, sandalda, yalının denizde hafifçe sallanan gölgesine girince, kendimi onun kucağına girmiş gibi duyardım.

Asıl bildiğimiz harem kısmının yanibaşında, büyükçe, bakımlı bir bahçe ve içinde mutena ağaçlar vardı. Boğaziçi'nin bütün evleri bahçeli olmalıyken böyleleri o kadar azdır ki su kenarlarına yakışan çiçekleri burada görmek gözlere adeta yeni bir haz verirdi. Bahçenin parmaklıkları henüz yerlerinde dururken önündeki rıhtım denize dökülmeye başlamıştı. Bu harap rıhtımlı, nadir çiçekli, güzel ağaçlı bahçe de –tıpkı arka taraftaki dara-

cık Kanlıca yolu gibi- o vakitlerde bile bir eski zaman mahsulü görünen bu yalya tarif edilmez bir uzaklık ve hayal hali, melali ve tesiri verirdi. Böylece gözler bütün yalyı, kenarındaki bahçeyi, arka taraftaki bahçe setlerini, bu harem kısmının öte yanındaki nispeten küçük selamlığı ve onun yanında, yine deniz kenarında, bir tek odadan ibaret, bir kameriyeyi andıran, bir yavru, bir çocuk gibi masum ve sevimli görünen selamlık köşkünü hep birden kavradığı zaman, daha içeri girmeden evvel, insan bu münzevi sükûtun ve şiirin hazzını anlardı.

Rıhtımdan yalya mermer iki üç basamakla çıkılır; basıkça tavanlı, loşça, mermer döşeli büyük bir avluya girilirdi. Burada birçok oda kapıları görünürdü. Bunlar hep bilmediğim yani eşiklerini bir defa bile aşmamış olduğum kapılardı. Bir boyda, bir edadaki bu kapılar hep birbirlerine bakarlar ve sanki yan bakarlardı. Bu meçhul odalarda neler, kimler vardı? Bu kapılar nelere açılır, neleri örterdi? Ne diye bu kadar çoktular ve niçin böyle sımsıkı kapalıydılar? Bilmezdim. Yukarıki harem katı öyle geniş ve büyüktü ki bu alt kat lüzumsuz kalmış, bakımsız bir nevi selamlığa dönmüştü. Avlunun duvarlarında, *İncil* menkıbelerini gösteren, altları Fransızca izahlı birçok gravürler asılıydı. Yakub ve kuyu başında Yusuf aleyhüsselamlar. Gökten yağın ateşle tutuşmuş yanan Sodom ve Gomora, hep insana hüznün verici resimler. Bu gravürlerin eşini neden sonra başka bir yerde gördüğüm zaman bu kadar iptidai resimlerin, bir çocuğun muhayyilesinde açtığı ufukların genişliğine şaşmıştım. Fakat o zamanlar yukarı kata kavuşmakta acele eder ve bu avlunun hüznü bulduğumuz muntikasını koşarak geçer, hasır döşeli merdivenleri atlaya atlaya çıkardık.

Üst kat, yalının asıl güzel, aydınlık, ferah, gönül alıcı ve hulya verici kısmıydı. Hasır döşeli geniş bir sofadan, kapıları ekseriyetle açık duran, büyük ve denize doğru çıkık iki odanın pencereleri ötesinden Boğaz'ın göz kamaştıran mavi suları görünürdü. Bu sofada sola dönüp bir iki basamak çıkınca kara tarafındaki sokağın üstünden, yanları pencereci bir geçitle, karşı taraftaki bahçe hizasındaki aynı nispette geniş diğer bir sofaya çıkılır ve oradan birer ikişer basamak inmekle bahçeye bakan arka odalara geçilirdi.

O zamanlar sofalardan odalara geçmek için inip çıkmak lazım gelen bu birer ikişer basamağa hiç dikkat etmezdim. Bunları tabii bulurdum. Senelerden sonra, Maurice Barrés'in Ermeni dostu Tigrane'ın bir Boğaziçi hikâyesinden alınma parçayı Barrés'in bir kitabında okurken onun aynen böyle odaları gayri müsavi seviyeli kocaman bir yalıdan bahsettiğini görünce kalbim yerinden oynuyor sandım. Zira Kanlıca yalısının gönlüme sinmiş bütün hususiyetleriyle içimde canlandığını ve sallandığını duyar gibi oldum. Bizim Rumelihisarı yalımız da az çok böyleydi. O zamanlar yalılar, aynı cinsten mahluklar gibi, birbirinden haberleri olmadan aralarında benzeşirler, vücutlarında birbirinin aynı olan birtakım sırlar taşırlardı.

Şüphe yok, bu yalının içi de, kendine mahsus, fakat nice yalıların seviyesinden ancak bir iki basamak farklı, bütün bir âlemdi.

Biz böyle koşarak üst kattaki sofaya çıkınca bir haber bekliyorlarmış da bunu duymuşlar gibi derhal odalardan ve yollardan hep yaşlı veya büsbütün ihtiyar birtakım kadınlar gelip bizi büyük bir sevinçle karşılarlar, sararlar, etrafımızı alırlardı. Bunlar burada yengemizle beraber yaşayan hep eski zamandan kalma kalfalardı. Kalplerinin iyiliği yüzlerine vurmuş gibi, belki güzel değil, fakat hepsi de hep iyi yüzlüydüler. Kimi ufak tefekti, kimi büyük, hantal vücutlar taşırdı. Kimisinin küçük halayık isimleri vardı: İnşirah, Mestan, Gülter gibi. Kimisinin isimleri Sultan Mahmud zamanından kalma Firkateyn-i Humayun isimlerini andırırdı: Peyki Felek, Arzünek, Teranedil gibi. Çoğu, yengemiz kadar ihtiyar, bazıları da yalıya merhum Paşanın son zamanlarında birer genç kız olarak girmişler fakat şimdi onlar da ne kadar yaşlanmışlardı. Ve onların böyle hep yaşlı oluşları yalıdan duyulan o terk edilmişlik hissini çoğaltırdı. İçlerinden evlatlık olarak alınmış bir tanesinden başka hiçbiri evlenmemişti.

Bu kadınlar, şüphesiz, yalnızlıklarından bıkmışlar, günlerini biraz neşelendirecek vesileler ararlardı. Yolsuz, yolları bozuk ve münâkâlâtı az memleketler ahalesinin gönüllerinde yetişen bir fazilet olan misafirperverlik –başka zevkten mahrum ömürleriyle– onlarda son kemaline ermişti. Kendilerini, velev mu-

vakkaten olsun, yalnızlıktan kurtaranlara candan bağlanırlardı. Evlenmemiş ihtiyar kadınlar oldukları için gönüllerinde birikmiş sevgiyi sarf edecek bir yer ararlar, iyi kalpli oldukları için bizi severler, efendilerinin akrabaları olduğumuz için de hürmet ederler ve günlerinin yeknesaklığını tadil ettiğimiz için minnet ve teşekkür hisleri beslerlerdi. Öyle ki, bizi görünce, yaşlanmış çocuklar gibi sevinerek adeta ne yapacaklarını şaşırırlar ve haykırışırlar, bizim ayda bir iki kere yaptığımız bu ziyaretleri bayram gibi bir şey sayarlardı. Bizi memnun etmek için de, zavallılar, ellerinden geleni yaparlardı. Fakat gümüş zarflı billûr kadehlerde şerbetler ve gümüş zarflı reçel takımlarında lohuklar ikram etmekten başka ne yapabilirlerdi? Zaten sonraları düşündüm ki bu geniş evde para o nispette bol olmayacaktı.

Bütün bu yaşlı kadınları, -ki sayılarını unuttum, bilmem altı mı, yedi miydiler?- hayata bağlayan bir din disiplini, bir ahret itikadı, medeni bir nizam, bir üslup diyeceğim geliyor, bir şive alışkanlığıydı. İçinde hiçbir çocuğun doğmamış olduğu bu yalıdan şimdi çoktan davetler, ziyafetler, düğünler, alaylar, sazlar ve şarkılar hep çekilmişti. Evin eski âdetini tatbik ederek hanımefendi, selamlıkta bir iftar sofrasını bütün ramazan geceleri gelen mahalle halkına açık bulundururdu. Fakat yalıya gelen kadın misafirler pek azdı. Bu Çerkes kadınlar ancak Paşanın akrabasından bazılarıyla münasebetteydiler. Mahallelerinde ülfet ettikleri kimse yoktu. Hanımefendi hemen ancak bayramlarda misafir kabul eder ve misafirlğe gider, ve bunun dışında belki ancak bize gelir gider ve yazın ihtiyar kayıkçısının eski sandalyıyla Dere'ye gidip gelirdi, o kadar.

Kalfalar galiba beni oyalayamayacaklarını düşünürler ve benim gibi bir çocuğu neşelendirecek oyuncaklardan mahrum olduklarına üzülürlerdi. Zavallılar, meğer aralarında birkaç ay görüşmüşler ve bahçenin üst setinde bana bir salıncak kurmayı düşünmüşler. Hanımefendiden müsaade almak için anbeanemden fikir danışmışlar, o lazım değil demiş, işi ben de duydum ve ne böyle bir salıncak ne başka bir oyuncak istemediğimi temine çalıştım. Buna ihtiyacım olmadığını onlara izah etmek, bilakis, buraya geldiğim günler nasıl memnun olduğumu

anlatarak onları yatıştırmak istiyordum. Lakin hissim onlarca anlaşılmanış kaldığından, bunu onlara kabul ettiremediğim de içimde bir dert oluyor ve ben onların üzüntülerine üzülüyordum. Halbuki ince birçok sebeplerle ben bu hüznü ve hulyalı muhiti, oyuncaksız olsun, bilakis pek sever ve arada bir oraya gitmek, götürülmek isterdim. Ve gittiğimiz zamanlar da büyük bir lezzet duyardım.

Bu kalfaların sevgisinden ve alakasından ziyade yalının bütün susan sofaları ve odaları güzel ve tesirliydi. Hep hasır döşeli bu geniş odalar ve sofalarda birçok yerlere halılar serilmiş, bütün duvarların kenarlarına yan yana birçok kanepe, koltuk, ayna, sedir, şilte gibi eşyalar sıralanmış, duvarlarına resimler, saatler asılmış olduğu ve çoğunun ortasında üstü mermer bir masa ve bunların üstlerinde de saatler, resimler, saksılar, çiçekler, tavanlarından da sarkan büyük avizeler bulunduğu halde göze batmayan bu eşyaların güya hiçbiri yokmuş ve bütün buraları sanki bu eşya ile dolu değil ancak bir sessizlik, bir eski zaman ve bir bekleyişle doluymuş gibi görünürdü. Yalı, bu eski sihirbaz, size de dokunmuş, sizin de ruhunuzu çelmiş ve çalmış, sizi de kendi usulüne, sükûtuna, hayatına katmış olurdu. Size de bu hisleri aşılar, sizin ruhunuz da bu hislerle dolardı.

İçindeki şahısların, zavallı ihtiyar yengemin ve kalfaların, hepsi cahil ve iptidai bu mahlukların gıyabında bu yalı bana acaba neden ve nasıl böyle tesir ediyordu? Onun karşısındaki hissimi aşağı yukarı tahlil ediyorum: Bir kere bu yalıda gözlere çarpan büyük bir üslup vardı. Geçmiş bir zamanın asil kalıntısı, gün görmüş ve geçirmiş yalı, geçen zamana yüksekte bakan mağrur, olgun, üstat bir kişizade gibi idi. Yengem ve kalfalar ondan bu hissi almayabilirlerdi ama ben yalıtı görünce bunu duyuyor ve yalıda iken bu hissin içine girmiş oluyordum. Boğaziçi'nin bu terk edilmiş köşesinde sanki bu toprağa köklenmiş, güya bu sulara filizlenmiş olan yalı, bu kenarda bütün bir varlığın esrarıyla, bir nilüfer gibi açılmıştı. Bu toprağa, bu muhite, bu tarihe, bu imana, bu sulara, bu zevke ve bu inhitata bağlı ve dahildi. Bu zaman içinde açılmış bir şey, bir çiçek, evet solan bir çiçektir.

Ben onu akan suların önünde daha yavaş geçen bir çiçek gibi duyuyordum. Bunun içindir ki günlüme dolan kokusu ba-

na bu kadar bayılıcı geliyordu. Ve yine bunun içindir ki ben ona girer girmez muhitimde zaten mevcut olan hisler ve fikirlerin daha derin bir tabakasına inmiş, büyüsunü daha derinden duymuş oluyordum. İçimde hazır bulunan hayal âlemine açılan bir kapı bulmuş oluyor ve ondan geçerek mahrem dünyama dalıyordum. Bu hüviyet, bu ruh elbette bin bir kanaat ve cehalet, alışkanlık ve ilim, şiir ve usulün birleşmesinden hâsıl olma bir tezahürdü ki bu sular önünde, bu rıhtım üstünde, bu bahçe içinde tahtadan bir mahfaza halinde burada yapılmış olmaktan ziyade hâsıl olmuş gibi görünen bu yalıya bir mânâ kazandırıyor, onu bir mabet gibi söyletiyordu. Bundan dolaydır ki bu yalı, içindeki insanların fevkinde, haliyle, sü-kûtuyla, vakarıyla, bana bir şiir söyleyen, bir ders veren bir üstat oluyordu.

Ben böyle kalfalardan ve hanımlardan kaçarak bu yalının geniş odalar ve sofalarında yalnız başıma gezer, bunları dinler, bir mevsimden bir mevsime göç eder, bir tecrübeden bir tecrübeğe geçerek güya bir yaşıma daha girerken yalıda daima eksik olmayan gizli geçimsizlikler, dedikodular el ele verir, kulak kulağa gelir, kapıları kapanan uzak odaların تنها köşelerinde meşveret kurardı. Anneannem ki, kalfaların akıl danıştıkları, dert anlattıkları ve medet umdukları bir sığınaklarıydı, anneannem onları hep birlikte veya ayrı ayrı dinlerdi ve bazı akşamlar dertlerini dinlemekten başı tutar ve döndüğümüz zamanlar, başına, çarşafın altında gizlediği, beyaz bir sargı bağlardı. Ve bilmediğim sebeplerle kalfalar da bazen o kadar müteessir olurlardı ki ağlarlardı. Lakin yalı öyle büyüktü ki üst katın kalabalığına, bu sözlere, hatta bu ağlayışlara rağmen insana hiçbir zaman tenhalık ve yalnızlık hissini vermekten geri kalmaz, giderayak, sessizliği hiç bozulmamış gibi bir hatıra bırakır ve biz kapısından çıkıp ona dışından baktığımız zamanlar, esrar perdesi hiç aralık edilmemiş gibi, yine yüksek, vakur ve şiirli hüviyetiyle kalarak bana hâlâ içine girilmemiş uzak bir mabet tesiri verirdi.

Havuzlu Oda

Bana, Kanlıca'daki yalının ruhunu duyuran bir oda vardı. Bu oda, bende öyle kutsi bir hatıra bırakmış ki onu tarif ederken güya manevi bir şahsiyetin hukukuna tecavüz etmekten çekinir gibi, en küçük bir yanlışlığa düşmekten korkuyorum.

Fakat, hatırlıyorum, yalının üst kat sofasında sola dönünce bir iki basamakla çıkılır, üstü çatılı, yanları pencereci, yeri hasır döşeli ve bir sedire benzeyen bir koridorla sokağın üstünden, yalının öbür tarafında setli bahçenin hizasındaki kısma varırdı. Bu koridorun altından geçenler ellerini kaldırsalar onu tutabilirler ve uzun boyluysalar belki de mütevekkil başlarını eğerdiler. Bir bina vücudundan bir kısmının böyle sokağa çıkmış ve uzanmış olması size bilmem ki dokunaklı gelmez mi? Ben bunda bir çocuk saffeti ve bir nebat hali gördüğüm için, şimdi hatırlaması bile rikkatime dokunuyor.

Bu yoldan ikinci bir sofaya gelinir ve bunun sağ tarafındaki ilk kapıdan bu odaya girilirdi. Bu, öteki odaların hiçbirine benzemiyordu. Kapının karşısına gelen tarafı, bahçenin solundaki limonluğa bitişik bir camekândan ibaretti. Sağ tarafı da bahçeye ve yandan Boğaziçi'ne bakan bir sıra yan yana pencerelerle kaplıydı. Ortasında, odanın yarısından fazlasını alan, mermerden, büyük, sularla kenarına kadar dolu, ancak fiskiyesi artık işlemeyen veya işletilmeyen bir bahçe havuzu vardı. Onun etrafında hasır döşeli, ensiz bir yol, odanın içini dolaşır-
dı. Odanın, pencerelerle camekânın işgal etmediği diğer iki tarafında birer basamakla çıkılan ve üstlerinde nazlı renkli şilte-

ler, minderler ve yastıklar bulunan yerli birer sedir vardı. Pencerelelerin ve camekânın sayesinde insan burada kendini ya bahçede yahut bitişik limonlukta sanabilirdi. Bunların üst kısımları –o zamanlar yalılar ve köşklerde çok rast gelinen– yeşil, mavi, sarı camlarla süslüydü. Bunların yüzünden odanın bazı yerleri limonlukta görünen ağaçlar ve yapraklardan daha koyu yeşil, bazı yerleri Boğaziçi'nin akan sularından daha koyu mavi ve bazı yerleri dışarıda parlayan güneşten ve odanın hasırları, duvarları, storları ve perdelerinden daha koyu sarı görünürdü.

Yalının hemen her odasında olduğu gibi burada da mermer masaların üstünde, çerçeveleri yaldızlı büyük aynalar ve bunların önlerinde uzun boylu, hafif ve başlarında hotozlar gibi pembe, tirşe, fıstıki renkli fanuslar taşıyan lambalarla onların birer hemşiresine benzeyen narin yapılı, uzun saplı, uçuk renkli vazolar vardı. Bunlar bir fabrikadan yeni ve seri halinde çıkmış cahil, ham, hafızasız ve malumatsız eşyalara benzemezlerdi. Bu su, bu hava, bu sessizlik içinde açılmış çiçeklere benziyorlar, yalının hayatına, mânâsına ve edasına uyuyorlar, gün görmüş, çile çekmiş, dul kalmış hanımları andırıyorlardı.

Ben Kanlıca'daki yalıda ayda bir iki kere olsun mutlaka gelmek ister ve bu oda için gelmek istediğimi gizler, annelerimin buraya gelecekleri günleri kollayarak onlarla birlikte gelince usulle kaçır ve bu odaya kapanırdım. Bu havuzlu odanın Büyükkada'daki evimiz ve Rumelihisarı'ndaki yalımızın bütün odalarından daha ziyade ve yalnız güzellik ve hayal için yapılmış olduğunu duyardım.

Hatırlıyorum, bu oda, kapısı kapanınca, insana bir halvet tesiri verirdi. Dünyadan ve hatta yalından ayrılmış, uzaklaşmış bir hali vardı. Kalfaları, yengemiz Neşever Hanımefendi'yi unutmışa benziyor, sırf bir iç âlemi hissini veriyordu. Büyükle- rin bu odada oturduklarını bir gün bile görmedim. Sebebini ise aşağı yukarı bilirdim. Onlar ya fazla maddi idiler veya yalnız hakikate tapıyorlardı. Bu oda ise onlara fazla hayale dalmış görünüyordu. Naciye Hanım, burasının “şeref”inin Paşa ile birlikte göçmüş olduğunu sanır, söylerdi. Bazı hanımlar (mesela anem) bu odayı mânâsız, sıkıntılı bulurlar ve sevmezlerdi.

Burasını yaptırın Paşa ve yapan kalfa ne düşünmüş, ne is-

temişlerdi, bilmiyorum. Nasıl seveceğimiz bir yüzü evvelce hayalimizde kendimiz icat ile canlandırarak onu ruhumuzda yaşatamaz, fakat onun varlığına rast gelince en içimizden sarsıldığımızı duyar ve bayılırsak, bu odanın yüzünü, halini, mânâsını böyle, –aşkı daha tanımadığım bir çağımda– tabiatımın beni evvelce hazırlamış olduğuna göre bir nevi aşk ile seviyordum.

Hatırlıyorum, her şey burasını hayale bağlı bir hale, bir hulya yuvası haline koymaya yarardı. Bütün bu yalı, bu bahçe, bu limonluk, bu manzara, ilerde, birkaç karış aşağıdan geçen Kanlıca'nın daracık yolu, buranın bir komşusu olduğunu bildiğim ve akşamın daha ilk baygın alacakaranlığı basar basmaz mezarlığında yandığını görmek insanın o kadar rikkatine dokunan evliya kandili, bütün bunlar bu odanın etrafında beni onu tatmaya hazırlayan geniş hisli, titrek bir çerçeve teşkil ediyordu.

Hatırlıyorum, kocaman odada yapayalnız çocuk, oturduğum sedirden, bir hayal mahlukuna benzeyen havuza bakar, bir yandan, bütün yaprakları, ağaçları, bekleyen edasıyla limonluğu, parlak çiçekleriyle bazen gülümseyen, bir yüze benzeyen bahçeyi görür ve bahçenin ötesinden, mavi suları üstünden, arada, uzak ve bütün ümit ve emel yüklerinden boşalmış gibi yüksek ve rahat posta vapurlarının geçtiği bir Boğaziçi parçasını seyredirdim. Çoktan sönmüş fiskiyeden sular yükselmezdi. Fakat bu odanın gördüğü bütün bu âlem, oda içinde bekler gibi duran bu sedirler, camlardan görünen limonluğun hareketsiz nebatları, bahçenin rahat ve dalgın ağaçları, Boğaziçi'nin uzaktan görünen su yığını, bu mavi, hisli ve sinirli su tarlası bana etrafında güneşin parladığı bir su sütununun içinde olmak, içinden bakmak tesirini verirdi.

Güneşin ışıkları dışarıda hep parıldıyordu ama burada sanki kalmaktan hazzediyorlarmış gibi, gözlerini yumarak dinlenirlerdi. Güya dışarıda çağlayan zamanın bir parçası, bir çanak içinde toplanır gibi bu odaya ayrılmıştı. Bir eski zaman sanki geçerken buradan geçmemiş de Boğaz'ın akan suları yerine –havuzda duran su gibi– buraya sinmiş ve bu odanın teşkil ettiği havuz içinde kalmıştı.

Bu odanın minderleri üstünde otururken dinlediğim sessizlik, bu ancak bir kaldırım kadar enli yolun eskiden gelme bir

ses veren taşları üstünden nadir geçenlerin duyulan ayak seslerinin hiç bozmadığı, sanki üst üste, tabaka tabaka yığılan, katmerleşen sessizlik, güya senelerdir içine hiçbir gürültü düşmemiş ve rahminde hiçbir ses teşekkül etmemiş ve sanki hep derinleşmiş, koyulaşmış gibi geliyor ve bir musikî gibi tesir ediyordu.

Yalının alt kat avlusunda ve bu odaya bitişik limonluktaki saksılar içinde bir turunç, mesela, rengi, kokusu, tadıyla nasıl hususi bir varlığı temsil eder, başka bir iklimin ayrı mahsulüyse, bu oda da bekleyen hali, manzarası ve mânâsıyla böyle muayyen bir mahsuldü. Onun, okşanan bir el gibi yumuşak, kadifeli, tatlı, gönül bayılıcı ser kokularını duyuyor, dinliyordum. Ve mesela bir harpın nasıl daha susarken bile vaktiyle tellerinde inlemiş havaları hâlâ duyururcasına hatırlatır bir hali varsa, bu oda da böylece güya eskiden çalınmış bir musikînin bekleyen büyük bir aleti gibi susmuş seslerle dolu duyulurdu.

Burada, çekilen çubukların verdiklerine benzer bir rüya ve hulya hali vardı. Ben burada güya esrarlı bir çubuk içmiş gibi oluyor, sükût, şiir ve istiğna afyonlarını yutmuş oluyordum. "Mistik" bir usul ile, yalnızlığın ve hulyanın şarabıyla "mest" oluyordum. Hulyalarımın tadına dadanmış bir hayal çocuğuydum. Yalnız kalarak buranın kokusunu insiyaki bir lezzetle duymaya başlar başlamaz, bu yerden çıkan mânâyı kendime göre tefsir etmeyi bilirdim. Burada ilk hulyalarımın şiirini tadardım. Beynim uyuşmuş gibi kendimden geçer ve rüya görür gibi, hulyalarımı kendim kurmaz fakat onların içimde kendi kendilerine açılıp geçtiklerini görürdüm. Gün rüya görürdü. Bütün fikirlerim durur, bağdaş kurar, yaslanır; bütün gönlümü bir nevi vuslat lezzeti sarardı. Ruhlar içinde bir çiçek gibi açılan mahrem hulyalar, bende, bu odamn havasında, gergin ve geniş hep birden açılırdı. Ruhumda çiçekler gibi bin bir hayal açıldığını duyardım. İçimi bir haz ve dudaklarımı bir tebessüm kaplardı.

Burası benim bazı huylarımı derinleştirmek için, bana mahsus olarak ezelden kurulmuş gibi bir yerdi. Bu oda, içimde daha mevcudiyetlerini iyi bilmediğim, çocuk ruhuma eğilip baktığım zamanlar yumuşak yüzlerini yeni seçtiğim hislerime bir beşik oluyor, daha kendimi tanımadan içimde duy-

duğum hisleri, istekleri, sevgileri sallıyor, besteliyor, besliyor, büyütüyordu.

Hatırlıyorum, kendimi hulyalarımın âleminde kaybederdim veya bulurdum. Derhal mutadım olan bir hulyaya dalar, yaşadığım hayatın içinde ikinci bir şahsiyetle mahrem kalan ve asıl benim olan bir hayat daha yaşamakta olduğumu duyardım. Güya yetmeyen bir hakikatin perdesi yırtılarak asıl hakikat ayan olurdu. Ben akrabalarının yanında oynayan veya oynamayan bir çocuk değil, bütün müfrit bir his hayatı yaşayan, bin bir iktidar ve zevk, salahiyet ve kabiliyetiyle dolu bir şah, yahut, ondan daha büyük bir şey, bir ilahtım. Böyle bir kahraman şahsiyeti ve hayatını yaşıyordum. Bu ömrün ahengine uyardım. Saatlerle burada böylece benliğimin içinde gizlenen bu öteki hayatımda yaşadığımı duyar, onun tekmil emirlerine uyar, iyi ve fena mevsimlerini geçirir, içten hazzına konardım. Çiftlikli Zehra Hanım'ın masallarındaki periler âlemi hakikat olurdu. Birtakım hulyalar, sanki alışkın kumrular gibi gelir, uzattığım ellerimde yemlenirlerdi. Ben onları okşardım.

Burası içimdeki bu ikinci ve daha kıymetli hayatımın inkişaf etmesine ne kadar müsait bir muhit oluyor, ruhumu ve hayalimi ne kadar açıyordu! Hayalimde hep gönlüme göre geçeceğini umduğum bir istikbalin önümde açılır, serilir gibi olduğunu duyuyordum. Çocukların karşısında gelecek günlerin vâitleri gökleri dolduran yıldızlar kadar çoktur ve onlar kadar parlırlar! Nasıl güneşin vurduğu bir deniz üstünde suya düşmüş ışık parçalarının milyonlarca elmaslarıyla parıldayan sütununu görürsek, onu nasıl bu odanın pencerelerinden Boğaziçi üstünde seyrediyorsam, istikbalin önümde böyle serildiğini hayal ederdim.

Kendimi bir şiire daldırırdım. Duyduğum neydi? Anlamadan hissettiğim gizli ve yüksek bir üslûbun, bu kalfaların, hatta onların inkişaf etmiş olan Neşever Hanım'ın bir türlü duymayacakları bir şiirin lezzetini duyardım. Çok sonraları en sevdiğim Fransız nasirlerini, ki en büyük Fransız şairleridir, Chateaubriand, Barrés, Proust gibi üstatların en vecit verici sahifelerinde hep bu kapıları harice kapanmış, kendi hulyasının zevkine varan âlemi, hep bu kendi ahengiyle dolan gönlü, kendi şiirini ya-

şamakla haz bulan tabiatı, fıtratı bulacaktım. Demek bu oda bana ilk bir üstat gibi tesir etmişti.

Hatırlıyorum, ben burada maddiyetimde –güya önümdeki havuzun suları içine girmişim kadar– bir değişiklik ve bir başkalığın iradelerini duyardım. Susarak, hatırlayarak yaşayan bu âlemin içinde daha derin bir şiir tabakasına inmiş olduğumun farkına varır, tıpkı derin deniz sularının ışıkları ve gölgeleri içinde yaşayan al mercanlar ve süt inciler gibi deniz mahluklarının yüksek su tabakaları altında geçen ömürlerinin iklimine geçtiğimi, o ömürlerin şiirine daldığımı duyardım. Burada saatler durgun suların üstünde hafif hafif ürperen nilüferlerin rikkati kadar ince soluşlar, titreyişlerle geçirdi. Burada güya kokularını kimsenin duymadığı ve benim toplayarak ruhuma doldurduğum büyük bir su çiçeğini koklamış oluyordum. Burası bana dünyanın en munis gözükmüş bir noktası oldu. Bütün bir âlem olan bir şiir kovunu, bir şiir mahfazası! Su üstünde dinlenen ve bekleyen bir nilüferin içi gibi nahif bir yer! Bu oda bir gönlün, gönlümün içi gibi bir yerdi!

Burada Boğaziçi, gök, bahçe, yalı, turunç, havuz, pencere, ayna, hasır, lamba, her şey ve mavi, yeşil, sarı her renk hakkından emin gibi rahat ve müsterihtti. Hepsi nazlı birer çiçek gibi güzelliğinin son rikkatine kadar açılmış yaşıyor, her güzellik umumi bir ahenk içinde damlasını, manzarasını, kâinatını lezzetle veriyordu. Ve nasıl ki bir fasıl içinde her not umumi ahengin teşekkülüne yararsa bu umumi güzellik ve his manzarası onların yüzünden ve gönlünden teşekkül ediyordu. Bu sükûn bana yavaş yavaş bütün güzellikleri kucaklamak için kucağını, ruhunu açmak, genişletmek sırrını öğretti. Zihin yavaş yavaş her tabiatın, her haletin hayat hakkını teslim ettikçe genişliyor, Boğaziçi'nin güzellikleri âsude ve yüksek bir ruh ile kendilerini sevdirmeyi, takdir ettirmeyi biliyordu.

Hanımlar aralarında konuşurlar, tavla oynarlar, yerlere serdirdikleri beyaz örtüler üstüne çömelerek kumaş biçerler, diktirdikleri şeyleri prova ederler, birtakım bohçacı kadınlar, terzi-lerle görüşürler, gülüşürler, yorulurlar, ağırlaşır, minderlere uzanarak uyurlar, uyanarak şerbetler ve limonatalar içerler, ayrı ayrı odalara çekilerek müşavere ederler, anneannem kalfala-

rın dertlerini dinler ve bu şeyler saatlerce sürerdi. Bu zamanda beni unuturlar veya unutmüş gibi yalnız ve rahat bırakırlardı. Ben buraya kapandım mı, dikkat etmişim ve bunu bu odanın talihine ve sihrine atfederdim, hiç bitmeyen rahatsızlıklarımın muhtelif tecellilerine acıyarak beni hep göz önünde bulundurmak isteyen akrabalarım burada beni iki üç saat bile aramazlardı. Ve böylece ben burada saatlerce hulya zevkine daldardım. Odanın derslerini ve zevklerini gönlüme uzun uzun sindirdikten sonra akşam renkleri eriyip birleşmeye yüz tutarak gözlerimi yaşartan bir lezzetle beni de sarınca, az sürmüş bir oyunu bırakmış gibi kalkar, meydana çıkardım. Akrabalarım bu oyunlarımı her zamankiler kadar tabii zannediyorlar ve bundan dolayı beni aramıyorlar sanırdım.

Meğer aldaniyormuşum! Meğer ortadan böyle ilk kaybolmuş olduğum defaların birinde onlar ne olduğumu merak ederek tecessüsle oda kapısının anahtar deliğinden mi, yoksa tesadüfen odanın bahçeye açılan pencerelerinden mi, bilmiyorum, beni gözetmişler. Ve benim boş odada yalnız başıma sedirde bir misafirlikte gibi teşrifat ile oturduğumu görünce, kendi kendime bir nevi misafirlik oynadığımı sanmışlar, (zaten tamamen aldanmış da değillerdi) ve, "Madem ki eğleniyor, oyununu bozmayalım!" diye beni rahat bırakarak çekilmişler. Bundan sonra ben, kendimin unutulduğumu sanarak bu odada hulyalarımın keyfine daldığım zamanlar onlar benim bu odaya çekilerek nasıl yalnız ve oyuncaksız, hulyalarımın oyalandığımı bilirler ve benim için aralarında, "Misafirlik oynuyor!" derlermiş. Bunu nice zamandan sonra bir gün anneannemin bir söz sırasında, "Senin havuzlu odada yalnız başına misafirlik oynaman gibi!" demesinden anladım. Ve doğrusu bunu öğrendiğim anda epeyi mahcup olmuşum.

Eski zamanın çoğu birer sofa kadar geniş birçok odalarında koştum, oynadım ve yaşadım. Yani muhitimin, şehrin, hayatımın tatlarını tattım. Fakat onlar arasında hafızamda en derin bir hatıra bırakan, Kanlıca yalısındaki bu havuzlu oda olmuştur. Onunki cidden asabımın en geç, en güç unutabileceği bir hatıradır. O benim yalnız çocukluk zamanlarıma karışmış değildi. Çocukluğumdan sonra da bu oda ile münase-

betimi kesmemiştim. Galatasaray Lisesi'ne gidip gelirken sende bir iki kere, bayramlarda, Kanlıca'daki yengemizi ziyarete gittikçe bir müddet "Sevgili odan!" dedikleri bu havuzlu odaya girer, kapanır, bir nevi mürakabeye dalardım. Bu, daha tecrübelenmiş gözlerimle artık yengemizi de, bütün kalfaları da daha yaşlanmış ve yalının hayatını daha ağırlaştırmış bulduğum zamanlardı.

Eski Zaman Eşyaları

Eşyalar

Geçmiş olduklarına acıdığımız zamanlarımızdan kalma eşyaları birer hatıra mahfazası gibi severiz ve bunlar bize bir dosttan, ekseriyetle nafîle yere, beklediğimiz hizmetleri görürler. Bunların da canları vardır; sessiz bir hayatla yaşarlar. Fakat munis, insanlara nispet edilse daha beşeri görünen hayvanlardan bile daha munis, bizi hiçbir zaman aldatmazlar. Umduğumuz, rüya gördüğümüz, hulya beslediğimiz, düşündüğümüz, ağladığımız ve hasta iken sayıkladığımız odalarımızda bizi sessizce şefkatli bir dostlukla sararlar. Onları görmekle çocukluk zamanlarımızın sularına dalmış oluruz. Onların yanında, büyükannelerimiz sandıklarını açtıkça duyulan o ödağacı kokusu gibi mübarek bir koku sanki gönlümüze işler, bir geçmiş zaman âleminde, tılsımlı bir ev hayatına göçer, saatlerin, tespîhlerin, aynaların, lambaların, avizelerin, ayrı birer mahluk gibi, aralarında söyleşmelerini duydukça en eski zamanlarımızın nimetlerine ereriz.

Bu eski zaman eşyaları, şimdikilerine nispetle, belki kullanışlı değil, fakat halavetlidir. Bazı yeni eşyalar o kadar "türedi"dir ki biz, nefsimizi müdafaa duygusuyla, adeta irsen muhtaç bulunduğumuz, eski inançların birer timsali gibi gördüğümüz bu eşyaların eskiliklerine bakarak bazen onlara birer can kurtaran gibi sarıldığımız olur.

Her milletin müzelerini dolduran tezyini sanatlara ait çeşit çeşit eşyaların çokluğu ve bu eski şeylerin her zaman değışip

yenileşmesi gönüllerin ve ömürlerin bunlara nasıl sevgilerle bağlandıklarını göstermez mi?

Eski şehirlerin müzelerini dolduran bu eşyaların üstünde kim bilir ne kadar şefkat ve aşk ve hatıra birikmiş olacağını tasavvur ettikçe bu beşeri şeyleri seyrederken onlara bağlanmış kalpleri düşünerek büyük bir heyecana kapılıyorum. Bütün his ve zekâ sinmiş bu eşyalar mumyalaşmış birçok hayattır.

Yunan Milli Müzesi'nde, üstlerinde açık saçık bazı resimler bulunan küçücük el kandilleri görmüştüm. Vakitlerinde bunlar arzuları resimlerle ve remizle söylemek için mektup yerine gönderilmiş. Uykularda rüyalarımızın bize mahrem emellerimizi gösterdiği geceler kadar sisli ve titrek bir muhitin karanlığında sallanan müphem ışıklarıyla yarı uykuda ve yarı uyanık bu kandilleri geçmiş nesillerin kafile kafile ölüleri hâlâ ellerinde tutuyorlar sandım.

Eski zaman eşyalarında, güya onların gözleri ve kalpleriyle yoğrulmuş gibi, sevdiğimiz insanların yüzleri, inanışları, mânâları ve hüviyetleri yaşar. Gitmiş sevgililerimizden kalma eşyalar bizim için ruhlarının sinmiş olduğu canlı parçalardır. Kaybettiğimize ağladığımız ölülerin hatıra, his, mânâ ve kokularını bu eşyalarda bulabiliriz. Ve böylece onlar bize artık solmuş sandığımız bir iklim açarlar.

Biz de, yol kenarındaki çalıklara yünlerini kaptırarak geçen koyunlar gibi, hayat yollarında gönlümüzün birer parçasını bu eşyalarımıza kaptırmadan geçemeyiz.

Saatler

Bütün bu eski zaman insanların hepsi de günler ve gecelerin saatleriyle pek ziyade meşguldüler. Bunun için, hep birbirlerini kovalayan gayret, ibadet ve lezzet zamanlarının göstericisi, saat dediğimiz o aletlere, ömürlerince süren bir alaka duyarlardı. Her akşam anahtarlarla kurulan bu eski ezani saatler, güneş surlardan çekilirken, on ikiye alınırdı. Bütün bu eski zaman insanların şahsi saatleri kadar, evlerindeki müşterek saatleri de ayrı bir ehemmiyet taşırdı.

O zamanlarda, evlerin birçoklarının sofalarında, birlikte yaşayanlara zamanlarını bildiren saatler bulunurdu. Bunların hepsi de Avrupa'nın ve bilhassa Londra'nın herhangi bir saat fabrikasının ismini taşıyan, fakat hepsi de, memleketimiz için alaturka rakamlı olarak yapılmış saatlerdi.

Bazıları duvarlarda asılı durur, her çeyrek saatte, yahut her saat başında çalarlardı. Bazıları bir kuş sesi çıkarır, bazılarında ise, zamanı gelince, en çok sevdiğimiz bir şarkı bestesi duyulurdu: "Üsküdar'a gider iken aldı da bir yağmur!"

Bu saatler, muvakkithaneninkilerine benzeyen camlı dolapları içinde, bir sağa, bir sola gidip gelen pirinç rakkaslarıyla, yalının günlerini ve gecelerini bir kahve değirmeni gibi öğütürken, sadece geçen zamanın ölçüsünü vermekle kalmazlar, koca ahşap yapının vücudundan ve gönlünden gelen sesleri de duyururlardı. Ve biz, geçen bütün zamanları, asıl yalının vücudundan ve gönlünden gelen sesler gibi, kendimize göre memnun ve neşeli, yahut mahzun ve neşesiz bulurduk. Nice yıllardan sonra, başka iklimlerden yalıya tekrar dönüp bu eski zaman seslerini duyunca tekrar, geçmiş şâd veya nâşâd zamanlarımızın içine dalar, bu saatleri, ömrümüzün nice duygu ve düşüncelerini canlandıran bir vücudun nefes alışları gibi dinler, yanubaşımızda atan birer kalp gibi duyardık.

Tespihler

Beyaz, sarı, kırmızı, çocukluk zamanımda oynadığım, beğendiğim ve sevdiğim üç tespih hatırlıyorum.

Bunların biri, içi oyulmuş su damlaları gibi bembeyaz, parlak ve güler yüzlü, nefes bir tespihti. Onun billûr serinliğini sever, sessiz duruşunda bir su şartısı ve musikîsi duyardım. Bu, benim annemin tespihiydi. Onun yanında annemle beraber olduğum zamanlardaki müsterih neşemin saffetini, tatil günlerimin çağlayan hazzını duyardım. Bu, hodkâm, mahrem samimi-yetimin bir remzi saydığım bir tespih; bu, zevkimin tespihiydi.

Öteki, bal, mehtap, hazan yaprakları ve Haliç suları gibi sapsarı, iri taneli, güzel kokulu, içli, kehrüba bir tespihti. Onun

kadife gibi yumuşaklığını sever, için için eski zaman kokan vücudunda bir nevi uzaklık, yalnızlık ve kibarlık hisleri duyardım. Bu, büyükbabamın tespihiydi. Onun yanında büyükbabamın odasındaki eski kaplı, sarı kâğıtlı kitaplar içinden gelen ilmin davetini ve divanlar içinde öten şiirin bülbüllerini duyardım. Bu, en hususi görüşlerimin, en ciddi temayüllerimin bir remzi saydığım bir tespih; bu, fikrimin tespihiydi.

Üçüncüsü, kan gibi kırmızı mercan bir tespihti. Onun sıcak ve uzak denizlerden, masalların bahsettiği Arabistan'dan çıkıp gelen küçük kırmızı gözlerle böcek boynuzlarını sever, taşlaşmış vücudunda ılık kanın ve bütün coşkun hislerin olgunluğunu ve taşkınlığını duyardım. Bu, büyükannemin tespihiydi. Onun yanında annemle babam ve büyükbabama itiraf edemediğim çılgın oyunlarımın ve hulyalarımın; uyumadan evvel, yatağında dinlediğim ve uykularımda daldığım masallar diyarının sırlarını duyardım. Bu, hep boş kalacağını daha bilmediğim hulyalarımın bir remzi saydığım bir tespih; bu, kalbimin tespihiydi.

Aradan kırk, elli yıl geçmiştir. Şimdi onları tutan eller toprağa karıştı. Hatta o necefler dağılmış, kehrübalar yanmış ve mercanlar parçalanmıştır. Fakat hâlâ daha onları birer birer şekilleriyle, renkleriyle, kokularıyla, ellerime yayılmış vücutlarıyla o kadar canlı duyuyorum ki, kalbime baksanız, onların gölgesini orada görürsünüz sanıyorum. Ve hâlâ daha her birinin doksan dokuz tanesine karışmış o neşeler, ümitler ve duaları o kadar canlı hatırlıyorum ki, hayatın hakikati karşısında duyduğum öfke ile, kırılmış kalbimin üstüne boynumu bükerek: Ya?.. diyorum, demek, duaların kerameti güllerin kokusundan daha fazla devam etmiyormuş, bu tespihlerden bir tanesine bir dua sinmiş ve faniliği bir müddet için tedavi edecek olanı yok muydu? Bunların hiçbiri ciddi değil, bunların hepsi de birer hayal miydi?..

Aynalar

Bütün bir yalı eşyası içinde, vaktiyle en çok rikkatime dokunduğu için şimdi de en ziyade teessürle hatırladığım, bir çift gümüş aynadır.

Bu yuvarlak, kulpsuz eski zaman aynaları, Boğaz'a bakan bir odadaki karşılıklı ve eş iki kerevetin kadife minderleri üstünde, yastıkların arkasına yahut aralarına saklanmış yatarlar, tembel kediler gibi uyuklardı. Bir misafir geldiğini duyan yahut odada yalnız kalan hanımlar, arada bir, onlara, daha doğrusu, onlarda kendilerine bakarlardı.

Arka taraflarında, kabartma, küçücük birçok gül şekilleri bulunan bu aynaları, çerçevelerinin altlarına doğru biraz uçuk-samış olarak hatırlıyorum. Bu aynaları her görüşümde, sanki ta derinliklerinden taşıp gelen birtakım hisler duyardım. Ve benim ruhuma onların sükûtundan, gizli ve son derece içli duygular karışırdı.

Hanımlar, istikbali keşfetmek ister gibi, uzun müddet bu aynaları dikkatle seyrederek, aynaların içlerinde gelecek zamanları görürlerken, geçen zamanları duymuş gibi olurlardı. Geçmiş nice günler ve akşamlar, nice mevsimler ve seneler, nice gönüller ve nesiller hüznelerini bu eski aynalara aksettirmiş, kim bilir nice zamanlar onlara kâh yanan kâh ıslanan gözlerle bakmış ve belki kendilerinden bile gizlemek istedikleri sırları onlara aksettirmiş olacaktı. Bunun için o zamanlar bana bu aynaların parıltıları tılsımlı, adeta esrarlı gelirdi. Ve bunun için şimdi onları bütün bir yalı eşyası içinde en esrarlı şeyler olarak anıyorum.

Aynalar Karşısında Hanımlar

Her gün, ikindi sularında, kayık gezintisine hazırlanan hanımlar, endam aynaları karşısında, ümitlerle, neşelerle süslenmiş ve güzelleşmiş olurlardı. Fakat bu sevinçle hazırlanılan gezintilerin, her akşam dönüş saatlerinde havada, sulara ve gönüllerde yarattığı melali ve hüznü bilirdim. Ruhları Boğaziçi'nin şiiriyle dolmuş hanımlar, her günkü hayatlarına dönmeye karar verdikleri bu anlarda kendilerini biraz yorgun, biraz mahzun duyarlar, zira, kâmlarını tamamıyla almamış bulunurlardı. Yalı onlara biraz loş ve odaları da biraz yeisli gelirdi. Bu gezintilerden, hemen her defasında, biraz geç dönülmüş ve yemeye de geç kalınmış olurdu. Yemek masasında, lambaların ısıttıkları aile halkası daha kurulmadan evvel, hanımların, yukarı kattaki, renk renk fanuslu petrol lambalarının aydınlattığı odalarında, gittikçe solan endam aynalarının karşısında kısa bir buhran geçirdiklerini duyardım.

O günkü gezinti için, sanki vaat olunmuş bir ebediyete hazırlanır gibi, öyle dikkat ve lezzetle süslenmiş olan hanımlar, bu akşamlarda, her süsün ve her güzelliğin, ömürlerini tamamlayıp solan çiçekler gibi, ne çabuk bozulduğunu ve her şeyin faniliğini düşünür gibiydiler. Akşamın dakikaları ne çabuk geçmiş, o deminki süsler, vazifelerini ne çabuk tamamlamış, artık nafile, lüzumsuz, mânâsız olmuşlardı! Onlar da, geçen günün ve kendi güzelliklerinin artık nafile kalan bu süslerini bozup kaldırmaya karar vermişler, bu aynalar karşısında peçelerini, çarşaflarını, hotozlarını, kurdelelerini, kendi elleriyle, birer bi-

rer çıkarmaya, saçlarını çözmeye koyulmuşlardı. Onların bu halleri her zaman rikkatime dokunurdu. Onları seyrederken, ben, gönüllere kaldıramayacakları kadar şiir dolduran Boğaziçi'nin o güzel fakat hüznü ve içli bu akşam saatlerinde, hanımların gözlerinde okuduğum teessürün solan aynalara da sindiğini sanırdım.

Eserlerini güya bir ebediyet için yarattıklarını hayal eden sanatkârlar gibi, bu hanımlar da kendi güzelliklerinin bir ebediyetle alakalı olacağını umarlar, belki bundan, ebedileşememiş bir güzelliğin daha bu dağılışı karşısında yine nevmite olurlardı. Belki bundan, hanımların, bu akşam karanlıkları arasında, aynaları karşısında aldıkları tavırlar bir nevi bozgun edası taşırdı.

Bir böyle akşam kayıkla dönüşümüzde, bana vereceği bir kitabı almak için Nigâr Hanım'ın yalısına gitmiş ve kendisiyle odasına çıkmıştım. Bu, üst katta, pencereleri denize bakan, alçak tavanlı bir odaydı. Nigâr Hanım, vereceği kitabı aramadan evvel aynasının önüne geçti ve ağır ağır başından yaşmağını çıkarmaya başladı. Lambasız odanın içinde renkler büsbütün solmuş, demin görülen şeyler artık seçilmez olmuştu.

Ben, oturmuş, sessizliği bozmadan bekliyordum. Ve Nigâr Hanım da susuyor; aynanın karşısında, yavaş yavaş başından yaşmağını, hotozunu, iğnelerini çıkarıyor; süslerini, saçlarını bozuyordu. Sessizlik gitgide derinleşiyor, akşamın renkleri git-tikçe koyulaşıyor ve açık pencerelerin önünden geçen Boğaziçi sularının koyu bir gölge halinde aktığı görülüyordu. Bu gölgeler, bu karanlık, bu sessizlik, demin seyrettiğim gurutpan ruhu-ma sinmiş renkler ve mânâlar beni artmış bir düşünme ve duyma kabiliyetiyle hazırlamış ve ben yavaşça açılan, doğrusu yarım açılan manevi gözlerle biten bu akşama ve solan bu ayna karşısında bozulan bu süslere baktıkça her şeyin nasıl zeval bulmaya mahkûm olduğunu, bu nazlı ve ihtişamlı güzelliklerin faniliğini ve bundan gelen melallerini gizliden gizliye, derinden derine duymaya koyulmuştum.

Daha hemen çocuktum. Fakat çocuklar daha teferruatıyla düşünemedikleri şeyleri bile bir his bütünlüğüyle bulur, kavrarlar. Ve ben hayatı tecrübelerimle değil, daha ancak hayal ile hisseden ben, bu anlarda, hiç aldanmadan, hem tek mil hulyala-

rımı, hem gelecek bütün saadetler ve mahrumiyetlerimi şimdiden beraber kucaklıyor gibi olmuştum. Sanki bu ayna karşısında birden gözlerim gelecek ve geçecek zamanları görmüştü. Ta ileride, uzak ve çorak bir mevsime vâsıl olarak gelecek akşamların da birer çiçek gibi solduklarını, gelecek baharların da birer akşam gibi geçtiklerini, açılacak güzelliklerin de sonbahar içinde dökülen yapraklar gibi çürüdüklerini ve bütün bu şeylerin hep sönerek yokluğa inkılap etmekte olduklarını, bir anda istikbali de kavrayan bir bakışla görmüştüm. Ve, baş döndürücü bir hızla akan Boğaz'ın suları gibi, içimde birçok hislerle mevsimlerin ve güya hayatların kafileleri, küçük dalgaları birbirlerine karışarak ve hafif köpükleri birer birer sönerek geçip gittiler.

Boğaz'ın bütün suları ruhumun içinden geçiyor, akıyor, ademe doğru kayıyor ve ben onları tutamıyordum.

Gönlümde, gözlerimde artık tesellisini bir daha büsbütün bulamayacak bir fanilik melali başladı. Eyvah! En sabit sandığım güzellikler, gönlümün, lisanlarını iyice şerh ve tefsir edemediğini bildiğim için daha okşamaya, sevmeye kıyamadığım ve asıl vuslatlarını kemale erecek bir âti âlemine sakladığım bu güzellikler, bu akşamlar, guruplar, geceler ki size daha hep yan gözle bakar ve kendimden büyük kadınlar gibi, yüzünüzden öpmeye cesaret etmezdim, meğer ne fani imişsiniz! Hürmetimden koparıp koklamaya cesaret etmediğim yıldızlar, meğer birer kandil gibi sönecekmişsiniz! Hayat ancak akan, mahvolan, muhteşem bir şelale, hayat, bu geçen şey, demin tekmil ve şimdi bozulan bu şekil ve şimdi mevcut fakat uçan bu koku, solan bu renk, dağılan bu saatmiş!

Ben hâlâ bekliyordum. Yaşamayı bekliyordum. Nigâr Hanım'ın vereceği kitabı bekliyordum.

O, aynanın karşısında, süslerini bozuyor, çıkarıyordu. Gurubun deminki sessiz musikisinden kahramanlaşmış ruhumla ben, karanlıkta, son süslerini dağıtan beyaz ellerini hâlâ seçiyor, seyrediyordum. Fakat bildiğim Nigâr Hanım gölgeye karışmış, onun yerinde beyaz ellerini gördüğüm hulya gibi bir kadın, gittikçe gölgede kalan ve dağılan bir âlemin güya perisi gibi, karanlıklar içinde, sanki kendi kendisini dağıtıyordu. Ve

ben sanıyordum ki kararan gözlerimin ve solan aynanın karşısında o, artık yorgun argın, dağılan bütün bu saatin, bu muhittin, bütün hayatın ve tabiatın süslerini ve varlıklarını dağıtıyordu. Gittikçe koyulaşan akşam içinde böyle umumi bir dağılışı seziyordum. Bu beyaz elleriyle bir kadının bütün abes süsleri, geçen modaları, solan çiçekleri, uçan hararetleri, ölen hisleri, zeval bulan güzellikleri karanlığa karıştırdığını, ademe yolladığını ve bu kâinatın sanki ta içinden bozulup dağıldığını, en sağlam sandığım temeller ve köklerin, hafif dumanlar gibi, incelip havaya karıştığını görür gibi oluyordum. Hatta, elbette Boğaz ve akşam bile, böyle ihtişam ile yaşadıkları bir gün, bütün güzellikleriyle bir daha dirilmemek üzere can verip geçeceklerdi.

Elimde nafile kitap, iki adım ötedeki yalımıza kadar yorgun ve bitkin döndüm ki bu geçmiş zamanların, mevsimlerin ölüsünü taşıyor yahut taşımış gibi idim. Dizkapaklarım erimiş, kollarım kırılmış, gözlerim sönmüş ve ruhum donmuştu. Annem beni görünce benzi atarak, "Nen var, ne oldun?" diye sordu. Utandım. Cevap veremedim. Ne söyleyebilirdim ki, makul olmak için, "Ademi gördüm ve anladım!" gibi bir şey demek lazım gelecekti!

Ruhuma bu ânın verdiği buhranı belki hâlâ tanzim ve hazmedememişimdir. Bu acıyı o kadar şiddetle duymuşum ve bu his ruhuma öyle derin işlemiş ki, şimdi kalbimin üstüne eğilmiş, belki elli sene evvel anneme veremediğim cevabı buraya telaşsız bir itina ile yazmaya çalıştığım halde bana bu sahifelerde bile istediğim gibi açılmamış ve bu hissimi olanca çıplaklığı ile ifadeye hâlâ cesaret edememiş ve bütün bu söylediklerimle onu olduğu gibi anlatamamış, bitirememişim gibi geliyor!

Boğaziçi'nde Guruplar

Boğaziçi'nde tabiat, saadeti umar ve ona hazırlanmış gibidir. Halinde için için bu bekleyiş sezilir. Bu güzellik sanki dolmuştur, kendisini taşıracak bir damla ister. Fakat işte hep beklenen ve hiç gelmeyen budur. Guruplarda bu beklemenin artık abes olduğunu gösteren bir hüznün var gibidir. Bu, ruhun genişlediği, daha hisli, daha içli ve daüssıllı bir zaman; bu, hususi elemelerin umumi ve tabii bir yeis içinde ağırlaşp, birleşip ko-yulaştığı bir andır.

Benim hafızamı tutuşturan guruplar, şüphe yok ki, ilk gençliğimde Boğaziçi suları üstünde seyrettiklerim oldu. Boğaziçi'nde guruplarda, güneşin henüz solan, son kalan aydınlığında gözler daha rahat bakarak, etrafını daha güzel görürdü. Gurubun başladığı vakit Boğaziçi sularının akışında için için zamanın geçişi duyulurdu. Baş döndürücü bu akışla, bu geçişle insan, duyardı ki, kendi derinliğinde de hisler böyle ve sessizce derinden derine kayıp gidiyor. Havanın, suların ve bütün dünyanın renklerini ve mânâlarını değiştiren akşam, zihinlerin ve kalplerin içlerine daha fazla tesir ederdi.

Akşamı, Boğaziçi'ni ve gurubu bir kayık içinde seyreder ve suların renkleri, kokuları, sesleri arasından yüzer gibi geçerdik. Bu füsün ve ihtişam içinden geçerken, her defa, nihayet bir radde gelirdi ki gözlerimin gördüğü güzellikler kalbimi üzer ve beni rahat bırakmazdı. Bazı bulutsuz günler, güneş tevazuyla ve teşrifatsız, ufuktan çekilip gidiverirdi. Ondan, sularda, pek solgun bir mehtap gibi, ancak uçuk ve sarışın bir renk kalırdı.

Böyle akşamlar gurubun içimde coşturacağı duyguları bulamazdım. Fakat tiryakisi olduğum bu zevk kanıma o kadar işlemişti ki bazen içimden muzıkçılık eder, bir taraftan gurubu ister ve beklerken bir taraftan da “Güneş bu akşam birdenbire çekilse, büyük bir zevkten mahrum kalırdım ama bu ezadan da kurtulurdum!” diye düşündüğüm olurdu. Bazı akşamlarsa, kayık bizi Anadolu kıyısından Rumeli kıyısına geçirirken, tam gurubun ihtişamıyla karşı karşıya getirirdi. Başlarının üstünde olan bitenden habersiz gibi duran, çoğu harap yalılar, karanlığa gömülen sahilde bir cinsten ve mütevekkil mahluklar gibi pineklerler ve önelerine daha koyu bir renk yığan gölgeleri sanki içlerinden dökülmüş dertlerin gittikçe kararan birikintilerine benzerdi. Bu yalılar, üstlerindeki manzaranın tabii ve muazzam bir dekoru halinde görünürler, karanlık içinde birtakım esatiri şekiller, romantik mânâlar alırlardı.

Güneşin battığı yerin civarında bazı bulutlar tutuşur, göklerde bir hayal âlemi kurulur ve gurubun saltanatı başlardı. Ufukta güneşin yerini bir kızılık alırdı. Bu kızılık gizli bir ateş gibi yanar, alevlenir, kıvrılır, hatır ve hayale gelmez renkler yayar, kanar, parlar ve gitgide, nihayet kül olacak bir siyahlığa bürünürdü. Bazı klasik, büyük tablolarında olduğu gibi, göklerde heybetli bulutlar tarihi edalar alırlardı. Mercan bir buhurdan, renkleri tütsülerdi. Gök kızarak ve gözlere daha kuvvetli bir görüş hassası vererek renklerini elvan elvan göstermiş olur ve bu inanılmaz manzara dakikalarca sürerdi. Ufukta kızıl karanfiller açar, kanar, her yeri bir yangın rengi kaplardı. Her zaman canlı ve şimdi solan, kararan sular da romantik iniltilerini duyurmaya koyulurdu. O zamanlarda esen hafif rüzgârlar gurubun hitapları gibi işitilir, uhrevi, gizli bir musikî makamı dinlenilirdi. Bu vakitler, Boğaziçi’nde, dünyanın şüphesiz en yüksek bir zirvesinden akseden sözler ve dökülen sesler duyulmaya başlardı. Gurup gözlerden gönüllere ve beyinlere geçerek bu kıyılardaki insanların en ümmilerine bile Wagner’in kızıl bir musikî tufanına benzeyen operalarını seyrettirmiş, ruhlarını Victor Hugo’nun bazı yarı aydınlık yarı karanlık, yarı felsefi yarı uhrevi şiirleriyle büyülemiş olurdu.

Guruplar daima geçen ve geçmiş zamanları söyler. Hüzünleri maziye hatırlatır, ölmüş senelerden ve ruhu aşındırarak geçmiş zamanlardan bahseder. Gurubun şaşaaşı günün saltanatından istifa ediyor gibidir. Gurup daima içimizi bir hazin gurur ve yeisli bir düşünce ile kaplayarak bizde ayrılışlarımızın hissini tekrar eder. İçimizde güya gündüz gibi bir kuvvet, bir emel, bir ümit vardır ki, akşam olunca, o da gün gibi solar.

Bu gurubun serabına doğru dönüşler, varılan her noktanın, her gayenin boşluğunu, faniliğini göstermez miydi? Zira bilmez miyiz ki, karşımızda bizim için hiçbir ebediyet yoktur? Her günümüz, tedavi etmek istediğimiz hayatımızın bir yükselen basamağıdır sanırız. Hâlâ umduğumuz ve beklediğimiz saadet ve selametimiz için bir hazırlanıştır diye umarız. Bilakis! Her gün biraz daha iniyor, uzaklaşıyor, geçiyoruz!

Bunca mevsimlerin oyup, yontup genişlettiği ruhumuz; hayatın birçok ganimetlerini okşamış ellerimiz, eyvah, sonunda bomboş kalacak! Etrafımızdaki güzellikler bu rüzgârlarla dağılarak ve bu guruplarla sönerek onlar da bizim gibi geçip gidiyor! Onların da nazlı vücutları ve ruhları rüzgârlı ve fani malzemelerden örülmüştür! Eyvah! Ümit, aşk, emel ve şefkat gibi bütün aydınlıkların karardığı bir ufka doğru yüzüyoruz. Ufukta dökülerek zeval bulan ışıklar! Böyle kaç yüz kere size doğru yüzer gibi dönerek karanlıklar içinde kendime benzeyen evime geldim. Ruhuma sizden ve güzelliklerinizden, nafile solan bütün fani güzelliklerin harikulade kıymetlerinden başka bir dersin sızmış olduğunu ümit edemiyorum. Duyuyordum ki bütün serap yolları bir guruba, bir ölüme ve bir ademe çıkıyordu.

Bu akşam saatlerinde ne kadar olgun bir hisle duyar ve anlardık ki biz faniyiz ve bu tılsımlı sular, bu füsunlu havalar bizim faniliğimizi aşan bir nizam ve intizamın ahenkleridir. Fakat bizim hesaplarımıza sığmayan büyük varlıkların girift ve muvakkat yekûnları, onlar da geçici, değışici, zamanın başka ölçülerine ve mikyaslarına göre, onlar da fanidir.

Bu durgun gökle bu çırpıntılı sular arasındaki baş döndürücü boşlukta sallanırken bütün bu güzellik âleminin de zevale

mahkûm olduğunu ve inkıraz bulacağını düşünmek, gurup karşısında hassasiyeti artmış gözler ve hislerimizle, şimdiden, ileride gelecek bir zamanda, bütün bu musikînin sükûtunu duymak, bu ışıkların sönüşlerini görmek, bu günlerin koparılmış çiçekler gibi solup ademe geçtiğini anlamak kendi faniliğimiz hakkında bize büsbütün merhametsiz ve acı bir his verirdi. Anlardık ki bunca hulyalar, emeller ve emeklerle kendimize açtığımız yahut umduğumuz yarının yolu pek çabuk böyle bir ademe varacak bir çıkmaz sokaktır. İlerimiz de ancak bir mevsim, bir gün, bir akşamdır.

Her şey kayar, akardı. Sular, rüzgârlar, bulutlar ve bilhassa zamanlar. Zaman ki baş döndürücü akışını bu saf, bu berrak havada ruh daha çok duyar.

Benliğimizdeki harikulade bir sessizlik içinde, ruh, her zaman gizlice duyduğu ezeli bir destanın bozulduğunu, artık sustuğunu anlardı. Onun için bütün guruplar bir dağılma, bir çöküş ve bir ölüm hissi verirdi.

Guruplar yalnız ufukta değil biraz da içimizde ölür. Bu, ümitlerimizin muvakkat bir ölümüdür. Ve insan sanır, duyar ki, kendi içinde de böyle bir gurup vardır. Gönlünde açılmış, beslenmiş nice emeller, içinde devrilip sönüyor. Gurup, günün olduğu gibi, talihlerin ve ömürlerin de bir iflası ve sonu değil midir?

Gurup, orkestrasının ışıklarını gözlerimize, üstümüze ve ruhumuza döktükten sonra bizi kendi talihimize bırakıp yavaşça çekilir, silinir giderdi. Güya başka bir âleme geçirdi. Ve gönlümüz içinde güya ümitler, emeller de birer birer söner; hulyalar ve rüyalar da birer birer silinirdi. Şikâyetli seslerle mırıldanan sular üstünde, dünyadaki insan bîkesliğini ve ruh melalini acı acı anlardık!

Dünyanın bu sallanan noktasında olduğu kadar hiçbir köşesinde gurubu bu kadar doya doya, derin derin seyredemedim ve tatmadım. Gurup, böylece, gözlerimiz karşısında ve ruhlarmız içinde bütün ihtişamını dağıttıktan sonra yavaş yavaş bütün bu manzara haşyetle açılıp bakan bir çift göz ve dudaklar üstüne konan bir parmak gibi, bir sükût işareti halini alır ve demin başımızda hulyalarımızın mecnun âlemini uyandırdıktan, bütün mucizelerini gösterdikten sonra, şimdi yavaşça siner ve

karanlığa dönerken, bize bu işaretiyle güya, “Bütün bu duyguları unutun, bütün bu sırları gizli tutun!” demek isterdi.

Senelerce Boğaziçi sularında gurubu seyretmiş ve duymuş bir ruh, bu şirden ve bu hatıralardan büsbütün kurtulamıyor. Işıktan güller gibi açılıp sonra dökülerek, gözlerimin önünde kanlarını akıtmış nice gurupların hüznünü hâlâ asabımın köklerinde derinden derine buluyorum. Ve hatıralarımı ne zaman karıştıracak olsam ellerim onların kanlarına bulanıyor.

Yıkılan Yalı

Hava ve suyun aşk ve güzellik gibi duyulduğu, korktuğu; ilkbaharla Boğaziçi'nin bir mucize haline getirdikleri ince, nazlı bir gündü. Bu sessizlik, bu hava ve Boğaziçi derin bir musikî gibi duyuluyordu. Böyle günlerde artık hatıralara inkılap etmiş hulyalarımızı tekrar bulur, eski zamanımızın kendinden habersiz geçmiş saadetini hatırlar ve bir daha kavuşamayacağımız anların daüssılasına dalarız.

Bütün bu hislerle uyuşmuş, bu güzelliği içip mest olmuş gibiydim. Geçmiş ve geçen zaman ile yaralıydım. Zira benim de gönlümden geçen bu zaman ile birlikte sürüklendiğimi, geçtiğimi duyuyor, biliyordum.

Arzular ve hulyalarla dolu bir hayat, ne olmuşsa, şimdi, teneffüs ettiğim hava gibi, ruhumu sarıyor. Faniliğimi içimde duyarak, yarasını bilen bir mahluk gibi gidiyorum. Kendime, sıhhatime, menfaatime bir yabancı kadar kayıtsız, mazime abanmış, gidiyorum. Gönlümü, baştan başa dolduran, kutsi bir hatıradır. İçimde nice zamandan kalma bir arzu var. Bugün bu eski emelimi yerine getirmek istiyorum. Unuttuğum, unutmadığım; bildiğim, bilmediğim bir yeri, bir mezarlığı ziyarete gidiyorum. Kanlıca'daki yalıdan ayrılalı yıllar geçtikten sonra hafızamla kalanı karşılaştırmak için yerini ziyarete gidiyorum.

Geçmiş zamanla artık ne memurlarından, ne yolcularından kimsenin ne ailemi, ne de beni tanımadığı bir Şirket-i Hayriye vapuruna yabancılığımı duya duya bindim.

İlk önce bana Boğaziçi'ndeki bütün yalılar ihtiyarlamış gibi geldi. Fakat bu Anadolu sahili, şiirini nispeten daha fazla kuvvet ve tesirle muhafaza ediyor! Bu, kilometrelerce süren bir şiir! Burada hâlâ yaşayan eski saatler vardır. Onların mucizesi yavaş yavaş beni sararak, beni kendilerine bağlayarak bir haşhaş gibi tesir ediyor. Ve Boğaziçi'yle bu hava içinde yaşayan mazimi devam ettiriyor. Birden, görünmez, hatırlanır gibi çiçeklerden gelme ince, nazlı bir koku duyuyorum. Eski bir aşk günümün bir ânını koklamış gibi oluyorum. Bir martı haykırıyor ve sanki gönlümde bir zar yırtılarak içindeki geçmiş zaman bana geri veriliyor. Uzaktaki bir Şirket-i Hayriye vapuru ötüyor. O kadar eskisi gibi ki bu sesi duymuyor, hatırlıyor gibiyim. Yalnız Boğaziçi'nde değil, eski zamanım içinde de yüzdüğümü duyuyorum...

Kanlıca burnundan geçerken Âsaf Paşa yalısını artık göremeyeceksiniz. Zira onu katlettiler, "bîvefa" ve "bîkayd" eller onu parça parça, dilim dilim kestiler, biçtiler, vücudunu ayıkladılar, birçok kısımlara böldüler. Yalının en evvel damı ve kararmış kırmızı kiremitleri uçuruldu. Sonra, cumbaların altındaki, büyükannelerimizin sarkık gerdanlarına benzeyen, kıvrık destekler baltalandı, parçalandı. Sonra yalının kaplamalarını, yıldızlı tavanlarını, mermerlerini, camlarını, pencerelerini, kafeslerini, musluklarını, merdivenlerini, tırbazanlarını, parmaklıklarını, kapılarını, tokmaklarını, hücrelerini, raflarını, oymalarını oydular, soydular, söktüler, kopardılar, çıkardılar, üst üste, yan yana dizdiler, biriktirdiler, topladılar, kaldırdılar, taşıdılar, sattılar, dağıttılar. Yalının bölünmesi, kesilmesi, biçilmesi, sökülmesi, yıkılması, taşınması, dağılması, yok olması aylarca sürdü. Hatırlıyorum. O mevsim ben buradan kâh vapur kâh sandalla geçtikçe bu manzarayı görmemek için başımı çevirirdim. Fakat yine her defasında, başımı döndürmeden evvel, kâh kastla kâh gafletle hafızama saplanarak, sonra ruhumda bir elem tohumu halinde büyüyen elim bir manzarayı görmüş olurdum. Yalının tahrip edilen kısımları gözlerime tesadüf ettikçe benden imdat istiyorlar, medet umuyorlarmış gibi ve kayıtsızlığımın karşısında şikâyet etmeden ve bundan dolayı daha tesirli bir gösteriş edasıyla birer birer yıkılırdı. Yalının böyle iki üç katlı bir tatlı

gibi kesildiğini, katların yanlarından bölündüğünü, odaların ortalarından ikiye ayrıldığını, yan yana iki odayı ayıran duvarların her iki taraflarında değişen renklerini görmek, bana, terrakisinden bahsolunan cerrahlığın, vücutları kesişini, açışını düşündürüyordu.

Alt kat odalarının birinin duvarları meğer fıstıki renkteymiş. Ve bu bana vaktiyle Kanlıca'daki yengemizle eğlenerek onun aleyhinde dedikodular yapan bir hanımın bir gün onun renk renk hotozlarından bahsolunurken söylemiş olduğu eski ve hoş bir sözü hatırlattı. Bu hanım gülererek, "Her renge boyandı, bir fıstıkisi kaldı!" demişti. Bu rengin de yalının alt kattaki odalarının birinde gizlendiğini o zaman hatırlamadığıma, bilmediğime şaşıtm.

Yabancı gözlere açılmış bu mahremiyet, bu vaktiyle taze ve şimdi uçmuş renkler, bu her biri bir arzu hatırlayan, sayıklayan, vaktiyle genç ve yeni, vaktiyle süslü ve nazlı iken şimdi ihtiyar, şimdi eski, şimdi geçmiş, şimdi harap odalar, duvarlar, tavanlar, şimdi solmuş nakışlar, şimdi yıkılan taşlar hep bir gönlün, bir insanın inkıraz bulan talihini söylemiyor muydu? Onun eşleri değil miydi?

Yalı ki o zaman ihtiyar, gönlünü dolduran hatıralarla taşkın, geniş, hasırlı, yaldızlı, ziyalı, sükûtlu, mutlu, hep birer sofa kadar büyük odalı ve ferah kalpliydi; bugün toprakla bir oldu. Bu odalar ki her birinde koşmuş, oynamış, hulyalara dalmış, yaşamıştım; bunların hepsi de yokluğa karıştı.

Yalının vücudundan çıkarılan bu takım takım enkazı gördükçe mahvolan bütün bu şeylere acırdım. Eyvah, demek bu duvarlar arasında, bu tavanlar altında artık hiç kimse birbirini sevmeyecek, düşünmeyecek, okşamayacak, kıskanmayacak! Eyvah, demek bu kapılar artık ne yavaşça ne de hızla, ne sevinçle, ne aşkla, helecanla açılmayacak, ne de bunları kimse hırs ve şiddetle kapamayacak! Artık kimse bu kapılardan çıkıp bahçede, denizde, arka yollarda gezinmeyecek! Artık kimse bu kafesleri açıp mehtabı seyretmeyecek! Kimse bu pencerelerden sarkıp yahut onların içlerine doğru saklanıp ne hakikatlere, ne hulyalara bakmayacak; insan gözlerinin muttasıl aradığı sırrı, insan güzelliğini, geçenlerin yüzlerinde gözetlemeyecek, hatır-

ladıklarının yüzlerinde seyretmeyecek! Kucağında dalgın suları uyutan havuz dağılacak, bu mermerler bir daha koyunlarında uyuttukları suları duymayacak! Demek şimdi bu rüyalar, hulyalar bitmiş, bu ışıklar sönmüş ve bu çalgılar susmuştu!

Duvarların da kulakları vardır derler. Ah! Eğer dilleri de olsaydı! Yıkılan bu duvarları söyletmeyi ne kadar isterdim! Onlar elbette aralarında yıllarca yaşamış olanların ruhlarından bir zerre, bir nefes gizler. Onların lisanından hayatta belki en ehemmiyet vereceğim sözleri duyabilecektim. Yok olan bütün şeylere acıyordum. Geçen zamanın etlerini kemirerek, kanını emerek kırdığı bütün şeylere; bu güzel hava içinde yıkılan yalaya, toprakta çürüyerek ona döndüğünü bildiğim güzel, sevgili ve hatırası bile ruhumu coşturan bir yüze, bir vücuda! Sessiz şeylerin bir bozgununu seyrediyordum. Kim bilir yıkılan ağaçlar, can veren hayvanlar ve onlar gibi şikâyet etmeyi, yazmayı, söylemeyi bilmeyen insanlar son olgun sükûtlarında ne derin acılar saklarlar! Sessiz şeylerin bir bozgununu görmüştüm. Ve bugün hatıralarının doldurduğu, çürüdüğü mezarlığı, bıraktıkları harabeyi ziyarete geldim.

Kanlıca'da, yolcusu ve bekçisi şiiirden ibaret bir yoldan eski yalının yerine vardım. Bu yol açılmış, genişletilmiş, onun için büsbütün değişmişti. Yalının üst yanındaki vaktiyle kiraya verildiği için bir defa bile içine girmemiş olduğum selamlık daire si ayakta kalmış, beyaza boyanmıştı. Bahçesinin içinden, burada dolaştığımı gören bir köpek, bana bir yabancı diye, duvarın son hududuna kadar gelip bağırdı. Ve ben beyaz yalığı büsbütün bırakarak harabeye döndüm.

Burada bana maziyi gösteren ve geri veren, eski duvarlar, basamaklar, yalınunki olduğunu kalbimin haber verdiği yosunlu bir yer ve karşı tarafta setli bahçedeki merdivenler ve demir parmaklıklar oldu. Eski duvarlar, dikkat ettiniz mi, hep birbirine benzer. Arka bahçe setinin sonunu hudutlayan parmaklıkları eski bir ahbap yüzü gibi tanıdım. Evvelden, deniz kenarında, bahçe ile rıhtımı ayıran bu aynı parmaklıklardan vardı. Deniz bahçesinin eski duvarından arka yola açılan bahçe kapısının iptidailiğine şaşılır. Bu, bir mandıra kapısı gibi, insana bir kırılık hissini veren, yan yana konmuş, siyahlaşmış birkaç tahta parçası.

Bahçenin bir kısmı denize uçarak şimdi içinde küçücük bir körfez hâsil olmuş. Bir kenarı böyle uçmuş rıhtımıyla yarısı yırtılmış ve eksik kalmış bir mısraya benziyor. Toprağının kınalı gibi kırmızımtırak, görünce tanıdığım hususi bir rengi var. Bahçenin yanında yalının vaktiyle işgal ettiği yerin küçüklüğüne şaşıyorum. Fakat onun geniş odaları, üst katta, yolun üstünden karşı tarafa geçerlerdi. Arka taraftaki setli bahçe eski aşına parmaklıklarıyla o eski zamanı daha çok hatırlıyor gibi görünüyor. Meğer o setler de ne ufakmış! Uzaktan bana oradaki yüksek merdivenlerin küçük taş basamakları şimdi ne kadar lüzumsuz görünüyor!

Bahçe yerinde eski, güzel birkaç ağaç kalmış: fıstık, çam ve Avrupa çamı ve bir iki akasya. Demek bu ağaçlar küçükken tanışmış olduklarımdı. Onları şimdi teşhis edemediğime şaştım. Burası gönlümün içinde varlığı olan bir yerdir, biliyorum. Terk edilmiş hali izzeti nefsimde dokunuyor veya gücüme gidiyor, fakat onu hiç yadırgamıyorum. Bu yer şimdi fakir bir akrabamız haline düşmüş, fakat onun hiç yabancıları değilim. Burası ihmal edilen Boğaziçi'nin küçük, unutulmuş, bakımsız bir noktası! Bütün bu şiir kovani, şiir mahfazası kırılmış ve ezilmiş hissini veriyor. Bütün bu şeylerin derinliklerinden çürüyerek, suya kayan topraklar gibi, mahvedici bir zamana döküldüklerini duyuyorum.

Bu yerde en evvel çimenler ve çiçekler bozulmuş ve kurumuşlar. Sonra mermerler ve havuzlar kırılıp çökmüşler. Sonra yalı harap olmuş ve yıktırılmış. Daha sonra demir parmaklıklar ve taş rıhtımlar yerlerinden oynamışlar, dökülmüşler. Ve nasıl ki toprakta çürüyen bir vücuttan, kemikleri daha kuvvetli olduğu için en sona bir kafatası kalırsa, bütün bu fani şeylerden, dağılmış bu küçük cemaatten bu yerde en sona, cinsleri dolayısıyla ömürleri daha uzun olan ve buralara derin köklerle bağlanan şu birkaç ağaç kalmış. Suların, rüzgârların hür, ebedi gençliği yanında, mazisini bildiğimiz, kendi iklimimizden bir harabe! Ruhumuzun uyuklayan bütün kuvvetlerini coşturmak için bundan dokunaklı bir manzara bulunmuyor. Şimdi akşam her şeyin üstüne sonsuz şiirinin acılığını döküyordu. Onun solgun nefesleri suları buruşturduğu gibi bu ağaçların da yapraklarını

yavaşça sarsıyor, sallıyor ve ben duyduğum bir teessüre kapılmış gibi titreyen bu ağaçlara acıyor ve onları seviyordum. Zira bütün bu hüznlerin beni sürükleyerek derin sular haline geldikleri bir noktaya götürdüklerini ve benim burada bu kayan şeylere, bu akan zamanlara bir vicdan ve izan hizmetini gördüğümü duydum. Ve gördüm ki, bu yerlerde geçmiş bütün o fani âlemden, uçmuş o manevi iklimden artakalabilmiş bu ağaçlar da, benim gibi, başlarının yüksekliğinden, geçmiş zamanına sonuncu şahitleri olduğumuz bu harabeye merhametle bakıyorlardı.

EK

Bu bölümdeki "Köprülüler Yalısı", "Yalıların Sonuncuları" ve "Bir Boğaziçi Yalısı Müzesi" başlıklı yazılar ilk kez bu baskıda yer almaktadır.
[Ed. N.]

Köprülüler Yalısı

Eski zamanların bir Boğaziçi yalısı, mimarisi, tezyinatı, bahçesi bakımlarından, milli, kıymetli, gösterişli bir eser olurdu. Yazık ki, bugünün Boğaziçi'nde bu yalılardan hemen hiç kalmamış gibidir. Artık, Boğaziçi'nin tam bir eski zaman mahallesi, tam bir eski zaman sokağı, hatta tam takımıyla bir eski zaman yalısı mevcut değildir. Rumeli sahilinden ziyade Anadolu sahilinde, bir iki yol parçasını, münferit birkaç yalıyı, henüz büsbütün yok olmamış tarihi hüviyetleriyle, belki görebiliyoruz. Hele, böyle bir eski zaman yalısının daha, zevale mahkûm olduğunu görünce, haklı bir teessüre kapılmamak mümkün olmuyor. Mazisi, mânâsı, hüviyeti ile sanki canlı bir mahluk bir daha doğmamak üzere aramızdan ayrılıyor; bir tarih, bir kıymet, bir hatıra eksiliyor.

Bir eski zaman yalısıyla karşılaşıncı, bu zamanların o kadar kuvvetli hislerinin tesiri altında kalırız ki, bu pencerelerde, mürüvvetli akrabalarımızın yüzlerini, gözlerini, bakışlarını, gönüllerini görmüş gibi müteessir oluruz. Ve bu eski yalıların yıkılacağını öğrenince, onların, eski zaman esvaplarıyla, çok bilmiş halleriyle, geleceğe rıza göstermiş tavırları, bütün edalarıyla, önümüzde yavaş yavaş ademe doğru yollanışlarını seyreder gibi oluruz.

Bu eski yalılar arasında en ziyade gönül verdiklerimizden biri, Anadoluhisarı'ndaki, tarihi kıymetini bildiğimiz, eski, aşiboyalı, şatafatsız hatta biraz babayani halli Köprülüler Yalısı yani Boğaziçililerin Meşruta Yalı dedikleri Amcazade Hüseyin

Paşa yalıdır. Bu yalı, Boğaziçi'nin en meşhur, en eski, en tarihi, en harap ve en mucizeli görüneni olup, klasik bir eski zaman mimarisine uyan tam bir yalı olmaktan ziyade, suları daha yakından görebilmesi için sahilin son toprakları üstüne değil de doğrudan doğruya sular içine çakılan direkler üstüne oturtulmuş yekpare bir salondur. Bunun için denize eğilmiş, abanmış, sulara dökülüp dağılacak haline rağmen payidar olması rikkatimize dokunmaktadır.

Bu yalı 1697'de inşa edilmiştir. Ve asıl bu sulara bakan bütün pencereleri, divanhanesinin tezyinatı, altın yıldızlı duvarları ve tavanları ile bir sanat eseri olarak gözükür. Deniz taraftaki pencereleri önünden geçerken onu bilhassa bu itinalı tezyinatı, renkleri, bu yıldızlı, ince nakışları, resimleri, ortasındaki havuzu ile meraklı, keyifli bir halde görürüz.

İlk ihtişam zamanlarında bu salonda, resmen davet edilmiş Avrupa devletleri sefirleri merasimle kabul edilmişler, ağırlanmışlar ve burada kendileriyle müzakerelerde bulunulmuştur. Bundan dolayı, Boğaziçi'nin tarihi sayılmış binalarından biridir. Bir de şu büyük meziyeti vardır ki, ötekilerin hepsi maatteessüf yok olmuşlarken bugün onun -1900 tarihlerinde, büsbütün harap bulunan harem kısmı yıktırılmış olmasına rağmen- ortada, meydanda bulunmasıdır.

Her güzelliğin, her zaman ve muhitte, hatta yabancılar arasında bile, birtakım hayranları, müritleri, gönüllüleri vardır. 1908 Meşrutiyeti'nden birkaç sene sonra Soci  t   des amis de Stamboul (İstanbul Muhipleri Cemiyeti) adıyla bir cemiyet kurulmuştu. Bu cemiyetin, Türk, Fransız ve diğer milletlerden azalarının müşterek yardımlarıyla, Köprülüler Yalısı kısmen tamir ettirilmişti. Diyebiliriz ki, bunlar, zevkini tattıkları ve korumak ihtiyacını duydukları bir güzelliğin fisebillullah dostlarıydı.

Hemen hemen kırk sene oluyor, yani Birinci Dünya Harbi'nden evvel, yine bu cemiyetin yardımlarıyla, Paris'te, Fransızca, *Le yalı des Keupruli* adlı, lüks tabı olarak 150 tane basılan güzel bir kitap neşredilmişti. Bu kitapta bulunan "planche"lar, divanhanesinin duvar ve tavan tezyinatını o kadar mükemmel gösteriyor ki, maazallah, yalı mahvolrsa da herhalde bu resim-

lerdeki hatıraları tarihe kalacaktır. Kitabın üstündeki 1915 tarihinden de, harpten evvel yazılmış, hazırlanmış ve bizim harbe iştirakimize rağmen tabedilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

İşte bu kitap için bilhassa kaleme aldığı mukaddimede Pierre Loti, Boğaziçi'nin Rumeli sahilinde hemen hiçbir eski zaman yalısının kalmadığını, nispeten masun bulunan Anadolu sahilinde kalabilmiş birkaçının arasından hiç olmazsa bir tane sinin, herhalde muhafaza edilmesi lazım geldiğini ve bunun da Köprülüler Yalısı olduğunu yazıyor. Loti, insanın, bu yalı önünden geçerken her defasında kayığını yavaşlatarak, duvarlarının ve tavanlarının eski nakışlarını, resimlerini, renklerini ve güzelliklerini tekrar tekrar görmek ihtiyacını duyduğunu ilave ediyor. Yalının bahçesinin büsbütün bozulmuş rıhtımlarının yıkılmış, bir harabe halini almış olmasına acıyor. Loti'nin bu yazısından beri kırk yıl geçti. Onun hayran olduğu, acıdığı, mutlaka tamir ve muhafaza edilmelidir dediği yalı kırk yıl daha yaşlandı, yıprandı ve büsbütün haraplaştı.

Bundan kırk sene evvel, akşam saatlerinde, Rumelihisarı'na dönmek üzere bindiğimiz kayık, karşı sahile, akıntılara uyarak geçmek için, Anadoluhisarı'nın bittiği ve artık Körfez'in başladığı noktalara kadar ilerlerdi. Ve böylece hemen her akşam bu harap yalının önünden geçer, karanlığa dalan yaldızlı, nakışlı, havuzlu divanhanenin hüznünü duyardık. Boğaziçi'nin tekin olmayan bu gurup zamanlarında aşiboyalı Meşruta Yalı bir inhitat gecesine daha başlarken, sular içindeki destekleri oynamış, kaymış gibi görünür; yaldızları, altınları sulara dökülür, kanar; direklerinin altından akan sular elemli seslerle inler, ağlardı. Yalı, bir inkiraz manzarası alır, burası, Boğaz'ın en harap ve hasta noktası sanılırdı. İşte bunun içindir ki insan, Boğaz'ın oynak sularının her an aşındırdığı destekleriyle bu haline hâlâ dayanabilmesine her defasında şaşar ve bu istinat noktalarını mucizeli bulurdu.

Boğaziçi'nin eski yalıları pek ziyade azalmış bulunur, İstanbul'un, beşyüzcü fetih senesi münasebetiyle, Boğaziçi medeniyetimizde mühim bir rolü olan Boğaziçi yalısından bahsedilir ve bir tane güzel numunesi gösterilmek, hatta bir Boğaziçi yalısı müzesi kurulmak istenirken, Boğaziçi'nin maruf yalı-

larından biri olan Meşruta Yalı'nın, velev ki tam bir yalı olmasa da, bir tek salon, bir açık sofa olsun, eski haliyle korunmasına kimse lakayt kalmaz. Böyle bir vazifeyi vaktiyle yabancılar bile benimsemişlerken şimdi biz büsbütün ihmal edemeyiz. Boğaziçi'nin kurun-u vustâi mahalleleri, sokakları, yalıları, bahçeleri kalmamıştır. Boğaziçi hayranlarına ve turistlere, böylelikle, bir eski zaman Boğaziçi yalısının tamamı değilse bile hiç olmazsa bir dehlizi, bir divanhanesi, zamanındaki haliyle gösterilmiş olur.

Bu kadar müstesna bir kıymeti, bir tarihi olan bu yalının büsbütün alakasız kalmasına ihtimal verilemez. Bu zamanlarda ve İstanbul'da yalının birçok hamileri muhakkak mevcut olmalıdır. İş, bunları bulmakta ve harekete getirmektedir. Meşruta Yalı'nın mütevellileri vardır. Onların, başkalarına önyak olmaları lazım gelir. On sene kadar evvel bir tamir yaptırılmak lüzumlu görülmüş ve altı yıl önce Türkiye Anıtlarının Korunmasına ve Onarılmasına Yardım Derneği'nin bu işe ayırdığı birkaç bin lira ile, Topkapı Sarayı mimarlarından bayan Cahide Tamer nezareti altında bu müstacel tamirat yaptırılmış, deniz içinde çürümüş bulunan destekler kaldırılarak, sağlam istinatgâhlar sayesinde salonun denize uçmaması temin edilmişti. Şimdi de, en lüzumlu tamirat için, alakaları çekilmek istenilen makamlara ve bazı hayır sahiplerine bir an evvel müracaat edilmelidir.

Müracaat edilecek makamlar çoktur. En başta İstanbul Belediyesi vardır. Sonra, Maarif Vekâleti vardır. Bir taraftan, Türkiye Anıtlarının Korunmasına ve Onarılmasına Yardım Derneği, diğer taraftan Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü vardır. Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü ve bunun da bir İstanbul'u Sevenler Grubu vardır. Türk mimarlarının bir cemiyeti vardır.

Bütün bu saydıklarımız, kıymetli milli eserleri korumayı bir şeref bilirler. Böyle işlerde alakadar görünen Gazeteciler Cemiyeti, birçok gazeteler, mecmualar, nihayet hususi cemiyetler ve şahsi yardımlarını esirgemeyecekler vardır. Bütün İstanbulluların, bütün Boğaziçililerin, Boğaz'ın Anadolu yakası ve bilhassa Anadoluhisarı sakinlerinin Meşruta Yalı'nın işleriyle alakadar olmaları tabiidir. Bu nadir yalının mevcudiyetini hepimiz müdafaaya çalışmalıyız. Yalı sahipsiz, himayesiz, muhabbetsiz

değildir. Belki biz, sadece teşkilatsızız. Bu yalının tamiri ve muhafazası ile meşgul olabilecekler kimler olmalıdır ve bunlar hangi makamlara ve kimlere müracaat etmelidirler? Derhal yapılması gereken tamirat için lüzumlu asgari para ne suretle bulunabilir? Salonun mevcudiyeti en evvel hangi tamirle ve masraflarla korunabilir? Sonra da, umumun alakasını artıracak olan, yalının ziyaretçilere gezdirilmesi nasıl temin edilebilir? Hulasa olarak, bütün bu, eyvah ki geç kalmakta olan, kararları vermek, bu müstacel işlerle meşgul olacakları tayin etmek bir teşkilat meselesidir. Bu teşkilat sayesinde, umulabilir ki, yalının tamiri mümkün olabilecek, ona bir bekçi tayin edilebilecek, yangına karşı korunma tertibatı yapılabilecek, metruk salonu bütün hayranlarına gezdirilebilecek, bu eski ve kıymetli milli eserin ömrü, Boğaziçi'nin bir nevi müzesi halinde uzatılabilecektir.

Resimli Hayat, Temmuz 1954
Sayı: 27, s. 8-9

Yalıların Sonuncuları

Bu eski Boğaziçi yalıları, bütün maddi ve manevi hususiyetleriyle, birer musikî faslı gibiydiler. Şimdi, bunların hepsi de fassillerini tamamlamışlardır. Hepsi de maddi ve manevi birer varlıkken, şimdi, ancak birer hatıra olmuşlardır.

Yazık ki, bugün bu eski yalılardan ayakta durabilenler pek azdır. Boğaziçi'nin Rumeli kıyısında, artık, tam bir eski zaman mahallesi, tam bir eski zaman sokağı kalmadığı gibi, tam teferuatı ve müştemilatıyla bir eski zaman yalısı da kalmamıştır denilebilir. Anadolu kıyısında bir iki yol parçasını, münferit birkaç yalıyı, henüz büsbütün bozulmamış tarihi hüviyetleriyle, belki hâlâ görebiliyoruz. Hele, böyle bir eski zaman yalısının daha zevale mahkûm olduğunu görünce, haklı bir teessüre kapılmamak mümkün olmuyor. Mazisi, mânâsı, hüviyetiyle sanki canlı bir mahluk daha aramızdan ayrılıyor; bir tarih, bir kıymet, bir hatıra eksiliyor. Böyle bir yalıyla karşılaşıncı, geçmiş zamanların o kadar kuvvetli hislerinin tesiri altında kalıyoruz ki, bu pencerelerde, mürüvvetli akrabalarımızın yüzlerini, gözlerini, bakışlarını, kırılmış gönüllerini görmüş gibi müteessir oluyoruz. Yalıların yıkılacağını öğrenince, bütün bu yalıların eski zaman odalarıyla, çok bilmiş halleriyle, geleceğe rıza göstermiş tavırlarıyla, belki de asil yüzleri, gözleriyle sanki bizi ayıplayarak önümüzde yavaş yavaş bir ademe doğru yollarını seyrederek gibi oluyoruz.

Gençliğimizin Boğaziçi'nde, zaten adeta saraylar mahallesi olan Beşiktaş ve Ortaköy'den sonra da, hemen her mahallede,

Kuruçeşme'de, Arnavutköyü'nde, Bebek'te, Rumelihisarı'nda, Emirgân'da, İstinye'de, Yeniköy'de, Tarabya'da, Büyükdere'de ve Anadolu kıyısının tek mil köylerinde, büyük, güzel eski yalılar vardı. Birçoklarının içlerine girdiğimiz bu yalıların bugün mevcut olmadıklarını görüyoruz. Yazık ki, bu eski yalıların hususiyetleri, mimarileri, müstemilatı, tarihleri ve hatıraları, eşyaları ve sakinleri hakkında malumatımız tam değil, bilakis, bir hayli eksik ve üstünkörüdür.

Yazık ki, eski zamanlarımızda resimle kâfi derecede meşgul olmadığımız için Boğaziçi kıyılarındaki sarayların ve saraylar kadar güzel yalıların resimleri yapılmamıştır. Ancak o zamanki bazı ecnebi ressamların gravürleri sayesinde, Sultan Mahmud, Sultan Mecid, Sultan Aziz devirlerindeki yalılardan bir haylisinin mamur ve güzel şekillerini seyredebiliyoruz. Fakat, Lord Byron'ın manzumelerinde methettiği o göz kamaştırıcı, o muhteşem eşyaları nerde? Oturmak bile günah sayılacak kadar temiz sofalar nerde? Üstüne ayakla basmaya kıyılmayan o güzel halılar nerde? Bunlardan birer hatıra bile kalmamıştır.

Yazık ki, edebiyatımız Boğaziçi yalılarına bir hayli kayıtsız kalmıştır. Bu yerlerde yaşayan bütün bu insanların kendilerine has birtakım huyları bulunacağı tabii olmakla beraber, bu müstesna muhitin tiryakileri arasında bazı benzerliklerin meydana gelmiş bulunması da yine pek tabiiydi. Onların çoğu, yaşadıkları bu yerlere, içinde kaldıkları bu evlere, milli ve mahalli âdetlere bağlı, son derece hisli, aşk dinine salık, sevdiklerine karşı fedakâr, tabiata hayran, bir hayli hulyalı ve bir hayli müsama halı insanlar değiller miydi? Fakat edebiyatımız, kadın, erkek, genç ve ihtiyar bu Boğaziçililerin aralarındaki yakınlıklardan hiç bahsetmemiştir.

Yazık ki, bu güzel yerlerde oturanlardan bazıları da gerçi kendi "hatırat"ını yazmışlarsa da bunlar kendi ömürlerine bile hayli kayıtsız görünmektedirler. Bu kadar merakla okuduğumuz bu hatıraları kâfi derecede canlı olamamıştır.

Bütün Boğaziçi yalılarından olduğu gibi, mesirelerinden, seyranlarından, camilerinden ve nice hususiyetlerinden nice senelerden beridir, gazetelerde ve mecmualarda neşrettiği nice makaleleriyle en çok ve en iyi bahseden kıymetli bir muharriri-

miz, Halûk Şehsuvaroğlu olmuştur. Onsekizinci asrın sonlarındaki Boğaziçi yalılarının –bostancıbaşı defterlerine göre– listelerini bildiren o; Boğaziçi’nde eskiden yıkılmış olanlarla şimdi mevcut bulunan saraylar hakkında bilgi veren o; o saraylar ve köşklerin içlerinde tarihi hadiseler geçmiş olan odalarını öğreten o; bu odalardaki eşyalara dair bir fikir veren o; yine yıktırılmış olan büyük ve tarihi yalıları söyleyen o; yanmış bazı büyük sefarethanelerden bahseden o; ve bilhassa birçok hususi eski yalıları bize anlatan odur. Bu kıymetli muharrir, yazdığı “monografi”lerle böylece nice yalıların, canlı birer insan gibi, ömürlerini ve sergüzeştlerini hikâye ederek, onları simaları ve tarihleriyle göstermiş ve duyurmuş oluyor. Boğaziçi, ikide bir çıkan yangınlarla, kıymet bilmeyişimizin kayıtsızlıklarıyla, unutulmuş taraflarıyla, artık hiç bahsi geçmeyen hatıralarıyla adeta tanınmaz bir hal alırken, Halûk Şehsuvaroğlu, iddiasız bir samimiyet, hakikate azami itina, milli bir görüş ve duyuş kabiliyeti, romana hiç kaçmayan bir ciddiyet ile yazdıkları sayesinde bu medeniyet, sanat ve güzellik ülkesini her an canlandırabilmektedir. Böyle bir muharrire bir alaka, muhabbet ve minnettarlık duymamız pek tabiidir.

Bütün bu bildiklerimiz, hatırladıklarımız, duyduklarımız ve okuduklarımızla, diyebiliriz ki, bu eski yalıların çoğu, kendilerine göre güzeldi. Pek güzel sayılacak olanları da, tarihi kıymeti bulunanları da vardı. Yıkıtılan o büyük yalıların çoğu fazla yüksek görünen vergilerini ödeyemediklerinden, diğer taraftan da, başkalarının yüksek buldukları fiyatlara kiralanamamaya veya satılamamaya, nihayet, yıkıcılara verilmeye mahkûm olmuşlar ve kendileri bir kere yerle bir edildikten sonra kalan arsaları da parça parça bölünüp satılmıştır. Bu yalıların sonuncularının da aynı akibete uğramaları günah olur. Boğaziçi’ni hâlâ süsleyenleri muhafazaya ve bunun mucip sebeplerini de izaha çalışmalıyız.

Bu yalılar, eski Boğaziçi medeniyetinin birer kalesi ve birer şahitleriydi. Bu şahitler, şimdi hayli azalmıştır. Onların nesilleri, tarihten evvelki zamanların mahlukları gibi tükenmiş, devirleri kapanmıştır. Bu eski zaman yalılarının bir tanesini daha yeniden inşa edip ortaya koyamayacağımıza göre, sonuncu kalan

değerlilerinden bir tanesini olsun kendi kendine yıkılma ve yıktırılmadan kurtarmalıyız.

Zaten bunların sayıları, bugün, Rumeli kıyısında belki bir iki ve Anadolu kıyısında da belki sekiz on olmak üzere, bütün Boğaziçi'nde bir düzineyi dolduramamaktadır. Bu kıymetli eski zaman yalılarının sonuncularının listesini itina ile yaptırmalı ve bunları artık, bütün medeni memleketlerde cari olan milli ve tarihi abide ve eserleri koruma kanunlarına benzer bir kanunun muhafaza ve himayesi altına koymalıyız. Bu yalılarının sonuncularını olsun eski, tarihi birer müzelik eser gibi saklamak ve korumak milli bir hakkımızdır.

Bütün Boğaziçi'nin üstüne titreyecek bir "Boğaziçi Dostları Cemiyeti" olsa, bu cemiyet azasının, eski Boğaziçi'nin şöhreti, medeniyeti, tarihimiz, milli zevk ve şuurumuz bakımından, akla en uygun olarak ilk meşgul olacakları iş, eski, tarihi Boğaziçi yalılarının ciddi kıymetli olan bu sonuncularının artık yıktırılmalarını önleyecek, onlara bir kanunun teminatını verecek bu kararı aldırarak olacaktır. Dileriz ki, bu karar da bir gün nafile olmasın.

Türk Yurdu, Mart 1955
nr. 242, s. 676-678

Bir Boğaziçi Yalısı Müzesi

Boğaziçi medeniyeti dediğimiz bu ince ve zarif mucizenin yüksek şahitleri, vefakâr âşıkları, büyük hayranları arasında ecnebler de vardır. Bunlar Fransız, İngiliz, İtalyan ve Alman seyyahları, müverrihleri, şairleri, hikâyecileri, ressamlarıdır ki, Boğaziçi'nin güzelliklerini kendi lisanlarıyla, seyahatnamelerinde, tarihlerinde, şiirlerinde, hikâyelerinde, tablolarında tasvir etmişlerdir. Fakat teşkil ettikleri kabile, beklemeye haklı olduğumuz kadar kalabalık olmamış, hele bunlar istediğimiz kadar ilhamlı bulunmamışlardır. Boğaziçi daha büyük muharrirler, müverrihler, şairler, romancılar ve bilhassa ressamlarını yetiştirebilmiş olmalıydı.

Venedik'in, Rönesans ressamları tarafından yapılmış ilhamlı, mucizeli, müessir resimlerini hatırladıkça insan, Boğaziçi'nin tespit edilmemiş güzelliklerine acıyor. Onaltıncı asırda yükseliş devrimizdeki, Kanuni Sultan Süleyman'ın muhteşem imparatorluğu zamanındaki Boğaziçi hayatı yazık ki tam olarak yazılmamış ve hele hiç tersim edilmemiştir. Daha sonraki zamanlara ait olarak da ancak birtakım ecnebi ressamların birkaç metrukatı vardır.

Resim, tarihi vesika, kitap ve etnografya bakımlarından bir Boğaziçi müzesi tesisi hayaline kapılınca ve bugünkü fakirliğe ve yokluğa rağmen, hamdolsun daha birçok kıymetli eserler bulunabileceğini düşündükçe, insan yine memnun oluyor. Boğaziçi'ne dair, muhtelif lisanlardaki nice mühim eserlerin dilimize tercümelemi yoktur. Bunların muayyen bir kütüphanede

toplattılması pek yerinde olacağı gibi, en mühimlerinin de tercüme ve tabını teşvik edebilirdik. Bizim hakiki bir velinimetimiz olan Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si bile, en klasik kitabımız olmasına rağmen, daha hâlâ en asli, en doğru, en tam ve izahlı bir taba nail olamamıştır.

Gönül istiyor ki, bir Boğaziçi müzesinde, yazı, kitap, resim olarak Boğaziçi'ne ait eserler ve vesikalar, Boğaziçi'nin en kutsi hatıraları, ne yazık ki zevale mahkûm güzelliklerinin bütün şahitleri barındırılsın. Müzenin kütüphanesinde, Boğaziçi'ne dair her lisandaki kitapların hepsi ve resim galerisinde bütün Boğaziçi tabloları, gravürleri, fotoğrafları, röprodüksiyon veya kopya olarak bulundurulsun. Müzeye konacak bu kitaplar, vesikalar ve resimlerin evvela listeleri hazırlanmalı –ki bu ayrı bir mevzu, adeta bir ilim teşkil eder– sonra bunların koleksiyonlarının yapılmasına başlanmalıdır. İtiraf etmeli ki, bu, uzun zamana ihtiyaç gösteren işleri, ancak bütün ömrünü bu işlere vakfedebilecek olan, yarının genç bir Boğaziçi âlimine havale edebiliriz. Bu âlimin de, ancak milliyetçilik dinine salık olması elzemdir. Zira milliyetçilik olmadan bu muhabbet kurur. Yapılacak o kadar iş vardır ki, bir genç âlimin bu işlere bütün ömrünü vakfetmesi dahi fazla gelmez. Mesela, hâlâ bugün bile ve yalnız İstanbul'da değil, hatta mühim Avrupa devlet merkezlerinin bazılarında, antikacı ve eski kitapçı dükkânlarında, Boğaziçi devirlerinin hatıraları ve vesikaları daha bulunabiliyor ve satın alınabiliyor. Bizim meraklılarımız, mütehassıslarımız ve âlimlerimizin ise bunları satın almaya ne paraları, ne de imkânları vardır. Şahsen küçük hizmetler gayet mahdut kalır. Ara sıra, bellibaşlı Avrupa şehirlerine araştırma seyahatleri yaptırılabilse, antikacı ve eski kitapçı dükkânlarından birtakım kıymetli hatıralar toplattırılmış olur. Hiç olmazsa, bunların kataloglarını devamlı olarak getirtmek lazımdır. Böyle vazifeleri başarabilecek mahalli müzeler bir an evvel tesis edilmelidir. Bu, şimdi yapılmayacak olursa, asıl milli tarihimize ait hatıraların da gitgide kaybolmaları, unutulmaları tehlikesi karşısındayız.

Bir Boğaziçi müzesinde topladığımız Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Almanca ve sair lisanlarda bu kitaplar, bu ecnebi ressamların resimleri yalnız bizim için faydalı değildir, bunlar

memleketimize gelen turistleri de alakadar eder. Çünkü bu eserleri hep bir arada görünce, memleketleri muharrirlerinin, sanatkârlarının da Boğaziçi'nin güzelliklerine ettikleri şahadet kendilerine daha ziyade tesir edecektir.

Ancak, zavallı, muazzam İstanbul, afet denilen yangınlarla o kadar çok kere yanmış ve Boğaziçi'nin de tarihi, ahşap yalıları, ne kıymetli hatıraları mahvolmuştur ki, eğer bir müzelik servet toplansa, bütün bunlar bir ahşap yalının cidden fani mevcudiyetine artık emanet edilemez. Bu kıymetli hatıraların bir Boğaziçi yalısına değil, hiç olmazsa kârgir bir binaya, onlara yakışacak bir eski saraya, mesela Beylerbeyi Sarayı'na yahut Göksu Kasrı'na konulmaları tercih edilebilir.

Fakat, bu tahayyül ve ümit edilen Boğaziçi müzesinin asıl hedefi, bilhassa bizim milli Boğaziçi medeniyetimizin etnografyasını teşkil edecek olan bütün bir eski zaman yalısı eşyasının, gözleri kamaştıracak surette, hepsinin, oldukları gibi, bir yalının içine yerli yerlerine konularak toplanmasıdır. Bunun için, intihap olunacak yalı, bilhassa asıl klasik üslupta, sofalarıyla, odalarıyla, sedirleriyle, merdivenleriyle, haremi ve selamlığıyla, hamamıyla ve kayıkhanesiyle, bahçesiyle ve sair teferruatıyla, hülâsa, vaktiyle yaşanmış olan tam bir eski zaman hayatıyla, hâlâ birkaç tanesi daha mevcut olanlar arasından, mütehassıslarımızın en layık bulacakları olmalıdır. Köprülüler Yalısı harap olmaya başladığından, kurtarılması için, insanın belki bu yalıyı tercih edeceği geliyor. Fakat bu harap yalı ayrıca tamir edilebilse, müzemiz için başka bir yalı muhakkak daha uygundur. Yalılar arasında intihap edilecek, en büyük, en muhteşem olanı değil, belki daha mütevazı, ancak, Boğaziçi'nin bir eski zamanının gündelik halindeki bir yalı numunesi olmalıdır. Böyle bir yalı-müze bugünün mühim bir noksanını telafi edecektir. Bu yalının eşyaları, antika dükkânlarındaki gibi lüzumsuz yığıntılar teşkil etmemeli, ancak bir yalı için lüzumlu bütün klasik eşyalar, süsler, tam bir eski zaman Boğaziçi hayatını canlandıracak şekilde tanzim edilmelidir. Bu eşyaların tarihi veya maddi kıymetleri de olsa şüphesiz daha iyidir, fakat olmasa da mahzuru yoktur. Sırf etnografya bakımından canlı ve müntehap olmaları kâfi gelir.

Bu eşyaların, bu tezyini sanat eserlerinin ilanihaye artabilen hususi kıymetleri ayrı bir meseledir.

Boğaziçili yalının kayığı, tabiidir ki, altında, kayıkhanesindedir. Kayıkhaneye rutubetli sulara maruz bulunduğu için, yalı-müzemiz bu noktada bir istisna yapmalıdır: Kayık, bilhassa en zarif ve güzel bir eser olduğundan, onun, yalının mermer sofa-sında, bir havuz önünde, bir zerafet ve zevk numunesi olarak durması daha münasip olur.

Boğaziçi'nin bir kısım insanlarca inkâr edilen, bir kısmınca bilinmediği için sayılmayan, ve bir kısmı tarafından da eski zaman şeyleri olması itibarıyla tezyif edilen bu eski ve ince medeniyetinin şahitleri ortaya konunca, bunları yeni ve mühim bir kısım insan da hayranlıkla görmüş olacaktır. Bütün müzelerimiz, devam edegelen tarihimizi göstermek, anlatmak, duyurmak, sevdirmek bakımlarından kıymetli ve faydalıdır. Topkapı Sarayı Müzesi, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, Askerî Müze, Deniz Müzesi ve diğerleri gibi, müstakbel Boğaziçi müzemiz de, ilanihaye, tarihimizin, medeniyetimizin, müzelerimizin en kıymetlilerinden biri olmaya, umarız ki namzettir. Medeniyetler tarihi rollerini ikmal edince, onların hatıralarının bir mahfaza, yani bir müze içine konulmaları lazım gelir.

Türk Yurdu, Şubat 1955
nr. 241, s. 594-596

“Boğaziçi Mehtapları gibi Boğaziçi Yahıları da rüya olmuş bir gerçeğin –zaman ve mekân içinde– tasviridir. *Mehtaplar*, Boğaziçi'nin birinci senfonisiydi; gümüş senfoni... *Yahılar*, Boğaziçi'nin ikinci senfonisidir; altın senfoni...”

(Ruşen Eşref Ünaydın – *İstanbul*, Mayıs 1955)

“Abdülhak Şinasi Hisar, bu ince ciltle Boğaziçi'nin bütün şiirini bildirmiş, bütün güzelliklerini anlatmış, bütün medeniyetini tarif ve icmal etmiş oluyor. Boğaziçi köyleri kadirşinas iseler, birer sokaklarına, sokaklarının hâlâ en sessiz, en asude ve en rüyalı kalmış olanına Abdülhak Şinasi'nin ismini vermek üzere birbirleriyle yarışa girmelidirler.”

(Nahit Sırrı Örik – *Türk Sesi*, 8 Ocak 1955)

Bugüne kadar dergilerde kalmış olan “Köprülüler Yahısı”, “Yahıların Sonuncuları” ve “Bir Boğaziçi Yahısı Müzesi” başlıklı yazıların da eklenmesiyle, *Boğaziçi Yahıları* ilk kez bu baskıda tamamlanıyor.

ISBN 978-975-08-1109-7

9 789750 811098

6 TL

